VICTOR HUGO

SAMLADE SKRIFTER

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

MALMÖ
Vitus Peterssons Bokindustri
1928

Minnesupplaga

SAMHÄLLETS OLYCKSBARN

AV

Victor Hugo

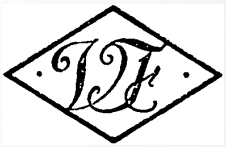

MALMÖ
VÄRLDSLITTERATURENS FÖRLAG

Åttonde bandet

X.

TAXA FÖR KABRIOLETTER: TVÅ FRANCS I TIMMEN.

(Forts.)

Marius hade inte förlorat något av den scen, som hade utspelats, men i själva verket hade han ingenting sett. Hans blickar hade varit fastnaglade vid den unga flickan. Han hade så att säga fångat och gömt varje hennes rörelse i sitt hjärta, från det ögonblick hon trätt in i rummet. Under hela tiden hon varit där, hade han levt i fullständigt världsfrämmande extas. Hela hans själ var koncentrerad på en enda punkt. Han betraktade icke denna flicka utan ett skimmer i sidenkappa och sammetshatt. Om stjärnan Sirius hade kommit in i rummet, kunde han icke blivit mera bländad.

Medan den unga flickan öppnade paketet och vecklade upp kläderna och filtarna samt pratade milt med den sjuka modern och den lilla skadade, följde han alla hennes rörelser med ögonen. Han försökte höra, vad hon sade. Han kände

hennes ögon och panna, hennes skönhet, växt och hållning, men han hade aldrig hört hennes röst. Han hade trott sig uppfånga några ord en gång i Luxembourg-trädgården, men han var inte säker på att det var hennes röst. Han skulle ha givit tio år av sitt liv för att få höra den, för att få gömma denna musik i sitt hjärta. Men allt drunknade i Jondrettes jämmer och i hans förtjusta utrop, som liknade trumpetstötar. Marius förtjusning blandades med vrede. Han slukade henne med ögonen. Han kunde inte tänka sig, att det var denna gudomliga varelse, som han såg bland dessa smutsiga människor i ett vidrigt kyffe. Han tyckte sig se en kolibri bland paddor.

När hon gick, hade han endast en tanke — att följa henne tätt i spåren, att icke lämna henne, förrän han fått veta, var hon bodde. Han ville ingalunda förlora henne, när han nu äntligen återfunnit henne. Han hoppade ner från byrån och tog sin hatt. När han lade handen på dörrhandtaget och just skulle gå ut, hejdade en tanke honom. Korridoren var lång, trappan brant, Jondrette pratsam. Herr Leblanc hade utan tvivel ännu ej stigit upp i droskan. Om han vände sig om i korridoren eller trappan eller på tröskeln och varseblev Marius i detta hus, skulle han säkert bli

orolig och finna någon utväg att ännu en gång undkomma honom. Och så skulle det vara slut för honom igen. Vad skulle han göra? Vänta ett ögonblick? Men under denna väntan kunde droskan ge sig i väg. Marius var perplex. Slutligen tog han risken och lämnade sitt rum.

Det fanns ingen i korridoren. Han sprang till trappan. Det fanns ingen i trappan. Han sprang hastigt ner och kom ut på boulevarden lagom för att se droskan svänga om hörnet in på rue de Petit-Banquier och fara inåt Paris.

Marius störtade i väg åt detta håll. När han kom till hörnet, fick han åter se droskan, som hastigt körde ned för rue Mouffetard. Droskan var redan långt borta. Det fanns ingen möjlighet att hinna upp den. Omöjligt. Och dessutom skulle man från droskan lätt lägga märke till en person, som förföljde den springande av alla krafter, och fadern skulle känna igen honom. I detta ögonblick ville en oerhört underbar slump, att en tom kabriolett kom körande på boulevarden. Det fanns intet annat att göra än att stiga upp i den och följa efter droskan. Det var ett säkert, kraftigt och ofarligt medel.

Marius gjorde tecken till kusken att stanna och skrek till honom:

— En timmes körning!

Marius hade ingen halsduk, han hade sina gamla vardagskläder på sig, i vilka flera knappar saknades, och hans skjorta var söndrig på bröstet.

Kusken stannade, blinkade mot Marius och sträckte fram sin vänstra hand, under det han ömt gned pekfingret och tummen mot varandra.

— Vad menar ni? frågade Marius.

— Betalning i förskott, sade kusken.

Marius erinrade sig, att han endast hade sexton sous på sig.

— Vad kostar det? frågade han.

— Fyrtio sous.

— Jag betalar, när vi kommer tillbaka.

Till svar visslade kusken endast och piskade på sin häst.

Med förvirrad blick såg Marius kabrioletten avlägsna sig. Tack vare de tjugofyra sous, som han saknade, förlorade han sin glädje, sin lycka, sin älskade. Han försjönk åter in i mörk natt. Han hade varit seende och hade nu åter blivit blind. Han tänkte med bitterhet, och, vi måste erkänna det, med djup saknad på de fem francs, som han på morgonen givit den stackars flickan. Om han hade haft dessa fem francs, hade han varit räddad. Han hade åter börjat leva och för alltid läm-

nat det helvetiska mörker, som omgav honom. Han skulle ha lämnat isolering, spleen och enstöringsliv. Sitt ödes mörka tråd skulle han åter flätat samman med den vackra guldtråd, som han nyss sett sväva framför sina ögon, men som än en gång brustit sönder.

Han borde ha sagt sig, att herr Leblanc hade lovat återvända på kvällen, och att han endast hade att skickligare följa efter honom denna gång. Men så försjunken som han var i kontemplation, hade han knappast lagt märke till det.

Just då han skulle stiga uppför trappan, såg han på motsatta sidan av boulevarden Jondrette, insvept i välgörarens rock, tala med en av de oroväckande män, som man kommit överens om att kalla "barriärstrykarna". De ha tvetydiga utseenden och hålla misstänkta överläggningar. De se ut att ha ont i sinnet och sova vanligen om dagen, något som gör det troligt, att de arbeta på natten.

Dessa två män stodo orörliga och pratade i snön, som yrde ner. En polis hade säkert lagt märke till dem. Marius såg dem knappast.

Trots sina sorgsna tankar kunde han emellertid ej låta bli att säga sig, att denne "barriärstrykare", som Jondrette talade med, var lik den där "hete Pan", kallad den Vårlige, kallad Skrotkornet, som

Courfeyrac visat honom en dag, och som i kvarteret gällde för att vara en tämligen farlig nattvandrare. I föregående bok förekom detta namn. Denne "hete Pan", kallad den Vårlige, kallad Skrotkornet, figurerade senare i en mängd brottmålsprocesser och blev sedermera en berömd brottsling. Vid denna tid var han endast en beryktad skälm. Nu lever hans minne kvar som en myt bland polis och banditer. Han bildade skola mot slutet av förra regeringen. På kvällarna, när natten föll på, och människor samla sig i grupper och tala med låga röster, talade man om honom i la Force, i lejongropen. Man kunde i detta fängelse till och med läsa hans namn "hete Pan" ovanför stenplattan till avloppskanalen, djärvt inristat av honom själv under ett av hans rymningsförsök. Genom denna avloppskanal rymde 1843 en gång mitt på ljusa dagen trettio fångar. Redan år 1832 var han känd hos polisen, men han hade ännu ej debuterat på allvar.

XI.

OLYCKAN ERBJUDER SMÄRTAN SINA TJÄNSTER.

Marius gick uppför trappan med långsamma steg. I samma ögonblick han skulle gå in i sitt rum, varseblev han bakom sig i korridoren den äldsta flickan Jondrette, som följde efter honom. Denna flicka var honom förhatlig att skåda, ty det var hon, som hade hans fem francs. Det var för sent att begära dem tillbaka; kabrioletten var där icke längre och droskan var långt borta. Och för övrigt skulle hon inte ha givit honom dem tillbaka. Det var onödigt att fråga henne om de människors adress, som nyss varit där. Hon visste den tydligen inte, eftersom brevet, som var undertecknat Fabantou, var adresserat till "den välgörande herrn vid kyrkan Saint-Jacques-du-Haut-Pas".

Marius gick in i sitt rum och drog igen dörren bakom sig.

Men den gick icke att låsa. Han vände sig hastigt om och såg då en hand, som höll dörren på glänt.

— Vad är det? Är där någon? frågade han.

Det var flickan Jondrette.

— Jaså, är det Ni! sade Marius med sträv röst. — Alltid är det Ni! Vad vill Ni?

Hon tycktes tankfull och svarade icke. Hon verkade icke så säker som på morgonen. Hon stannade i mörkret i korridoren utan att stiga in. Marius kunde se henne genom den halvöppna dörren.

— Men svara då! Vad vill Ni mig?

Hon höjde sin sorgsna blick mot honom, och hennes ögon glänste svagt, när hon sade :

— Herr Marius ser ledsen ut. Hur är det fatt?

— Jag! sade Marius.

— Ja, Ni!

— Mig fattas ingenting!

— Jo!

— Nej!

— Jo, säger jag!

— Låt mig vara i fred!

Marius försökte ånyo stänga dörren, men hon höll igen.

— Se så, sade hon. Ni har orätt. Fast Ni inte är rik, var Ni god mot mig i morse. Var det nu också! Ni gav mig att äta, säg nu också, vad som felas Er. Det syns, att Ni är ledsen. Jag

vill inte, att Ni skall vara ledsen. Vad skall jag göra? Använd mig! Jag vill inte veta Era hemligheter, Ni behöver inte säga mig dem. Men jag kan vara till nytta. När jag kan hjälpa far, så kan jag hjälpa Er. När det gäller att bära omkring brev överallt i husen, att gå från port till port, att finna en adress, att följa någon, då är det jag, som gör det. Ni kan gärna berätta, vad det är, som trycker Er, jag skall gå och tala med vem som helst. Ibland är det tillräckligt, att man går och talar med folk, för att allt skall ordna sig. Men då måste man känna till saken. Tag mig till hjälp!

Marius fick en idé. När man håller på att drunkna, griper man efter första bästa halmstrå.

Han närmade sig flickan.

— Vill du höra på ett slag... sade han.

Hon avbröt honom med lysande ögon.

— O ja, säg du åt mig! Det tycker jag bättre om.

— Du förde hit den där gamle herrn och hans dotter...

— Ja.

— Vet du deras adress?

— Nej.

— Ta reda på den åt mig!

Flickans ögon hade först varit sorgsna, sedan glada. Nu blevo de dystra.

— Är det det Ni vill?

— Ja.

— Känner Ni dem?

— Nej.

— Det vill säga, Ni känner dem inte, men Ni önskar lära känna henne?

Detta "dem", som blivit "henne", lät betydelsefullt och bittert.

— Kan du? frågade Marius.

— Skaffa Er den vackra damens adress?

Hon sade "den vackra damen" med en ton, som kom Marius att känna sig illa till mods.

— Det gör detsamma. Faderns eller dotterns. Deras adress förstår du.

Hon betraktade honom skarpt.

— Vad får jag då?

— Allt vad du vill.

— Allt vad jag vill?

— Ja.

— Ni skall få adressen.

Hon sänkte huvudet och stängde dörren med en häftig rörelse.

Marius var åter ensam.

Han sjönk ner på en stol med huvudet och armbågarna på sin säng.

Han var försänkt i djupa tankar och liksom offer för en svindel. Allt som passerat sedan morgonen, den oväntade anblicken av hans älskade och hennes försvinnande, vad denna varelse nyss sagt honom — en stråle av hopp i all hans förtvivlan — allt detta gjorde honom nästan virrig.

Plötsligt blev han ryckt ur sina drömmerier.

Han hörde Jondrette med hård och tydlig röst säga några ord, som hade det allra största intresse för honom.

— Jag försäkrar dig, att jag är säker på min sak! Jag känner igen honom.

Om vem talade Jondrette? Vem hade han känt igen? Herr Leblanc? Hans Ursules far. Kände Jondrette honom? Skulle Marius på detta bryska och oväntade sätt få de upplysningar, utan vilka hans liv var värdelöst! Skulle han slutligen få veta, vem han älskade? Vem den unga flickan var! Vem hennes far var! Skulle den täta dimma, som omgav dem, äntligen skingras? Skulle slöjan rivas itu? O, Gud!

Han snarare hoppade än klev upp på byrån och återtog sin plats vid tittgluggen. Han såg åter in i det Jondretteska kyffet.

XII.

HUR HERR LEBLANC'S FEM FRANCS BLEVO ANVÄNDA.

Ingenting var förändrat i familjens utseende, utom möjligen att kvinnan och flickorna hade länsat paketen och satt på sig strumpor och ylletröjor. Två nya täcken voro kastade över sängarna.

Jondrette hade tydligen nyss kommit in. Han var ännu andfådd. Hans döttrar sutto på golvet nära spisen. Den äldsta skötte om den yngstas hand. Hans hustru hade sjunkit ned på sängen vid spisen. Hennes ansikte uttryckte förvåning. Jondrette marscherade med stora steg fram och tillbaka i kyffet. Hans ögon hade ett ovanligt uttryck.

Kvinnan, som tycktes skygg och slagen av häpnad, dristade sig att säga till honom: — Du är verkligen säker på det?

— Säker! Det är åtta år sedan, men jag känner igen honom! Ah, jag känner igen honom!

Jag kände genast igen honom! Att det inte frapperade dig!

— Nej!

— Och jag sade likväl till dig, att du skulle vara uppmärksam. Det är samma kroppsbyggnad, samma ansikte, knappast äldre. Det finns människor, som icke åldras, jag vet inte, hur de göra. Samma röst. Han var bättre klädd. Det var hela saken. Ah, din gamle hemlighetsfulle djävul, nu har jag dig!

Han hejdade sig och sade till sina döttrar:

— Ge er iväg! — Det var egendomligt, att det inte frapperade dig.

De reste sig för att lyda.

Modern mumlade:

— Och hennes hand, som är skadad.

— Luften skall göra henne gott. Gå er väg! sade Jondrette.

Det var tydligt, att denne man inte tålde några motsägelser. De två flickorna gingo sin väg.

I det ögonblick, de skulle gå ut genom dörren, grep fadern den äldsta i armen och sade med egendomlig ton:

— Ni ska vara tillbaka precis klockan fem! Båda två! Jag behöver er!

Marius fördubblade sin uppmärksamhet.

När Jondrette blivit ensam med sin hustru, började han åter att marschera omkring i rummet. Han gick två eller tre gånger fram och tillbaka under tystnad. Sedan tillbringade han några minuter med att stoppa ner i byxorna nedersta delen av det fruntimmerslinne, som han hade på sig.

Plötsligt vände han sig mot sin hustru, lade armarna i kors och utropade:

— Vill du att jag skall säga dig en sak? Den unga damen...

Marius kunde inte tvivla längre. Det var verkligen om henne, man talade. Han lyssnade med brinnande iver. Han lyssnade, som hade det gällt livet.

Men Jondrette hade lutat sig ner och viskat till sin hustru. Sedan rätade han på sig och fortsatte högt:

— Det är hon!

— Verkligen? sade kvinnan.

— Ja! sade hennes man.

Det är omöjligt att beskriva, vad som låg i moderns "verkligen". Det var förvåning, raseri, hat och vrede i fruktansvärd blandning. Några ord hade varit tillräckliga, utan tvivel det namn, som hennes make hade viskat henne i örat, för att den-

na stora förslöade kvinna skulle vakna till. Från att ha varit frånstötande blev hon fruktansvärd.

— Det är inte möjligt! utropade hon. — När jag tänker på att mina flickor gå barfota och inte ha en klädning att sätta på sig! Sidenkappa, sammetshatt och sidenskor. För mer än två hundra francs. Man skulle kunna tro, att hon var en verklig dam. Nej, du misstar dig. Först och främst så var den andra ful, och den här ser inte illa ut. Hon ser verkligen inte illa ut. Det kan inte vara hon!

— Jag säger dig, att det är hon! Du ska få se!

Vid detta bestämda påstående vände hon sitt rödlätta ansikte mot taket och betraktade det med ett förvridet uttryck. I detta ögonblick föreföll hon Marius mycket mera fruktansvärd än hennes make. Det var en sugga med en tigrinnas blick.

— Skulle verkligen denna avskyvärda, vackra flicka, som betraktade mina döttrar med medlidsam blick, vara denna tiggerska! O, jag skulle vilja ge henne en spark i magen!

Hon hoppade ned från sängen och blev ett ögonblick stående upprätt. Hon var rufsig i håret, hennes näsborrar vidgade sig, munnen var halvöppen och i det hon sträckte armarna bakåt, knöt

hon händerna. Sedan lät hon sig åter falla ner i sängen. Mannen gick fram och tillbaka utan att ge akt på sin hustru.

Efter några ögonblicks tystnad närmade han sig henne med armarna i kors, liksom ögonblicket förut:

— Vill du, att jag ska säga dig en sak till?

— Vad då? frågade hon.

Han svarade med låg röst:

— Min lycka är gjord.

Hans hustru betraktade honom med en blick, som sade:

— Har han blivit galen?

Han fortsatte: — För tusan! Jag har redan länge nog varit medlem i församlingen "dö-av-hunger- om- du- har- ved- dö- av- köld- om- du-har- bröd! Jag har haft nog av elände. Både ni, jag och ni! Det roar mig inte längre, jag finner intet komiskt i det! Det får vara nog med ordlekar, gode Gud! Mera fars, evige Fader! Jag vill äta och dricka, så mycket jag orkar! Jag vill frossa och sova och ingenting göra! Jag vill, att det skall bli min tur, innan jag dör. Jag vill bli miljonär!

Han gick än en gång fram och tillbaka i kyffet och tillade sedan:

— Liksom andra!

— Vad menar du? frågade kvinnan.

Han skakade på huvudet, blinkade och höjde rösten som en taskspelare, som ämnar utföra ett konststycke:

— Vad jag menar? Hör på!

— Tyst, tala inte så högt! muttrade fru Jondrette, om det är saker, som det inte är lämpligt att någon hör.

— Bah! Vem då? Grannen? Jag såg honom gå ut nyss. För övrigt hör det fäet ingenting. För resten säger jag dig, att jag såg honom gå ut.

Emellertid sänkte Jondrette instinktivt rösten, men likväl icke så mycket, att Marius icke kunde höra, vad han sade. En gynnsam omständighet bidrog till att Marius inte behövde förlora något av denna konversation. Den nyfallna snön dämpade nämligen vagnarnas buller på boulevarden.

Marius hörde följande:

— Hör på! Han är fast, herr Krösus! Det är redan gjort! Allt är ordnat! Jag har sett människorna! Han kommer i kväll klockan sex! Med sina sextio francs, den boven! Hörde du, som jag skrävlade! Mina sextio francs, värden, den fjärde februari! Det är bara en kvartalshyra! Han kommer klockan sex! Då är grannen och äter

middag! Fru Burgon diskar ute i staden! Det finns ingen i huset! Grannen återvänder aldrig före elva! Flickorna få hålla vakt! Du ska hjälpa oss! Han ska bli expedierad!

— Och om inte?

Jondrette gjorde en olycksbådande gest och sade:

— Du kan var lugn!

Han brast i skratt.

Det var första gången Marius hörde honom skratta. Hans skratt var kallt och skadeglatt och framkallade rysningar.

Jondrette öppnade ett skåp nära spisen och tog fram en gammal mössa, som han satte på sig, sedan han borstat av den med ärmen.

— Nu går jag ut! Jag skall tala med en del människor! Snygga gossar! Det skall gå som en dans! Jag kommer hem, så fort jag kan! Det är ett högt spel! Vakta huset!

Med händerna i byxfickorna stod han ett ögonblick tankfull, sedan utropade han:

— Det var minsann tur, att han inte kände igen mig! Om han hade känt igen mig, skulle han inte kommit tillbaka! Han skulle ha undkommit! Det var mitt skägg, som räddade mig! Mitt lilla

romantiska skägg! Mitt lilla söta, romantiska skägg!

Han började åter skratta.

Han gick fram till fönstret. Snön föll alltjämt och skymde delvis bort den gråa himlen.

— Vilket hundväder! sade han.

Därpå svepte han rocken om sig och sade:

— Den är för vid. Det gör detsamma! Han gjorde tusan så rätt i att lämna kvar den här, den gamle skälmen. Utan den skulle jag inte ha kunnat gå ut, och allt hade gått galet.

Så drog han ner mössan över ögonen och gick sin väg.

Han kunde knappast ha hunnit många steg, förrän dörren åter öppnades, och hans gulbleka, intelligenta profil visade sig i dörröppningen.

— Jag glömde alldeles, att du får göra upp eld i fyrfatet.

Han kastade femfrancsstycket, som välgöraren hade givit honom, i kvinnans förkläde.

— I fyrfatet? frågade kvinnan.

— Ja.

— Hur många kol skall jag köpa?

— Två.

— Det blir trettio sous. För återstoden köper jag något till middag.

— Nej, för tusan!

— Varför då?

— Det är inte värt att göra av med hundrasousslanten.

— Varför då?

— Emedan jag har något att köpa för min räkning.

— Vad då?

— En sak.

— Hur mycket behöver du?

— Var finns det någon järnaffär i närheten?

— På rue Mouffetard.

— Ja visst, i hörnet, jag har sett butiken.

— Men hur mycket behöver du till det, du skall köpa?

— Ungefär tre francs.

— Det blir inte mycket kvar till middag.

— I dag är det inte fråga om att äta, det finns viktigare saker!

— Nå då så, min älskling!

När hans hustru sagt detta, stängde Jondrette åter dörren, och denna gång hörde Marius hans steg avlägsna sig i korridorren och hastigt gå ned för trappan.

I detta ögonblick slog klockan ett i Saint-Médard.

XIII.

SOLUS CUM SOLO, IN LOCO REMOTO, NON COGITABUNTUR ORARE PATER NOSTER.

Ehuru Marius var av en drömmande natur, hade han, som vi förut omtalat, en beslutsam och energisk karaktär. Hans vana att försjunka i enslig andakt, som utvecklat sympati och medlidande hos honom, hade kanske minskat hans observationsförmåga men icke hans förmåga att bli indignerad. Han ägde en Bramas välvilja och en domares stränghet. Han hyste medlidande för en padda men krossade en orm. Men nu var det ett ormbo, som hans blick råkat se in i. Det var ett vidundrens näste, som han hade framför sig.

— Jag måste krossa uslingarna, sade han.

Ingen av de gåtor, som han hade hoppats se lösta, hade blivit uppklarad. Allt hade tvärtom blivit dunklare. Han visste ingenting mera om det vackra barnet från Luxembourg eller om mannen, som han kallade herr Leblanc, än att Jondrette kände dem. Tvärs igenom de dunkla ord, som

han hört, såg han tydligt och klart en sak. Han förstod, att ett bakhåll höll på att förberedas, ett dunkelt men förskräckligt bakhåll; han förstod, att båda två svävade i stor fara, hennes far med all säkerhet och möjligen även hon själv. Han måste rädda dem. Han måste omintetgöra Jondrette's lömska planer och slita itu dessa spindlars nät.

Han betraktade fru Jondrette ett ögonblick. Hon hade ur en vrå släpat fram ett gammalt fyrfat, och nu höll hon på att gräva bland järnskrotet.

Han steg ned från byrån så tyst han kunde för att icke framkalla något buller.

Mitt i sin förskräckelse för vad som förbereddes och i sin avsky för Jondrette kände han en viss glädje vid tanken på att det kanske skulle beskäras honom att göra den, han älskade, en så stor tjänst.

Vad skulle han göra? Underrätta de hotade personerna? Var skulle han finna dem? Han visste icke deras adress. De hade varit synliga för honom ett ögonblick, sedan hade de åter försvunnit i det ofantliga Paris. Invänta herr Leblanc vid porten klockan sex på kvällen, när han anlände, och underrätta honom om fällan? Men Jondrette och hans folk skulle se honom gå på

vakt, platsen var öde, de voro starkare än han och skulle finna något medel antingen att gripa eller avlägsna honom. Den som Marius ville rädda, skulle vara hopplöst förlorad. Klockan hade nyss slagit ett. Fällan skulle smälla igen klockan sex. Marius hade fem timmar på sig.

Han hade blott en sak att göra.

Han satte på sig sin snyggaste kostym, tog på sig en halsduk, grep sin hatt och gick ut utan att göra mera buller, än om han gått barfota på mossa.

Fru Jondrette fortsatte för övrigt att snoka i sitt järnskrot.

När han väl var ute ur huset, uppnådde han snart rue du Petit-Banquier.

Han hade hunnit till mitten av denna gata, nära en mycket låg mur, som man kan klättra över på vissa ställen, och som gränsar till en öppen plats. Han gick långsamt, försjunken i tankar, och snön dämpade hans steg. Plötsligt hörde han röster helt nära inpå sig. Han vände på huvudet, gatan var öde, det fanns ingen där, det var mitt på ljusa dagen, och likväl hörde han tydligt röster.

Han kom på den tanken att kasta en blick över muren, som han gick längs utefter.

Där satt verkligen två män i snön med ryggen mot muren. De talade lågt med varandra.

Dessa två personer voro honom okända. Den ene var en skäggig man i arbetarblus, den andre långhårig och klädd i trasor. Den skäggige hade huvudbonad på sig, den andre var barhuvad och hade snö i håret.

När Marius sträckte fram huvudet ovanför dem, kunde han höra, vad de sade.

Den långhårige stötte till den andre med armbågen och sade:

— Med Patron-Minette kan det inte klicka.

— Tror du inte? sade den skäggige. Den långhårige svarade:

— Det blir femhundra bagare per man, och det värsta, som kan hända, fem, sex, tio år eller mer.

Den andre svarade med någon tvekan, i det han rev sig i huvudet:

— Det är farliga saker, man kan inte ge sig in på sånt.

— Jag säger dig, att affären inte skall klicka, återtog den långhårige.

— Fader Chose blir också med.

Sedan började de tala om en melodram, som de föregående kväll hade sett på la Gaîté.

Marius gick vidare.

Det tycktes honom, som vore de dunkla ord, dessa män uttalat, där de sutto omsorgsfullt dolda och hopkrupna i snön bakom muren, icke utan samband med Jondrette's avskyvärda planer.

Han gick i riktning mot förstaden Saint-Marceau och frågade första bästa han mötte, var det fanns någon poliskommissarie.

Han blev hänvisad till rue de Pontoise nummer 14.

Marius begav sig dit.

När han gick förbi en bagarebutik, köpte han ett bröd för två sous, och åt upp det. Han förstod nämligen, att han inte skulle få någon middag den dagen.

Under vägen erkände han för sig själv, att ödet varit honom gunstigt. Om han inte hade givit sina fem francs åt flickan Jondrette på morgonen, skulle han följt efter herr Leblanc's droska och följaktligen icke fått reda på Jondrette's planer. Intet skulle ha hindrat Jondrette att utföra dem. Herr Leblanc hade varit förlorad och utan tvivel även hans dotter.

XIV.

POLISEN GER EN ADVOKAT TVÅ "KNYTNÄVSLAG".

När han anlände till nummer 14 på rue Pontoise, gick han upp i första våningen och frågade efter poliskommissarien.

— Poliskommissarien är icke här, sade en vaktmästare. Men det finns en överkonstapel, som vikarierar för honom. Vill Ni tala med honom? Är det bråttom?

— Ja, sade Marius.

Vaktmästaren förde honom in i kommissariens tjänsterum. En högväxt man stod där bakom ett skrank och stödde sig mot en kakelugn. Med händerna höll han upp rockskörten. Han hade fyrkantigt ansikte, smal, fast sluten mun, yviga gråa polisonger, samt en blick, som kunde se rakt igenom en. Man skulle för övrigt kunna säga om denna blick, att den icke var genomträngande utan att den snokade igenom en.

Denne man såg lika vild och fruktansvärd ut

som Jondrette. Doggen är ibland lika oroande att möta som vargen.

— Vad vill Ni? sade han till Marius, utan att tillfoga "min herre".

— Tala med poliskommissarien.

— Han är inte här, jag vikarierar för honom.

— Det är angående en mycket mystisk sak.

— Tala då!

— Den kräver skyndsamhet.

— Tala hastigt då!

Denne lugne och bryske man var på en gång skrämmande och lugnande. Han ingav både fruktan och förtroende. Marius berättade äventyret för honom. — En person, som han blott kände till utseendet, skulle denna afton lockas i ett bakhåll. Han, Marius Pontmercy, advokat, som bodde i ett närbeläget rum, hade hört hela komplotten tvärs igenom väggen. Brottslingen, som hade funderat ut fällan, var en viss Jondrette. Han hade troligen medbrottslingar, antagligen "barriärstrykare", bland andra den hete Pan, kallad den Vårlige, kallad Skrotkornet. Flickorna Jondrette skulle gå på vakt. Det fanns intet medel att varna den hotade mannen, emedan man inte visste, vad han hette. Allt detta skulle gå av stapeln klockan sex

på kvällen i den mest ödsliga delen av boulevard de l'Hôpital i nummer 50—52.

När överkonstapeln hörde detta nummer, såg han upp och sade kallt:

— Det är naturligtvis i rummet längst bort i korridoren?

— Just det, sade Marius och tillade sedan: — Känner Ni till huset?

Överkonstapeln var tyst ett ögonblick, sedan svarade han, i det han värmde ena hälen vid kakelugnsöppningen:

— Tydligen.

Han fortsatte mellan tänderna, talande mindre till Marius än till sin halsduk:

— Patron Minette är säkert med i spelet.

Detta ord frapperade Marius.

Han berättade för överkonstapeln samtalet mellan den långhårige och skäggige mannen i snön bakom muren på rue du Petit Banquier.

Överkonstapeln mumlade:

— Den långhårige är nog Brujon och den skäggige Halvstyvern, kallad Dubbla miljonen.

Han såg åter ned och funderade.

— Jag tror nog, att fader Chose har en trasa med i byken. Aj, nu har jag svett rocken! Man fyrar då alltid på för mycket i dessa förbannade

kakelugnar! Nummer 50—52. Gamla Gorbeauska huset.

Sedan betraktade han Marius.

— Ni såg bara den skäggige och den långhårige?

— Och den "hete Pan".

— Ni har inte sett någon liten jäkel till sprätt ströva omkring där?

— Nej.

— Inte heller en stor koloss, som liknar elefanten i botaniska trädgården?

— Nej.

— Inte heller en illistig en, som ser ut som en gammal räv?

— Nej.

— Vad beträffar den fjärde så ser ingen honom, inte ens hans kamrater och medhjälpare. Det är mindre märkvärdigt, att Ni inte har sett honom.

— Nej. Vad är det där för folk egentligen? frågade Marius.

Överkonstapeln svarade:

— Dessutom är det inte deras tid.

Han försjönk åter i tystnad, därpå återtog han:

— 50—52. Jag känner till baracken. Det är omöjligt att dölja sig i huset, utan att artisterna

märka det. De kunna i lugn och ro uppföra vaudevillen. De äro så blygsamma. Publik generar dem. Jag vill emellertid höra dem sjunga, och jag skall få dem att dansa också.

När han hade slutat denna monolog, vände han sig mot Marius och frågade, i det att han betraktade honom med fast blick:

— Är Ni rädd?

— För vad då? sade Marius.

— För dessa män?

— Inte mer än för Er, svarade Marius strävt, ty han hade lagt märke till att denne polisman ännu icke hade kallat honom "min herre".

Överkonstapeln såg på Marius med ännu skarpare blick och återtog med tillgjord högtidlighet:

— Ni talar som en tapper och hederlig man. Modet fruktar icke brottet och hedern icke överheten.

Marius avbröt honom:

— Det är bra. Men vad ämnar Ni göra?

Överkonstapeln inskränkte sig till att svara honom:

— Hyresgästerna där ha förstås nycklar, så att de kunna komma in på natten. Ni har väl själv en?

— Ja, sade Marius.

— Har Ni den på Er?

— Ja!

— Giv mig den, sade överkonstapeln.

Marius tog nyckeln ur sin västficka, gav den åt överkonstapeln och tillade:

— Tro mig, Ni måste komma manstark.

Överkonstapeln såg på Marius, som Voltaire skulle ha sett på en landsortsakademiker, som föreslagit honom ett rim. Han stack händerna, som voro enormt stora, i sina ofantliga rockfickor och drog upp två små pistoler av den sort, som man brukar kalla "knytnävsslag". Han gav Marius dem, i det han hastigt sade:

— Tag de här. Gå hem till Er. Göm Er i Ert rum. Så att man tror, att Ni har gått ut. De äro laddade. Var och en med två kulor. Det finns ett hål i väggen, sade Ni mig. Mänskorna komma. Låt dem hållas en stund. När Ni finner det lämpligt att hejda dem, skjuter Ni ett skott. Inte för tidigt. Det övriga sköter jag. Ett skott i luften, i taket eller var som helst. Men inte för tidigt. Vänta tills exekutionen har börjat, Ni är advokat, Ni vet, vad det betyder?

Marius tog pistolerna och lade dem i sin rockficka.

— De puta ut. De kunna synas, sade över-

konstapeln. Lägg dem hellre i byxfickorna.

Marius gömde pistolerna i byxfickorna.

— Nu ha vi inte en minut att förlora, varken Ni eller jag, sade överkonstapeln. Hur mycket är klockan? Halv tre. Det var ju klockan sju?

— Klockan sex, sade Marius.

— Vi hinna nog, återtog konstapeln, men det är också nätt och jämt. Glöm ingenting av det, jag har sagt Er. Pang! Ett pistolskott.

— Var lugn, svarade Marius.

Just när Marius lade handen på dörrhandtaget och skulle gå, ropade överkonstapeln till honom:

— Om Ni behöver mig, så kom hit eller skicka bud till mig. Ni skall be att få tala med överkonstapel Javert.

XV.

JONDRETTE GÖR UPPKÖP.

Några minuter senare vid tretiden passerade Courfeyrac i sällskap med Bossuet av en händelse rue Moufftard. Det snöade fortfarande. Bossuet höll just på att säga till Courfeyrac:

— När man ser alla dessa snöflingor, skulle man kunna säga, att det råder en pest av vita fjärilar i himlen. — Plötsligt fick Bossuet syn på Marius, som gick uppför gatan mot barriären. Han hade en mycket egendomlig min.

— Titta på Marius! utropade Bossuet.

— Jag ser honom, sade Courfeyrac. Vi ska inte tala till honom.

— Varför?

— Han är upptagen.

— Hur så?

— Titta på hans min.

— Vilken min?

— Det ser ut, som han förföljde någon.

— Det är sant, sade Bossuet.

— Se på hans ögon, återtog Courfeyrac.

— Men vem tusan förföljer han?

— Någon liten tuttenutta. Han är kär.

— Men jag ser inte till någon tuttenutta på hela gatan. Här finns ju inte en enda kvinna.

Courfeyrac betraktade Marius och utropade:

— Han förföljer en man.

I själva verket gick en man ett tjugotal steg före Marius. Han var klädd i en mössa, och man kunde urskilja hans gråa skägg, fastän man endast såg honom bakifrån.

Denne man var iklädd en helt ny men alldeles för stor rock och ett par förfärligt trasiga benkläder, som voro alldeles svarta av smuts.

Bossuet brast i skratt.

— Vad är det för en man?

— Den där? återtog Courfeyrac, det är en poet. Poeter bära gärna benkläder, som likna en kaninskinnshandlares, men rockar som franska pärer.

— Låt oss se, vart Marius och denne man ta vägen, sade Bossuet.

— Bossuet! utropade Courfeyrac. Du är en dumbom! Förfölja en man, som förföljer en annan man.

De återvände samma väg.

I själva verket hade Marius sett Jondrette pas-

sera rue Mouffetard och höll nu på att spionera på honom.

Jondrette gick framför honom utan att ana, att han hade någons blickar riktade på sig.

Han lämnade rue Mouffetard, och Marius såg honom gå in i ett av de värsta rucklen på rue Gracieuse. Där stannade han en kvarts timme ungefär, sedan gick han tillbaka till rue Mouffetard. Han stannade i en järnaffär, som vid denna tid låg vid hörnet av rue Pierre-Lombard, och några minuter senare såg Marius honom lämna butiken med en stor mejsel i handen. Han gömde den under sin rock. Längst uppe på rue Petit-Gentilly vred han till vänster och nådde snabbt rue du Petit-Banquier. Det skymde, det hade en stund upphört att snöa, men nu började det ånyo. Marius dolde sig i hörnet av rue du Petit-Banquier, vilken som vanligt låg öde. Han följde inte efter Jondrette längre. Det var tur för honom, ty då Jondrette kom nära den låga muren, där Marius hört den långhårige och den skäggige mannen samtala, vände han sig om och försäkrade sig om att ingen följde efter honom. Då han inte såg till någon, klättrade han över muren och försvann.

Det öppna fältet, som låg på andra sidan denna

mur, stod i förbindelse med en bakgård. Denna tillhörde en illa beryktad hyrkusk, som hade gjort konkurs, men som ännu hade några gamla vagnar i sina skjul.

Marius ansåg det vara klokast att draga fördel av Jondrettes frånvaro för att komma in. Tiden hastade. Fru Burgon brukade stänga porten ordentligt varje kväll, innan hon gick för att diska i staden. Marius hade givit överkonstapeln sin nyckel. Det var alltså nödvändigt, att han skyndade sig.

Ehuru det hade blivit kväll, var det redan mörk natt. Inom hela den ofantliga synkretsen fanns endast en punkt, som var belyst av solen, det var månen.

Den höjde sig röd bakom la Salpetrière's låga torn.

Marius tog ut stegen och uppnådde snart nummer 50—52. Porten var ännu öppen, när han kom fram. Han gick på tåspetsarna uppför trappan och smög sig längs korridorväggen till sitt rum. Denna korridor var, som vi minnas, på båda sidor begränsad av små kyffen, som alla stodo tomma och voro att hyra. Mame Burgon lämnade vanligen dörrarna till dem öppna. När Marius gick förbi en av dessa dörrar, trodde han

sig i det obebodda rummet se fyra orörliga manshuvud, svagt belysta av en sista rest av dagsljuset, som föll in genom ett litet fönster. Marius försökte icke se närmare efter, emedan han icke själv ville bliva sedd. Han lyckades nå sitt rum utan buller, och utan att någon blev honom varse. Det var på tiden. Ett ögonblick senare hörde han Mame Burgon gå sin väg och porten omsorgsfullt låsas.

XVI.

EN VISA PÅ ENGELSK MELODI. PÅ MODET 1832.

Marius satte sig på sin säng. Klockan kunde väl vara halv sex. Endast en halv timme skilde honom från vad som skulle hända. Han hörde sin puls slå, liksom man hör en klocka ticka i mörkret. Han tänkte på de olika makter, som i detta ögonblick närmade sig i mörkret, brottet från ena hållet, rättvisan från det andra. Han var icke rädd, men han kunde icke utan att darra en smula tänka på vad som skulle hända. Liksom för var och en, som plötsligt råkat i ett överraskande äventyr, föreföll honom hela denna dag som en dröm. Han måste känna kölden från de två pistolerna i byxfickorna för att icke tro sig vara offer för en mara.

Det snöade inte längre. Månen, som kommit fram ur molnen, lyste alla klarare. Dess ljus blandades med den vita reflexen från den nyfallna snön och upplyste rummet med ett fantastiskt skimmer.

Det lyste i Jondrette's kyffe. Marius såg hålet i väggen lysa med ett blodigt sken.

Detta sken framkallades tydligen icke av ett ljus. För övrigt hörde han icke en rörelse från Jondrettes. Ingen talade, ingen viskade, där inne rådde isig, djup tystnad. Om icke ljusskenet hade varit, hade man kunnat trott sig vara i närheten av en grav.

Marius tog tyst av sig skorna och satte dem under sängen.

Några minuter förflöto. Marius hörde porten därnere vrida sig på sina gångjärn. Han hörde tunga men brådskande steg i trappan och i korridoren. Dörren till kyffet öppnades bullrande. Det var Jondrette, som kom.

Strax hördes flera röster. Hela familjen var där. De hade endast suttit tysta, då husets herre var frånvarande, liksom vargungar, då vargen är borta.

— Det är jag, sade han.

— Goddag, far lille, pepo flickorna.

— Nå, sade modern.

— Allt går bra, svarade Jondrette — men det var tusan, vad jag fryser om fötterna. Det var bra, att du har klätt dig. Det är nödvändigt, att du inger förtroende.

— Jag är alldeles färdig att gå ut.

— Och du glömmer inte, vad jag har sagt dig? Du utför noga mina befallningar?

— Du kan vara lugn.

— Ser du... sade Jondrette. Men han avslutade icke meningen.

Marius hörde honom lägga något tungt på bordet, förmodligen var det mejseln, som han hade köpt.

—Jaså, ha ni ätit? sade Jondrette.

— Ja, sade modern — vi ha haft tre stora potatisar och salt. Jag passade på att koka dem, medan här var eld.

— Det var ju bra, svarade Jondrette. — I morgon ska vi gå ut och äta; det skall bli anka och andra läckerheter. Vi ska äta middag som prinsar. Allt skall gå bra.

Sedan tillade han med sänkt röst:

— Fällan står öppen, kattorna äro här.

Han sänkte rösten ännu mer och sade:

— Lägg det här i elden.

Marius hörde, hur man rörde om bland kolen med en eldtång eller ett verktyg av järn, och Jondrette fortsatte:

— Har du smort gångjärnen på porten, så att de inte gnissla?

— Ja, svarade modern.

— Hur mycket är klockan?

— Snart sex. Klockan slog nyss halv i Saint Medard.

— Det var tusan, sade Jondrette. Då måste flickorna börja vakta. Kom hit, skall ni få höra.

Man viskade därinne.

Så hördes ånyo Jondrettes röst:

— Har Burgonskan gått sin väg?

— Ja, sade modern.

— Är du säker på att det inte finns någon inne hos grannens?

— Han har inte varit hemma på hela dagen, och du vet ju, att det är hans middagstid nu.

— Är du säker på det?

— Ja, det är jag.

— Det gör detsamma, återtog Jondrette — men det skadar inte att gå och se efter, om han är där. — Hör du, sade han till den äldsta av flickorna — tag ljuset och gå och se efter.

Marius kastade sig på alla fyra och kröp ljudlöst under sängen.

Knappast hade han sträckt ut sig där, förrän han såg ljus genom dörrspringan.

— Pappa, ropade någon, han är ute.

Han igenkände den äldsta flickans röst.

— Har du varit inne, frågade fadern.

— Nej, svarade flickan — men nyckeln sitter i dörren, så han är säkert ute.

Fadern skrek:

— Gå in i alla fall.

Dörren öppnades, och Marius såg den äldsta flickan Jondrette komma in med ett ljus i handen. Hon såg likadan ut som på morgonen, fastän än mer skrämmande i denna belysning.

Hon gick direkt mot sängen. Marius blev hjärtängslig ett ögonblick. På väggen nära sängen hängde en spegel. Det var till den hon gick. Hon höjde sig på tåspetsarna och betraktade sig i spegeln. Man hörde, hur de revo i järnskrotet i rummet näst intill.

Hon slätade till håret med flata handen och log mot spegeln. Med sin spruckna, gravlika stämma sjöng hon:

"Nos amours ont duré toute une semaine,
Mais pue du bonheur les instants sont courts!
S'adorer huit jours, c'etait bien la peine!
Le temps des amours devrait durer toujours!
Devrait durer toujours! devrait durer toujours!"

Marius darrade. Det tycktes honom omöjligt, att hon inte skulle höra honom andas.

Hon gick bort till fönstret och såg ut, i det hon pratade för sig själv med halvfnoskig min.

— Vad Paris är fult, när det sätter på sig en vit skjorta, sade hon.

Hon återvände till spegeln och började åter göra miner. Hon betraktade sig ömsom framifrån, ömsom i halvprofil.

— Vad gör du därinne, ropade fadern.

— Jag ser under sängen och under möblerna, svarade hon och fortsatte att ordna sitt hår. — Här finns ingen.

— Ditt nöt, vrålade fadern. — Kom genast hit och söla inte.

— Jag kommer, jag kommer, sade hon, — i det här huset får man aldrig någon ro.

Hon gnolade:

"Vous me quittez pour aller a la gloire,
Hon triste cœur suivra partout vos pas."

Hon kastade en sista blick i spegeln. Därpå gick hon och stängde dörren efter sig.

Ett ögonblick senare hörde Marius de två flickorna gå barfota genom korridoren. Jondrette skrek till dem:

— Se noga upp! Den ena ställer sig vid barriären, den andra i hörnet av rue du Petit-Ban-

pier. Lämna inte porten ur sikte ett ögonblick, och så fort ni ser något misstänkt, så spring genast hit. I fyrsprång! Ni ha väl nyckeln, så att ni kunna komma in?

Den äldsta flickan muttrade:

— Gå på vakt barfota i snön.

— I morgon ska ni få sidenskor, sade fadern.

De gingo ned för trappan, och några sekunder senare hörde han porten därnere slå igen efter dem.

Det fanns ingen annan i huset än Marius och paret Jondrette. Möjligen även de mystiska varelser, som Marius hade sett en skymt av i skymningen bakom dörren i det obebodda rummet.

XVII.

HURU MARIUS FEM FRANCS BLEVO ANVÄNDA.

Marius ansåg tiden vara inne att återtaga sin plats vid tittgluggen. Vigt och hastigt var han vid hålet i väggen.

Han såg in i rummet.

Jondrette's kyffe erbjöd en egendomlig anblick. Marius förstod nu, varifrån det egendomliga ljuset hade kommit. Ett ljus brann i en grågrön ljusstake, men det var i själva verket inte detta, som upplyste rummet. Hela kyffet var liksom illuminerat av skenet från ett tämligen stort fyrfat, som stod i spisen och var fyllt med brinnande kol. Det var det, som fru Jondrette hade gjort i ordning på morgonen. Man hade eldat på så mycket i fyrfatet, att det var rött. Tack vare de blå lågorna från elden kunde man urskilja mejseln, som Jondrette köpt på rue Pierre-Lombard, och som höll på att glödgas, nedstucken i de brinnande kolen. I en vrå nära dörren, liksom iordninglagda för ett visst ändamål,

såg man två högar. Den ena tycktes bestå av järnskrot, den andra av rep. Den, som ingenting visste om vad som var på färde, skulle antingen kommit att tänka på en mycket dyster eller en mycket alldaglig plats. I denna belysning liknade kyffet snarare ett helvete än en smedja. Jondrette såg snarare ut som en djävul än som en smed.

Värmen från brasan var så stark, att ljuslågan drogs åt fyrfatet till. En gammal blindlykta, värdig en Diogenes, som blivit förvandlad till en Cartouche, stod på kakelugnsfrisen.

Röken från fyrfatet, som stod i själva spisen bredvid de knappast släckta vedträna, passerade ut genom skorstenen, så att det inte kändes någon os i rummet.

När månens vita ljus sken in genom de fyra fönsterrutorna, in i det röda, flammande rummet, tyckte den poetiske Marius, som var drömmare till och med i handlingens ögonblick, att det såg ut, som om en himmelsk tanke genomkorsat människornas onda drömmar.

En vindpust, som trängde in genom den söndriga fönsterrutan, bidrog till att skingra kolosen, så att man ej märkte fyrfatet.

Om man erinrar sig, vad vi hava sagt om Gorbeauska rucklet, så var Jondrettes lya synnerligen lämplig som scen för brott och andra illdåd. Rummet låg längst in i det hus, som låg mest isolerat på den ödsligaste boulevarden i Paris. Om bakhåll icke hade existerat, skulle man uppfunnit dem här.

Hela husets längd med dess obebodda rum, skilde kyffet från gatan, och dess enda fönster vette åt öppna marker, stängda av murar eller staket.

Jondrette hade tänt sin pipa och satt och rökte på den söndriga stolen. Hans hustru talade dämpat med honom.

Om Marius hade varit Courfeyrac, det vill säga tillhört de män, som skratta i alla livets situationer, skulle han ha brustit i gapskratt, när han fick syn på fru Jondrette. Hon hade tagit på sig en plymbeklädd, svart hatt, som mycket liknade de huvudbonader, som salig Karl X:s härolder plägade bära. Hon bar vidare en ofantlig tartanschal, en stickad underkjol, samt de manskängor, som hennes dotter hade föraktat på morgonen. Det var denna toalett, som kommit Jondrette att utropa: "Det var bra, att du klätt dig! Det inger förtroende".

Vad Jondrette själv beträffar, bar han fortfarande sin nya, allt för stora överrock, som herr Leblanc hade givit honom. Kontrasten mellan hans överrock och hans benkläder gjorde honom fortfarande lik Courfeyrac's skaldeideal.

Plötsligt höjde Jondrette rösten:

— Det var sant, jag kom att tänka på en sak! I det här vädret kommer han nog i droska. Tänd lyktan och gå ner! Stanna bakom porten därnere. När du hör vagnen, öppnar du genast. Han stiger in, och du lyser honom i trappan och i korridoren. När han kommit hit in, går du hastigt ned igen, betalar kusken och skickar bort vagnen.

— Men pengar då? frågade hustrun.

Jondrette grävde i byxfickan och räckte henne fem francs.

— Vad nu då? utropade hon.

Jondrette svarade med värdighet:

— Grannen gav mig myntet i morse.

Därpå tillade han:

— Vet du vad, vi måste minsann ha två stolar.

— Varför det då?

— För att sitta på, förstås.

Marius kände en frossbrytning längs ryggraden, när han hörde hustrun svara helt lugnt:

— Då tar jag väl in grannens.

Hon öppnade hastigt dörren och gick ut i korridoren.

Marius fick inte tid att stiga ned från byrån och gömma sig under sin säng.

— Tag ljuset med dig, ropade Jondrette.

— Nej, det skulle bara vara till besvär. Jag har två stolar att bära. Och för resten är det månsken.

Marius hörde, hur hennes grova hand trevade i mörkret efter nyckeln. Dörren gick upp. Han stannade på sin plats, stel av skräck och överraskning.

Fru Jondrette trädde in.

Vindsrummets fönster lät en bred månstrimma sila in mellan två mörka fält av skugga. En av dessa skuggor dolde fullständigt den vägg, mot vilken Marius tryckte sig, så att man icke kunde se honom.

Hustrun lyfte blicken, upptäckte ej Marius, tog två stolar, de enda Marius ägde, och gick sin väg, i det hon hårt slog igen dörren efter sig.

Hon steg åter in i kyffet.

— Här äro stolarna.

— Och här har du lyktan, sade hennes man, skynda dig nu ner.

Hon lydde hastigt, och Jondrette var ensam.

Han satte stolarna på var sin sida om bordet, vände på mejseln i brasan, satte upp en gammal eldskärm i spisen, så att fyrfatet inte syntes. Därpå gick han till hörnet, där rephögen låg, och böjde sig ned, liksom för att undersöka något. Marius såg nu, att det han hade tagit för en bunt rep, var en välgjord repstege med pinnar av trä och två hakar att fästa den med.

Repstegen såväl som några verktyg av järn, som lågo i en hög vid dörren, hade inte funnits i Jondrettes kyffe på morgonen. De hade tydligen blivit burna dit på eftermiddagen, när Marius inte var hemma.

— Smidesverktyg, tänkte Marius.

Om Marius hade varit litet mera bevandrad i yrket, skulle han ha förstått, att det han tog för smidesverktyg, var en del verktyg, som tjuvar använda för att bryta upp lås och dörrar med samt en del andra hugg- och stickverktyg. Tjuvar bruka kalla dessa hjälpmedel "les cadets" och "les fauchants".

Spisen och bordet med de två stolarna voro alldeles mitt emot Marius. Emedan fyrfatet var dolt, upplystes rummet blott av ljuset. Den minsta sak på bordet eller på spisen framkallade en lång skugga. Skuggan av en vattenkruka dolde halva

ena väggen. I rummet rådde ett fruktansvärt, hotande lugn. Man liksom väntade, att något avskyvärt skulle inträffa.

Jondrette hade låtit pipan slockna, vilket var ett allvarligt tecken på tankspriddhet. Han hade åter satt sig. Ljuset framhävde de baksluga, illistiga linjerna i hans ansikte. Han rynkade ögonbrynen, och han öppnade och slöt häftigt högra handen, som om han rådgjorde med sig själv i ett tyst samtal. Vid en av de mystiska repliker, som han ställde till sig själv, drog han hastigt ut lådan i bordet, tog fram en lång kökskniv, som var gömd där, och prövade eggen mot en av sina naglar. När han hade gjort detta, lade han tillbaka kniven i lådan och sköt in denna. Marius å sin sida grep pistolen, som han hade i sin högra byxficka, drog upp den och spände hanen. När han gjorde detta, knäppte det till litet.

Jondrette spratt till och reste sig halvt från stolen.

— Vem där? ropade han.

Marius höll andan, Jondrette lyssnade ett ögonblick, sedan började han skratta och sade:

— Jag är ett nöt! Det knäpper i det gamla trävirket.

Marius behöll pistolen i handen.

XVIII.

MARIUS TVÅ STOLAR BILDA VIS-à-VIS.

Plötsligt skallrade fönsterrutorna melankoliskt av vibrationen från en långt avlägsen kyrkklocka. Det ringde sex i Saint-Médard.

Jondrette markerade varje klockslag med en böjning på huvudet. Då det sjätte förklingat, snöt han ljuset med fingrarna.

Sedan började han gå fram och tillbaka i rummet, lyssnade i korridoren, fortsatte att gå, lyssnade ånyo.

— Om han nu kommer! mumlade han.

Sedan återvände han till sin stol.

Han hade knappast hunnit sätta sig, förrän dörren öppnades.

Fru Jondrette hade öppnat den. Hon stod nu i korridoren och gjorde en förskräcklig, älskvärd grimas, som man tack vare lyktskenet blev i stånd att se.

— Stig in, min herre, sade hon.

— Stig in, min välgörare, upprepade Jondrette och reste sig hastigt.

Herr Leblanc trädde in.

Hans min var mycket allvarlig och gjorde honom egendomligt vördnadsbjudande. Han lade fyra louisdorer på bordet.

— Herr Fabantou, sade han, här har ni till hyran och till era närmaste behov, sedan få vi se, hur vi kunna ordna det.

— Gud välsigne er, min ädle välgörare, sade Jondrette och närmade sig hastigt sin hustru:

— Skicka i väg droskan.

Hon smög sig bort, under det att hennes make utbredde sig i lovord och bjöd herr Leblanc en stol. Ett ögonblick senare återvände hon och viskade i hans öra:

— Det är klart.

Det hade snöat oupphörligt sedan morgonen, så att snötäcket var så tjockt, att man varken hade hört droskan anlända eller köra sin väg.

Herr Leblanc hade emellertid satt sig.

Jondrette hade lagt beslag på den andra stolen mitt emot herr Leblanc.

För att riktigt förstå den händelse, som kommer att utspelas, må läsaren en stund dröja vid den rådande situationen. Natten var kall. De öde trakterna vid la Salpêtrière voro snötäckta och lyste vita i månskenet som stora liksvepningar. Det

svaga, röda skenet från gatlyktorna upplyste här och där de ensliga boulevarderna med sina långa rader av svarta almar. Man kunde icke se en människa på en kilometers avstånd. Det Gorbeauska rucklet låg försänkt i tystnad och skrämmande natt. I detta ensliga hus, mitt i allt detta mörker, låg Jondrettes kyffe, upplyst av ett enda ljus, och i denna vindskupa sutto två män vid ett bord. Herr Leblanc var lugn, Jondrette leende och fruktansvärd. Fru Jondrette lik en varghona, hopkrupen i ett hörn. På andra sidan väggen stod Marius osynlig. Han förlorade icke ett ord eller en rörelse. Med uppmärksamheten på helspänn höll han pistolen i handen.

För övrigt kände Marius ingen fruktan, men behärskades av en känsla av avsky. Han kramade pistolkolven och kände sig lugn.

— Jag kan hejda uslingen, när jag vill, tänkte han.

Han visste, att polisen låg dold i närheten och väntade på den överenskomna signalen, färdig att slå till.

Han hoppades dessutom att under detta häftiga möte mellan Jondrette och herr Leblanc få veta något om det, som mest av allt intresserade honom.

XIX.

DE SVARTA "VERKSTADSARBETARNA".

Så snart herr Leblanc hade satt sig, vände han blicken mot de tomma sängarna.

— Hur mår den stackars lilla skadade? frågade han.

— Inte bra, svarade Jondrette med ett tacksamt fast hjärtslitande leende. Hon mår inte alls bra. Hennes äldsta syster har gått med henne till la Bourbe för att få armen omlagd. Ni ska få råka dem, de komma strax tillbaka.

— Fru Fabantou ser ut att må bättre, återtog herr Leblanc, som beskådade fru Jondrette's egendomliga dräkt. Hon stod mellan honom och dörren, som om hon redan tänkte spärra vägen för honom. Hon betraktade honom på ett hotande och nästan stridslystet sätt.

— Hon är dödssjuk, sade Jondrette, men ser Ni, min herre, hon är så energisk, den kvinnan. Det är inte en kvinna utan en oxe!

Fru Jondrette blev rörd av komplimangen och svarade med klumpigt koketteri:

— Du är alldeles för vänlig mot mig, herr Jondrette.

— Jondrette, sade herr Leblanc, jag trodde Ni hette Fabantou.

— Jag heter Fabantou, men jag kallas även Jondrette, svarade hennes man hastigt. Jondrette är mitt artistnamn.

Han gjorde en axelryckning åt sin hustru, så att herr Leblanc inte såg det. Därpå fortsatte han med känslosam och smekande röst:

— Vi ha alltid kommit bra överens, min stackars älskling och jag. Om vi inte hade varandra, hade vi ingenting att leva för. Vi äro så olyckliga. Man har armar, men inget arbete, man har hjärna, men ingenting att sysselsätta den med. Jag vet inte, huru de styrande ordna det. Jag är ingen jakobin, jag är ingen bråkmakare, jag vill ingen människa något ont, men om jag vore minister, skulle jag på hedersord ordna det annorlunda. Jag har önskat lära mina döttrar pappersarbete. Ni säger till mig: — Vad, har Ni tänkt lära dem ett yrke? Ja, ett yrke, ett simpelt yrke. En förvärskälla. Vilket fall, min välgörare. Vilken degradering, när man har varit, vad vi ha varit. Endast en sak har jag kvar, en tavla, som jag håller mycket på, men som jag likväl måste

göra mig av med, ty man måste leva. Item, man måste leva.

Under det Jondrette talade på detta virriga sätt, som likväl ej gjorde hans ansiktsuttryck mindre eftertänksamt och klippskt, höjde Marius blicken och varseblev längst bort i rummet en person, som han ej sett förut. En man hade nyss kommit in så tyst, att man ej hört dörren öppnas. Denne man bar en gammal sliten, lila ylleväst, som var fläckig och söndrig överallt i sömmarna. Han var dessutom iförd vida benkläder av bomullssammet och på fötterna hade han filtskor. Då han ej hade någon skjorta, voro hans hals och tatuerade armar nakna. Han var alldeles svart i ansiktet. Under tystnad satte han sig med korslagda armar på den närmaste sängen.

Emedan han höll sig bakom fru Jondrette, kunde man blott otydligt urskilja honom.

Den instinkt, som kommer en att känna, när någon ser på en, kom herr Leblanc att vända sig om. Han kunde inte låta bli att göra en rörelse av överraskning, vilket icke undgick Jondrette.

— Ah, jag ser, utropade Jondrette, och knäppte igen rocken om sig med en min av välbehag, Ni betraktar Er rock? Den klär mig. Min själ gör den så!

— Vad är det där för en man, sade herr Leblanc.

— Den där, det är en granne! Bry Er inte om honom!

Grannen hade ett egendomligt utseende. Det finns emellertid ganska många fabriker för framställning av kemikalier i förstaden Saint-Marceau. Många verkstadsarbetare bruka vara svarta i ansiktet. Hela herr Leblanc's person utandades för övrigt lugn och oförskräckt tillit. Han fortsatte:

— Förlåt, hur var det Ni sade, herr Fabantou?

— Jag sade, käre beskyddare, återtog Jondrette, i det han stödde armbågen mot bordet och betraktade herr Leblanc på samma gång fast som ömt, med en boaorms blick, jag sade, att jag hade en tavla att sälja.

Det blev litet buller vid dörren. Ytterligare en man hade kommit in och satt sig på sängen bakom fru Jondrette. Han hade liksom den förre nakna armar och var svart och svettig i ansiktet.

Ehuru denne man bokstavligen hade glidit in i rummet, hade han inte undgått herr Leblanc's uppmärksamhet.

— Bry Er inte om honom, sade Jondrette, det är husets folk. Jag sade alltså, att jag hade kvar

en tavla, en dyrbar tavla... — Ni skall få se den, min herre.

Han reste sig och gick fram till väggen, mot vilken den där träskivan, som vi förut omnämt, stod lutad. Han vände den om, men lät den alltjämt stå stödd mot muren. Det var verkligen något, som liknade en tavla, men ljusskenet var så svagt, att man knappast kunde se, vad den skulle föreställa. Marius kunde icke urskilja något, emedan Jondrette hade placerat sig emellan tavlan och honom. Han kunde endast otydligt skymta en grov, smutsig yta med en huvudfigur, färglagd i bjärta färger liksom en eldskärm.

— Vad är det där? frågade herr Leblanc.

Jondrette utropade:

— Ett mästerverk, en prisbelönt tavla, min välgörare. Jag håller lika mycket på den, som på mina flickor. Den väcker så många gamla minnen till liv. Men jag har redan sagt Er det, och jag tar inte tillbaka mitt ord, jag är så olycklig, att jag måste göra mig av med den...

Herr Leblanc såg åter mot rummets bakgrund. Kanske var det av en händelse, eller också började han bli orolig, när han såg tavlan. Där fanns nu fyra män. Tre på sängen, den fjärde stod nära dörrkarmen. Alla fyra voro orörliga.

De hade nakna armar och voro svarta i ansiktet. En av de tre, som sutto på sängen, lutade sig mot väggen med slutna ögon, så att man skulle ha kunnat tro, att han sov. Han var gammal. Hans vita hår såg förskräckligt ut mot det svarta ansiktet. De två andra voro unga. Den ene var skäggig, den andre långhårig. Ingen hade skodon på. De som icke hade filtsockar, voro barfota.

Jondrette märkte, att herr Leblanc såg på dessa män.

— Det är goda vänner. De bo här i gården, sade han. De äro svarta, emedan de arbeta med kol. De äro verkstadsarbetare. Bry Er inte om dem, min välgörare utan köp i stället tavlan av mig. Hav förbarmande med mitt elände! Jag skall inte vara dyr. Hur mycket anser Ni den vara värd.

Herr Leblanc betraktade Jondrette stint, som hade han förstått, att han måste vara på sin vakt. Han sade:

— Men det är ju bara en krogskylt. Den kan inte vara värd mer än tre francs.

Jondrette svarade milt:

— Har Ni pengar på Er? Jag ska vara nöjd med tusen riksdaler.

Herr Leblanc reste sig och ställde sig med ryggen mot väggen. Hastigt tog han en överblick över rummet. Han hade Jondrette till vänster åt fönstret till samt fru Jondrette och de fyra männen till höger åt dörren till. De fyra männen rörde sig icke. Deras miner tydde inte ens på att de sågo honom. Jondrette började åter tala på ett klagande sätt. Hans blick var så beslöjad och hans ton så ömklig, att herr Leblanc kunde tro, att det helt enkelt var en man, som blivit vansinnig av elände, han hade framför sig.

— Om Ni inte köper min tavla, käre välgörare, sade Jondrette, vet jag ingen annan utväg än att kasta mig i floden. När jag tänker på att jag har velat lära mina flickor papparbeten, att tillverka pappaskar för nyårsgåvor! Man måste ha ett bord med en kant på, så att glasen inte falla i golvet, man måste ha en ugn i ordning och en kruka, avdelad i tre delar, för de olika klistersorter, som man använder, allteftersom man sysslar med trä-, papp- eller tygarbeten. Man måste ha en kniv till att skära sönder pappen med, måttband, hammare, tänger, och jag vet fan ta mej inte allt. Och allt det där för att förtjäna fyra sous om dagen. Det kan man min själ inte leva på.

Medan Jondrette pratade, såg han icke på herr Leblanc, men denne betraktade honom. Herr Leblanc's blick var riktad mot Jondrette, Jondrette's mot dörren. Marius såg andlöst än på den ene än på den andre. Herr Leblanc tycktes fråga sig själv: — Är det en idiot? Jondrette upprepade en eller två gånger med olika variationer på samma långsamt bedjande sätt:

— Mig återstår intet annat än att kasta mig i floden. Häromdagen gick jag ned för tre trappsteg för att göra det — åt Austerlitz-bron till.

Plötsligt blixtrade hans beslöjade ögon till. Den lille mannen reste sig och blev med ens skräckinjagande. Han tog ett steg mot herr Leblanc och skrek med dånande stämma:

— Nu är det inte fråga om det där! Känner Ni igen mig?

XX.

BAKHÅLLET.

Dörren till vindsrummet öppnades häftigt, och tre män i blåa arbetarblusar blevo synliga. De buro svarta pappmaskar för ansiktet. Den förste var mager och beväpnad med en lång, järnbeslagen påk. Den andre, en riktig bjässe, höll i skaftet på en slaktaryxa. Den tredje var en undersätsig man, inte fullt så mager som den förste, men inte heller så kraftigt byggd som den andre. Han bar en ofantlig nyckel, som han antagligen hade stulit från någon fängelseport.

Det såg ut, som om det hade varit dessa män, Jondrette väntat. Ett hastigt samtal utspann sig mellan honom och mannen med påken, den magre.

— Är allt i ordning? frågade Jondrette.

— Ja, svarade den magre mannen.

— Var är Montparnasse?

— Han stannade för att prata med din dotter.

— Vilken?

— Den äldsta.

— Finns det en droska därnere?

— Ja.
— Är den andra vagnen också förspänd?
— Ja, det är den.
— Med två duktiga hästar?
— Utmärkta!
— Och den väntar, där jag sade.
— Ja.
— Det var bra, sade Jondrette.

Herr Leblanc var mycket blek. Han betraktade allt i kyffet som en man, som förstår, vad han har råkat i. Han såg långsamt från den ene till den andre, uppmärksamt och förvånat, men intet i hans hållning tydde på fruktan. Av bordet hade han gjort sig en tillfällig förskansning. Denne man, som ögonblicket förut såg ut som en gammal hederlig gubbe, hade hastigt förvandlats till atlet. Han överraskade sin omgivning med att kraftigt lägga sin knutna hand på stolens ryggstöd med en hotande gest.

Denne åldring, som var så beslutsam och tapper i en dylik fara, tycktes tillhöra de naturer, som på ett enkelt och naturligt sätt äro lika tappra som goda. Fadern till en kvinna, som man älskar, är aldrig en främling för en. Marius kände sig stolt över denne okände man.

Tre av de män med nakna armar, om vilka

Jondrette hade sagt, att de voro verkstadsarbetare, hade letat fram olika vapen åt sig bland järnskrotet. Den ene hade tagit en stor sax, den andre ett bräckjärn och den tredje en hammare. De hade därpå ställt sig framför dörren utan att säga ett ord. Den gamle satt kvar på sängen. Han hade likväl öppnat ögonen. Fru Jondrette hade satt sig bredvid honom.

Marius tänkte, att inom några sekunder ögonblicket var kommet för honom att träda emellan. Han lyfte högra handen mot taket i riktning mot korridoren, färdig att avlossa sitt pistolskott. När Jondrette slutat sitt samtal med mannen med påken, vände han sig ånyo till herr Leblanc och upprepade sin fråga, i det han skrattade sitt behärskade men fruktansvärda skratt:

— Ni känner alltså inte igen mig?

Herr Leblanc såg honom rakt i ansiktet och svarade:

— Nej.

Då gick Jondrette ända fram till bordet. Han lutade sig över ljuset med korslagda armar. Sitt grymma och kantiga ansikte höll han så nära herr Leblanc's som möjligt. Han liknade ett vilddjur, som just ämnar kasta sig över sitt byte.

— Jag heter inte Fabantou och inte heller Jon-

drette. Jag heter Thénardier. Jag är värdshusvärden i Montfermeil. Nu känner ni igen mig?

Herr Leblanc rodnade omärkligt och svarade, utan att darra på rösten eller höja den på sitt vanliga lugna sätt:

— Inte mera än förut.

Marius hörde icke detta svar. Den som hade sett honom i detta ögonblick i mörkret, skulle ha blivit förvånad över hans vilda, oförstående utseende. Han var som träffad av blixten. I samma ögonblick som Jondrette hade sagt:

— Jag heter Thénardier, hade Marius börjat darra i alla lemmar och lutat sig mot väggen, som hade han fått en kylig svärdsklinga rakt igenom hjärtat. Därpå hade han långsamt sänkt högra armen, med vilken han just skulle ge den överenskomna signalen. I samma ögonblick som Jondrette upprepade: — Förstår ni? Thénardier? höll pistolen på att falla honom ur händerna. När Jondrette avslöjade, vem han var, hade herr Leblanc icke blivit upprörd, men Marius hade blivit det desto mera. Marius kände till namnet Thénardier, som herr Leblanc aldrig tycktes ha hört. Vi måste erinra oss, vad detta namn innebar för honom. Han hade burit det i sitt hjärta som ett testamente från sin far. Han tänkte ofta på det,

och han skulle alltid bevara det i sitt minne. Den uppmaning, fadern givit honom i sitt testamente, skulle alltid vara honom helig. — En viss Thénardier har räddat mitt liv. Om min son möter honom, skall han göra allt, vad han kan, för honom. Detta namn var en av hans själs dyrbaraste ägodelar. Det blandades samman med hans fars. Och den där mannen var Thénardier. Det var värdshusvärden i Montfermeil, som han länge sökt förgäves. Och nu hade han äntligen funnit honom, men på vilket sätt. Hans fars räddare var en bandit. Den man, vilken Marius längtade efter att skänka sin tillgivenhet, var ett vidunder. Överste Pontmercys räddare höll på att begå ett brott, vilket visserligen ännu icke kommit till uttryck i handling, men som såg ut att bli ett mord. Och vem var det, han tänkte mörda? Vilken ödets gäckande lek! Hans far befallde honom ur djupet av sin grav att göra allt vad han kunde för Thénardier. Sedan fyra år tillbaka tänkte Marius inte på annat än att uppfylla sin faders vilja. I samma ögonblick som han griper en brottsling på bar gärning och just tänker överlämna honom åt rättvisan, ropar ödet till honom: — Det är Thénardier. Nu skall han äntligen gottgöra denne man för att han räddade hans fader under ett

regn av kartescher på fältet vid Waterloo. Han tänker gottgöra honom med att skicka honom till galjen! Han hade lovat sig, att om han någonsin fann Thénardier, skulle han kasta sig för hans fötter. Nu hade han verkligen funnit honom, men för att överlämna honom till bödeln. Hans fader sade till honom — Hjälp Thénardier! Och han svarade denna heliga, älskade stämma med att krossa Thénardier. Hans far skulle från sin grav se den man, som ryckt honom undan döden med fara för eget liv, bliva avrättad på place Saint-Jacques, tack vare hans son, tack vare den Marius, i vars åtanke han i sitt testamente anbefallt denne man! Och hur löjligt var det inte, att så länge vid sitt hjärta ha burit faderns sista vilja, skriven av hans egen hand, och så handla alldeles tvärt emot den. Men å andra sidan, skulle han vara närvarande vid detta bakhåll och inte hindra det! Skulle han döma offret och skona mördaren? Kunde han ha några skyldigheter mot en dylik usling? Denna oväntade händelse vände upp och ned på hela Marius' tankeliv. Han darrade. Allt berodde på honom. Han höll dessa varelsers öde i sin hand utan att de visste det. Om han avlossade skottet, var herr Leblanc räddad och Thénardier förlorad. Om han icke sköt, skulle herr

Leblanc's liv offras, och vem vet, om ej Thénardier skulle lyckas fly. Skulle han störta den ene eller den andre i fördärvet? Han skulle ångra sig i varje fall. Vad skulle han göra? Skulle han svika sina minnen, de heliga förpliktelser, som han av egen fri vilja åtagit sig, sin plikt, en helig skrift! Skulle han svika sin fars testamente eller låta ett brott gå i fullbordan! Han tyckte sig samtidigt höra sin "Ursule" bedja för sin far och översten för Thénardier. Han kände det, som skulle han bliva galen. Knäna veko sig under honom. Han hade inte ens tid att överväga saken, ty den scen, som utspelades framför honom, krävde skyndsam handling. Han kände sig som bortsopad av en virvelvind, över vilken han trott sig vara herre. Han var nära att svimma.

Emellertid promenerade Thénardier, vi vilja framdeles kalla honom så, fram och tillbaka framför bordet i vanvettig triumf.

Han tog ljuset och satte det på kakelugnsfrisen med en så häftig rörelse, att det höll på att slockna, och talgen stänkte på väggen.

Han började åter gå fram och tillbaka, offer för ett nytt vredesutbrott.

— Ah, ropade han, så finner jag Er slutligen, herr välgörare! Ni luggslitne millionär, som

skänker bort dockor. Gamle Jocrisse! Ah, Ni känner inte igen mig. Nej, det var kanske inte Ni, som kom till Montfermeil, till mitt värdshus för åtta år sedan, julnatten 1823. Det var kanske inte Ni heller, som bortförde Fantine's barn, "Lärkan". Det var inte Ni, som hade en gul rock, nej, och ett paket fullt med lump i handen liksom i morse. Han vurmar tydligen för att bära omkring i husen paketer, fulla med yllestrumpor! Är Ni strumpfabrikant, herr millionär? Ni delar ut Ert lager till de fattiga, helige man? Viken skojare! Ni känner inte igen mig? Men jag kände igen Er, så fort Ni stack näsan hitin. Ni skall få se, att det inte är någon dans på rosor att gå omkring så där i husen under förevändning av att de äro värdshus; med eländiga kläder som en fattig stackare, så att man skulle ha kunnat ge Er en sous! Och lura folk, spela frikostig och ta ifrån dem deras levebröd! Och sedan, när man är ruinerad, kan man inte göra någon anmälan. En alldeles för stor rock och två otäcka täcken! Gamle tiggare och barnarövare!

Han hejdade sig ett ögonblick, och det såg ut, som om han talade med sig själv. Man skulle kunna sagt, att han kastade sin vredes kaskader i en djup avgrund liksom Rhône. Sedan avslutade

han samtalet, som han fört i sitt inre och slog näven i bordet:

— Och så ser han så skenhelig ut.

Därpå vände han sig till herr Leblanc:

— Ni har drivit gäck med mig många gånger. Ni är skuld till alla mina olyckor. Ni fick för femtonhundra francs en flicka, som jag hade, och som säkerligen var barn till rika föräldrar. Hon hade redan inbringat mycket pengar, och genom henne hade jag kunnat få uppehälle i hela mitt liv. Den flickan hade hållit mig skadelös för allt vad jag förlorat på denna avskyvärda sylta, där man förde ett förfärligt väsen, och där jag var nog idiotisk att förstöra allt mitt pick och pack. O, jag önskade, att allt vin, som man har druckit hos mig, hade blivit gift. Det gör förresten detsamma! Ni tyckte förstås, att Ni hade spelat mig ett bra spratt, när Ni drog iväg med "Lärkan". Ni hade Ert skydd i skogen. Ni var den starkaste. Nu vill jag ha revanch. I dag är det jag, som har övertaget. Ni har gått i fällan. O, vad jag skrattar. Jag skrattar verkligen. Han har verkligen gått i fällan. Jag sade till honom, att jag var skådespelare, att jag hette Fabantou, att jag hade spelat komedi med fröken Mars och med fröken Muche, och att min värd ville ha betalning

den fjärde februari, som i morgon. Och den dåren märkte inte, att kvartalet går ut den 8 januari och inte den 4 februari. Och de där fyra mynten han gav mig! Den boven! Han sträckte sig inte ens till hundra francs. Och som han trodde på mitt nonsens. Det roade mig. Jag sade för mig själv:

— Gå din väg, jag har dig fast i alla fall. Nu kysser jag dina händer. Men i kväll skall jag krama hjärtat ur dig.

Thénardier tystnade. Han var andfådd och flåsade tack vare sin trånga bröstkorg som en blåsbälg. Hans blick var fylld av djurisk lycka. Han såg ut som en svag, grym och feg varelse. som äntligen är i stånd att plåga någon, som den har fruktat, och skymfa någon, som den har smickrat. Han kände samma glädje, som en dvärg, som sätter foten på Goliaths huvud, som en schakal, som börjar sönderslita en sjuk tjur, vilken är urståndsatt att försvara sig, men som likväl är i stånd att lida.

Herr Leblanc avbröt honom icke, men sade, då han tystnade:

— Jag förstår inte, vad Ni menar! Ni misstar Er! Jag är en mycket fattig man, och allt annat

än millionär. Jag känner Er inte. Ni tar mig för en annan.

— Så han svänger sig, vrålade Thenardier. Ni fortsätter med skämtet. Ni pratar smörja, gamle uv. Ni kommer inte ihåg! Ni känner inte igen mig?

— Förlåt, min herre, svarade herr Leblanc, i en artig ton, som i detta ögonblick verkade egendomligt sansad, jag förstår, att Ni är en bandit.

Dylika förhatliga varelser äro även ömtåliga vidunder, äro ofta snarstuckna. Vid ordet bandit, kastade fru Thénardier sig ned från sängen. Thénardier grep sin stol, som tänkte han krossa den med händerna.

— Rör dig inte, ropade han till sin hustru. Därpå vände han sig till herr Leblanc:

— Bandit, ja, jag vet, att ni kallar oss så, ni rika. Nå ja, det är sant, jag har gjort konkurs. Jag håller mig undan, jag har intet bröd, inga pengar. Jag är en bandit. Jag har inte ätit på tre dagar, så jag är säkert en bandit! Ni ha det minsann varmt, ni, med era dansskor och era vadderade rockar — som ärkebiskopar. Ni bor i fina hus. Ni äter tryffel och sparrisbuntar till fyrtio francs i januari månad, och ärter. Ni frossar, minsann! När ni vill veta, om det är kallt, tittar

ni efter i tidningen, vad termometern visar. Det är vi, som är termometrarna. Vi behöva inte gå ut på kajen och se efter i hörnet vid tour de l'Horloge, hur många grader kallt det är. Vi känna blodet stelna i våra ådror, och vårt hjärta känns som is. Vi säga: "Det finns ingen Gud". Och ni komma till oss i våra hålor, ja just hålor, och kalla oss banditer. Men vi skola äta upp er. vi skola sluka er! Herr millionär, tänk på detta. Jag har varit en välsituerad man, jag har haft utskänkningsrättigheter, jag har varit valman, och jag är en god borgare. Det är kanske inte Ni?

Här tog Thénardier några steg mot männen, som stodo vid dörren, och tillade, darrande av vrede:

— Jag tål inte tänka på, att han vågar tala till mig på detta sätt!

Därpå råkade han i ett nytt vredesutbrott, och sade till herr Leblanc:

— Och hör ännu en sak, herr välgörare. Jag är ingen tvetydig man, jag. Jag är inte någon man, vars namn man inte känner. Jag går inte och rövar bort barn i husen. Jag är en gammal fransk soldat, som borde ha varit dekorerad. Jag var med vid Waterloo. I en batalj räddade jag en general, som var greve av någonting. Han

sade mig sitt namn, men hans röst var så svag, att jag inte upptattade det. Jag hörde blott ett tack. Jag hade hellre velat ha hans namn än hans tacksägelser. Det skulle ha hjälpt mig att finna honom. Den tavla, som Ni ser här, är målad av David. Vet ni, vem den föreställer? Den föreställer mig! David ville föreviga denna vapenbragd. Jag bär den här generalen på ryggen, rakt genom kulregnet. Och han gjorde ingenting alls för mig, den där generalen. Han var inte bättre än de andra. Och jag räddade i alla fall hans liv, med fara för mitt eget. Jag har fickorna fulla med bevis på det. Jag var med vid Waterloo! Och nu, när jag har haft godheten att säga Er allt detta, så förstår Ni, att jag behöver pengar, mycket pengar, enormt mycket pengar, eller också dödar jag Er, ta mig tusan.

Marius hade återvunnit fattningen och lyssnade med spänt intresse. Han kunde inte tvivla längre. Det var säkerligen den Thénardier, som omnämnts i testamentet. Marius darrade, när Thenardier beskyllde hans far för otacksamhet. Men tänkte han inte just nu göra beskyllningen berättigad! Hans villrådighet blev än större. — I Thenardier's ord och beteende låg något avskräckande men samtidigt gripande. — I hans

tonfall och gester. I hans blick, som kom varje ord att spruta gnistor. I denna egendomliga blandning av skryt och uselhet, av högmod och småaktighet, av vrede och dumhet. I detta kaos av verklig nöd och falska känslor, i en oblyg mans obehagliga sätt att njuta av sin egen vrede. I en ful själs skymfliga nakenhet, i denna blandning av lidande och hat. —

Mästerverket, tavlan av David, som han föreslagit herr Leblanc att köpa, var, som läsaren redan gissat, ingenting annat än skylten på hans krog. Vi erinra oss, att han själv målat denna skylt, och att den var det enda, han hade kvar efter konkursen i Montfermeil.

Emedan han inte längre skymde utsikten för Marius, kunde denne betrakta konstverket. På tavlan kunde han verkligen urskilja en strid. Mot en bakgrund av krutrök såg man en man, som bar en annan. Det var Thénardier och Pontmercy, sergeanten och den räddade översten. Marius kände sig, som hade han varit drucken. Denna tavla gjorde hans far på sätt och vis levande. Det var icke längre krogskylten från Montfermeil, det var en uppståndelse från de döda. En grav öppnade sig, en vålnad reste sig ur denna. Det bultade i Marius tinningar. Han hörde kanonerna

dundra vid Waterloo. Hans blödande far, otydligt målad på denna träskiva, förskräckte honom. Han tyckte, att fadern betraktade honom skarpt.

När Thénardier hämtat andan, såg han på herr Leblanc med sina blodsprängda ögon, och sade med låg, tvär röst:

— Vad har du att säga, innan vi ta itu med dig på allvar?

Herr Leblanc teg. Tystnaden störtes plötsligt av att en skrovlig röst utslungade följande sarkasm:

— Om det blir frågan om att hugga ved, så står jag till tjänst.

Det var mannen med yxan, som skämtade.

Samtidigt visade sig ett skäggigt, smutsigt ansikte i dörröppningen. Mannen skrattade obehagligt, så att hans tänder eller rättare sagt betar, blevo synliga.

Det var mannen med yxan.

— Varför har du tagit av dig masken? ropade Thénardier förargad.

— För att skratta, svarade mannen.

Under några ögonblick hade herr Leblanc uppmärksamt följt alla Thénardiers rörelser med spänt intresse. Thénardier gick fram och tillbaka i rummet, förblindad och bländad av sin

egen vrede. Han kände sig lugn i medvetandet om att dörren var bevakad. Han var beväpnad och hade i sitt våld en obeväpnad man. De voro nio mot en, om fru Thénardier endast räknades som en man. Thénardier vände ryggen åt herr Leblanc, medan han talade med mannen med yxan.

Herr Leblanc grep tillfället i flykten. Han stötte undan stolen och bordet. Innan Thénardier hann vända sig om, var Leblanc med ett underbart vigt skutt vid fönstret. Att öppna det, kliva upp i det och sticka ut ena benet var ett ögonblicks verk. Han var redan halvvägs ute, när sex kraftiga armar grepo honom och energiskt drogo honom in igen. Det var tre "verkstadsarbetarne", som kastat sig över honom. Samtidigt hade Fru Thénardier gripit honom i håret. Vid bullret skyndade de andra banditerna till från korridoren. Den gamle mannen, som satt på sängen, såg ut att vara full. Han reste sig och närmade sig vacklande med en stor hammare i handen.

I en av "verkstadsarbetarna", vilkens svart ansikte belystes av ljusskenet, igenkände Marius, trots hans svartsminkade ansikte, den "hete Pan", kallad "den Vårlige", kallad "Skrotkornet". Den-

ne höjde en fruktansvärd påk mot herr Leblanc's huvud. Den bestod av en järnstång med en kula av järn i vardera änden.

Marius stod inte ut längre. "Förlåt mig, far", tänkte han. Han rörde vid hanen på revolvern och skulle just låta skottet gå, då Thénardier skrek:

— Gör honom intet ont!

Det förtvivlade försök att undkomma, som offret gjort, hade icke förargat Thénardier utan tvärt om lugnat honom. Det bodde två naturer inom honom, en vild och en klok. I den första översvallande triumfen inför det slagna, hjälplösa offret, hade den förstnämnda dominerat. När offret satte sig till motvärn och ville kämpa för sitt liv, fick klokheten överhanden.

— Gör honom intet ont, upprepade han.

Detta utrop hade för det första till följd, att Marius ej avlossade något pistolskott. Han ansåg faran ej längre så överhängande och trodde sig utan olägenhet kunna avvakta händelsernas gång ännu en stund. Vem vet, om ej en gynnsam tillfällighet skulle skona honom från att antingen störta Ursules far eller överstens räddare i fördärvet?

En förbittrad strid utspann sig. Med en stöt

för bröstet hade herr Leblanc slungat gamlingen långt ut på golvet. I en handvändning hade han kastat två av de andra angriparna till marken och höll dem fast under sina knän. Uslingarna vrålade under denna tyngd, som hade herr Leblanc varit en kvarnsten. Men de fyra andra hade gripit den fruktansvärda åldringen i armarna och nacken och höllo honom kvar i samma ställning. Han var således herre över en del av angriparna men samtidigt de andras slav. Han höll på att krossa dem, som lågo under honom, men höll själv på att kvävas i de andras fasta grepp. Förgäves försökte han skaka dem av sig. Han försvann som ett vildsvin mitt i ett koppel av tjutande hundar.

Slutligen lyckades de få omkull honom på sängen närmast fönstret och höllo honom fast där. Thénardierskan höll fortfarande fast i hans hår.

— Blanda dig inte i det här! Du kan riva sönder din schal..

Hon lydde med ett argt morrande — liksom varghonan lyder vargen.

— Sök igenom hans fickor, ni andra!

Herr Leblanc tycktes ha uppgivit allt motstånd. Man snokade igenom hans fickor. Det

enda han hade på sig var en läderbörs med sex francs samt en näsduk.

Thénardier stack näsduken i fickan.

— Vad, har han ingen plånbok på sig? frågade han därpå.

— Och ingen klocka heller, svarade en av "verkstadsarbetarna".

— Det var mig en tusan att va' hårdfjällad, mumlade med dov röst den maskerade mannen med nyckeln.

Thénardier gick till vrån vid dörren och tog en bunt rep, som han kastade till dem.

— Bind honom vid fotändan på sängen, sade han. När han fick syn på gamlingen, som hade blivit liggande orörlig på golvet efter herr Leblanc's knytnävsslag, frågade han:

— Är 'Gründsmygen' död?

— Nej, han är full, svarade "Skrotkornet".

— Sopa undan honom i ett hörn, sade Thénardier.

Två av "verkstadsarbetarna" sparkade bort den druckne till skrothögen.

— Varför tog du hit så många? sade Thénardier med låg röst till mannen med påken. Det var alldeles onödigt.

— Vad ville du, jag skulle göra? genmälde

mannen med påken. De ville vara med allesammans. Det är dåliga tider. Man har så få tillfällen att förtjäna sig en hacka.

Den säng, på vilken herr Leblanc blivit kullkastad, var en träsäng med fyra massiva, kantiga stolpar. Herr Leblanc gjorde intet motstånd. Bovarna bundo honom omsorgsfullt, så att han stod fastlänkad vid den sängstolpe, som var längst bort från fönstret och närmast spisen.

När den sista knuten var slagen, tog Thénardier en stol och gick och satte sig nästan mitt för herr Leblanc. Thénardier var sig icke längre lik. På några ögonblick hade hans vanvettiga vrede förvandlats till lugn, men listig mildhet. Hos denne förbindligt leende man kunde Marius knappast igenkänna den galning, som ögonblicket förut skummat av vrede. Han betraktade med häpnad denna oroande och egendomliga förvandling. Han kände sig till mods på samma sätt, som en människa, som finge se en tiger bli förvandlad till advokat.

— Min herre, sade Thénardier.

Han avlägsnade med en handrörelse bovarna, som ännu höllo fast i herr Leblanc:

— Dra er åt sidan en smula och låt mig tala med herrn.

Alla drogo sig tillbaka mot dörren. Han fortsatte:

— Store Gud, om Ni hade skrikit en smula, så hade jag inte tyckt, att det var märkvärdigt! Tag fast mördaren! brukar man ropa i dylika situationer, och jag hade inte tagit illa upp, om Ni hade gjort det. Det är ju helt naturligt, att man ställer till med litet oväsen, när man är tillsammans med folk, som inte inger en fullständigt förtroende. Om Ni hade skrikit, skulle ingen ha hindrat Er, och jag skall säga Er varför. Jo, det är därför, att det här rummet är alldeles skränfritt. Det är den enda förtjänsten, det har, förresten. Det är som en källare. Om man låter en bomb explodera här, så tror närmaste poliskonstapel endast, att han hör en druckens snarkningar. Det är en lugn bostad. Men nu skrek Ni inte, dess bättre. Ni har min högaktning! Och vet Ni, vad jag drar för slutsatser av Er tystnad. Vem kommer väl, när man skriker, min herre? Polisen. Och efter polisen? Rättvisan. Men Ni skrek inte. Det var emedan Ni, lika litet som vi, önskar se polisen komma. Jag har länge misstänkt, att Ni har ett visst intresse av att hålla Er undan. För vår del, så ha vi samma intresse. Vi böra alltså kunna komma överens.

Under det att Thénardier talade på detta sätt med blicken fastnaglad vid herr Leblanc, sökte han pejla sin fånges samvete. Han uttryckte sig för övrigt med hovsam men nosig oförskämdhet, men trots detta voro hans ord reserverade och nästan väl valda. I denne usling, i vilken vi hittintills endast sett en bov, skymta vi nu mannen, som "har studerat för att bliva präst".

Marius började känna sig illa till mods. Den tystnad, fången iakttagit, hans allt för långt gående försiktighet, hans underlåtenhet att skrika, allt detta förvånade Marius i hög grad, sedan Thénardier gjort honom uppmärksam på det.

Thénardier's välgrundade iakttagelser förtätade än mer det mystiska dunkel, med vilket den allvarlige och egendomlige man, vilken Courfeyrac givit öknamnet herr Leblanc, omgav sig. Men vem han än var, så förblev denne man höjd över allt lidande. Om han var bunden och omgiven av bödlar, om han var till hälften nedsänkt i en grav, i vilken han sjönk djupare och djupare för varje ögonblick, om Thénardier talade vredgat eller milt, var han lika orubblig. Marius kunde inte underlåta att beundra denne oförfärade man, som alltjämt bibehöll samma melankoliska utseende.

Han var tydligen oemottaglig för varje känsla av fruktan, och han visste icke, vad det ville säga, att vara förtvivlad. Han tillhörde de män, som kunna bibehålla sin behärskning i de mest förtvivlade situationer. Trots att faran var överhängande, trots att katastrofen var oundviklig, hade han intet av dödsångest över sig.

Thénardier reste sig okonstlat och naturligt, och gick fram till spisen. Han flyttade undan eldskärmen, som han ställde mot närmaste säng. Fyrfatet blev alltså synligt, och man såg de brinnande kolen. Fången kunde även se den vitglödgade mejseln, som här och där var beströdd med små röda stjärnor. — Thénardier gick därpå och satte sig bredvid herr Leblanc.

— Jag fortsätter, sade han, vi skola nog komma överens. Vi skola ordna upp saken i godo. Det var orätt av mig, att ta i så där nyss, jag vet inte, vad jag tänkte på, mina tankar voro långt borta. Jag överdrev. Jag sade till exempel, att emedan Ni är millionär, ville jag ha pengar, mycket pengar, ofantligt mycket pengar. Det var oförnuftigt sagt av mig. Gode Gud, hur rik Ni än är, så har Ni utgifter, var och en har sina. Jag vill inte ruinera Er, jag är, när allt kommer omkring, ingen blodsugare. Jag tillhör inte de

människor, som dra fördel av sitt övertag så mycket, att de göra sig löjliga. Jag skall inte vara pretentiös, utan nöja mig med litet. Jag behöver bara tvåhundratusen francs.

Herr Leblanc svarade icke ett ord. Thénardier fortsatte:

— Ni ser, att jag är mycket hovsam i mina fordringar. Jag känner inte till Edra förmögenhetsvillkor, men jag vet, att Ni inte håller hårt om pungen. En välgörare som Ni, skänker nog gärna tvåhundratusen francs till en olycklig familjefar. Säkerligen är Ni klok nog att förstå, att jag inte gör mig så här mycket besvär för ingenting. Ni förstår nog, att jag inte ställer till så här mycket spektakel — det hela är förresten bra organiserat. Ni kan fråga de här herrarna — för att sedan inskränka mig till att bedja Er om litet pengar, så att jag kan gå och äta kalvstek och dricka litet vanligt rött vin hos Desnoyers. Tvåhundratusen francs, det är det värt. Så snart Ni gett mig den där struntsumman, så har jag ingenting mer att säga Er, och Ni har sedan ingenting att frukta. Ni säger förstås, att Ni inte har tvåhundratusen francs på Er. O, nej, jag har inga överdrivna fordringar. Jag begär endast en sak.

Vill Ni vara så vänlig och skriva, vad jag strax kommer att diktera för Er?

Här avbröt sig Thénardier för ett ögonblick men tillade därpå med betoning på varje ord och med ett leende åt fyrfatet till:

— Jag vill på förhand säga Er, att jag inte tillåter, att Ni är okunnig i den ädla skrivkonsten.

Den mest framstående inkvisitör hade kunnat avundas honm detta leende.

Han knuffade bordet ända fram till herr Leblanc, tog bläck och penna samt ett pappersark i bordlådan, som han lät stå öppen. Man såg den stora kniven blänka till.

Han lade pappersarket framför herr Leblanc.

— Skriv! sade han.

Nu äntligen talade fången.

— Hur vill Ni, att jag skall kunna skriva? Jag är ju bunden.

— Förlåt, sade Thénardier, det har Ni rätt i.

Han vände sig till "Skrotkornet" och sade:

— Befria herrns högra arm.

Den "hete Pan", kallad "den Vårlige", kallad "Skrotkornet", utförde Thénardiers befallning. När fångens högra hand var fri, doppade Thénardier pennan i bläcket och gav den åt herr Leblanc.

— Tänk på, att Ni är i vårt våld. Ingen mänsklig makt kan rädda Er härifrån. Det skulle emellertid göra oss mycket ont, om vi måste gå till ytterligheter. Jag vet varken Ert namn eller Er adress. Men jag säger Er på förhand, att Ni måste stanna kvar här bunden, ända tills den person har återkommit, som får i uppdrag att lämna fram det brev, som Ni nu skall skriva. Vill Ni vara så god och skriva.

— Vad då? frågade fången.

— Jag skall diktera för Er.

Herr Leblanc tog pennan.

Thénardier började diktera:

"Min dotter.."

Fången spratt till och höjde blicken mot Thénardier.

— Skriv "min kära dotter", sade Thénardier.

Herr Leblanc lydde. Thénardier fortsatte:

"Kom genast.."

Han avbröt sig:

— Ni duar henne ju?

— Vem? frågade herr Leblanc.

— Den lilla, 'Lärkan', för tusan, sade Thenardier.

Herr Leblanc svarade utan att det ringaste synas upprörd:

— Jag förstår inte, vad Ni menar.

— Skriv på bara, sade Thénardier och fortsatte att diktera:

"Kom genast! Jag behöver dig! Den person, som överlämnar detta brev till dig, har i uppdrag att föra dig till mig. Jag väntar dig! Kom med fullt förtroende."

Herr Leblanc hade skrivit allt. Thenardier fortsatte:

— Stryk ut 'kom med fullt förtroende'. Det kunde göra saken misstänkt.

Herr Leblanc strök ut de fyra orden.

— Underteckna det nu, fortsatte Thenardier. Vad heter Ni?

Fången lade ned pennan och frågade:

— För vem är detta brev avsett?

— Det vet Ni väl, svarade Thénardier. För 'den lilla'. Det sade jag ju Er nyss.

Thénardier undvek tydligen att nämna den unga flickans namn. Han sade "Lärkan" och "den lilla" men icke hennes namn. Thénardier var en försiktig och erfaren man, som bevarade sin hemlighet för sina medbrottslingar. Om han hade sagt namnet, hade han utlämnat hela saken till dem och låtit dem veta mera än de behövde.

Han fortsatte:

— Skriv under. Vad heter Ni?

— Urbain Fabri, sade fången.

Thénardier stack med en kattlik rörelse handen i sin ficka och drog upp herr Lebranc's näsduk. Han letade efter namnet och höll därför näsduken nära ljuset.

— U. F. Där ha vi det. Urbain Fabri. Underteckna det med U. F.

Fången lydde.

— Ge hit brevet! Man måste ha två händer för att lägga igen det.

När Thénardier hade gjort detta, fortsatte han:

— Skriv adressen! Fröken Fabre, adress Herr Urbain Fabre. Jag vet, att Ni inte bor långt härifrån, i trakten av Saint-Jacques-du-Haut-Pas. Ni går i mässan där varje dag. Jag vet emellertid icke på vilken gata, Ni bor. Jag ser, att Ni har förstått situationen. Emedan Ni icke ljög, då det gällde Ert namn, kommer Ni säkert att uppgiva rätt adress. Skriv den själv.

Fången blev betänksam, men så tog han pennan och skrev:

"Fröken Fabre, adress Herr Urban Fabre, rue Saint-Dominique-d' Enfer, nummer 17."

Thénardier grep brevet med feberaktig iver.

— Hustru, ropade han.

Thénardierskan skyndade till.

— Här är brevet. Du vet, vad du skall göra. En droska står där nere. Ge dig genast iväg och kom tillbaka, så fort du kan.

Han vände sig till mannen med yxan och sade:

— Eftersom du har tagit av dig masken, så kan du följa med henne. Häng dig bak på droskan. Du vet, var den andra vagnen står?

— Ja, det vet jag, svarade mannen.

Han lade yxan i en vrå och följde med fru Thénardier.

När de höllo på att avlägsna sig, stack Thénardier ut huvudet genom den halvöppna dörren och skrek utåt korridoren:

— Tappa inte brevet bara! Tänk på att du har tvåhundratusen francs på dig.

Fru Thénardier svarade:

— Tag det med ro! Jag skall nog ta vara på det.

En minut hade icke förflutit, förrän man hörde ljudet av pisksnärtar. Men snart var allt åter tyst.

— Hästarna trava på bra! Med den farten kan hon vara tillbaka på tre kvart, mumlade Thénardier.

Han flyttade en stol fram till spisen och satte

sig på den med korslagda armar. Sina smutsiga skor sträckte han fram mot fyrfatet.

— Jag fryser om fötterna, sade han.

Utom fången fanns nu i kyffet endast fem banditer. Dessa män sågo slöa och trumpna ut bakom maskerna eller den svarta smörja, som betäckte ansiktet på en del av dem och kom dem att se ut antingen som kolarbetare, negrer eller djävlar. Man kunde förstå, att de utförde ett brott liksom ett vanligt hantverk, lugnt och med uttråkad min, utan vrede och utan medlidande. De hade trängt sig tillhopa i en vrå liksom djur och tego. Thénardier värmde sina fötter. Fången iakttog åter tystnad. Ett dystert lugn följde på det vilda larm, som några ögonblick förut hade fyllt rummet. Ljuset förmådde knappast upplysa det ofantliga kyffet, elden höll på att slockna, och alla dessa egendomliga figurer kastade mystiska skuggor på väggarna och i taket.

Man hörde endast ljudet av den druckne karlens andetag.

Marius väntade med ständigt växande ängslan. Gåtan var lika ogenomtränglig som någonsin. Vem var "den lilla", som Thénardier även kallade "Lärkan" Var det hans Ursule? Namnet "Lärkan" tycktes inte ha gjort något intryck på fång-

en. Han hade svarat så naturligt som helst: "Jag förstår inte, vad ni menar". Men å andra sidan hade han fått förklaring på initialerna U. F. De betydde Urbai Fabre och Ursule hette icke Ursule. Det var det enda Marius hade fått klarhet i. En hemsk förtrollning höll Marius kvar på hans plats, varifrån han behärskade situaitonen. Han kunde knappast varken tänka eller röra sig. Han var nästan tillintetgjord av de förfärliga saker, han varit vittne till. Han hoppades på att något skulle hända, som kunde förmå honom att samla sina tankar och att ta parti för någon av dem.

— Om det är "Lärkan", skall jag i alla fall få återse henne, ty fru Thénardier skall ju föra henne hit. Då skall jag offra liv och blod för att rädda henne. Ingenting får hindra mig.

På detta sätt förflöt nära en halvtimma. Thénardier var försjunken i dystra meditationer. Fången rörde sig icke. Marius tyckte sig emellertid då och då höra ett litet dovt buller från det håll, där fången befann sig.

Plötsligt vände sig Thénardier till fången:

— Jag kan så gott, först som sist, säga Er allt, herr Fabre.

Dessa ord tycktes utgöra inledningen till en förklaring. Marius lyssnade. Thénardier fortsatte:

— Min hustru är snart tillbaka, Ni skall inte vara orolig. Jag tror verkligen, att 'Lärkan' är Er dotter, och jag finner det helt naturligt, att hon bor hos Er. Men hör på! Min hustru for till henne med brevet. Jag sade till henne, att kläda sig — som Ni såg, att hon gjort — så att Er dotter utan vidare skulle följa henne. De stiga båda två upp i droskan. Min kamrat hänger bakpå. Någonstans på vägen finns en annan droska, som är förspänd med två raska hästar. Till den för man Er dotter. Hon stiger ur den ena droskan och stiger upp i den andra tillsammans med min kamrat. Min hustru kommer hit och talar om för oss, att allt är klart. Vad Er dotter beträffar, så skall man inte göra henne något ont. Min kamrat för henne till ett ställe, där hon är i säkerhet. Så snart Ni ger mig de där fattiga tvåhundra tusen francsen, så återfår Ni henne. Men om Ni låter arrestera mig, har min kamrat order att oskadliggöra 'Lärkan'. Det var allt.

Fången svarade icke ett ord. Efter en paus fortsatte Thénardier:

— Det är enkelt, som Ni ser. Intet ont skall vederfaras henne, om Ni icke vill det. Jag vill bara tala om det för Er. Jag säger Er det på förhand, så att Ni vet det.

Han hejdade sig ett ögonblick, men då fången icke svarade, fortsatte Thénardier:

— Så snart min hustru kommer tillbaka och talar om, att "Lärkan" är på väg, skola vi släppa Er. Ni har rättighet att gå hem till Ert. Ni ser, att vi inte ha några onda avsikter.

Förskräckliga bilder rullades upp i Marius hjärna. Vad! Man skulle icke föra den unga flickan hit. Ett av dessa vidunder skulle föra bort henne till något mystiskt ställe. Vart? Och om det var hon! Och det var säkert hon. Marius tyckte, att hans hjärta nästan stannade. Vad skulle han göra? Avlossa pistolskottet? Överlämna dessa uslingar åt rättvisan? Men den förskräcklige mannen med bilan var utom räckhåll, och han hade hand om den unga flickan. Marius tänkte på Thénardiers ord, vars dystra innebörd han anade. — Om ni låter arrestera mig, har min kamrat order att oskadliggöra "Lärkan".

Nu var det icke blott överstens testamente utan även kärleken till hans älskade, som höll honom tillbaka.

Denna förskräckliga situation, som varat mer än en timme, ändrade utseende varje ögonblick. Marius prövade den ena räddningsplanen efter den andra men fann ingen, som var utförbar.

Hans forcerade tankearbete bildade en egendomlig kontrast mot den gravlika tystnaden i kyffet. Tystnaden störtes slutligen av att man hörde porten därnere öppnas och stängas.

Fången ryckte i sina bojor.

— Där är hon, sade Thénardier.

Han hade knappast hunnit yttra dessa ord, förrän Thénardierskan störtade in i rummet med blixtrande ögon, röd och andfådd. Hon skrek:

— Det var fel adress!

Banditen, som var med henne, blev synlig bakom henne. Han gick och tog åter upp sin yxa.

— Fel adress? upprepade Thénardier.

Hon fortsatte:

— I rue Saint-Dominique nummer 17 fanns det ingen herr Urbain Fabre. Man hade inte ens hört namnet.

Hon hejdade sig ett ögonblick för att dra andan, därpå fortsatte hon:

— Min snälle Thénardier. Gamlingen har lurat dig. Du är alltför beskedlig, ditt nöt. Jag skulle minsann halstrat honom levande, om han hade krånglat. Jag skulle tvingat honom att tala om, var han har flickan och pengarna. Jag skulle ha skött saken på annat sätt. Det är min-

sann rätt, att fruntimmer är klokare än karlar. Där fanns ingen i nummer 17! Det var ett hus med en stor port. Ingen herr Fabre i rue Saint-Dominique. Och betalning för droskan och dricks till kusken. Alltsammans utkastade pengar! Jag talade både med portvakten och portvakterskan, som förresten var ett mycket vackert fruntimmer, men de kände inte till någon med det namnet.

Marius andades åter. Hon, Ursule eller "Lärkan" — han visste för resten inte längre vad han skulle kalla henne — var räddad. Under det att fru Thénardier höll på att gräla, utom sig av ilska, satte hennes man sig vid bordet. Han satt tyst några ögonblick utan att säga ett ord. Han betraktade fyrfatet med grym, eftertänksam min, under det han satt och dinglade med ena benet.

Slutligen sade han till fången långsamt och grymt:

— Vad vill du vinna med att uppge fel adress?

— Tid! ropade fången med dånande stämma.

I samma ögonblick skakade han av sig sina bojor. Repen voro avskurna. Endast fångens ena ben var fastbundet vid sängen.

Innan de sju männen hade hunnit sansa sig och kasta sig över honom, hade han böjt sig ned

mot spisen, sträckt ut armen mot fyrfatet och åter rest sig. Thénardier, fru Thénardier och banditerna hade dragit sig tillbaka, gripna av häpnad. De sågo honom till sin fasa svänga den rödglödgade mejseln över huvudet. Han såg hotande ut, och om några sekunder kunde han vara fri från sina bojor. Mejseln glödde olycksbådande.

Under den polisundersökning, som Gorebauska rucklet blev föremål för, fann man i kyffet en stor sou, som var bearbetad på ett egendomligt sätt. Denna sou var ett riktigt litet underverk, som ett av lång fångenskap alstrat tålamod i löndom och för hemliga ändamål. Ett mästerverk, som inte är något annat än hjälpmedel till rymning. Dessa ömtåliga men förskräckliga alster äro för konsthantverket detsamma som rotvälska för poesi. Den olycklige man, som hoppas på befrielse, finner medel att — ibland utan verktyg — med en fällkniv eller någon annan kniv såga en sou i två tunna skivor. Han lyckas också urholka dessa skivor utan att för övrigt skada myntet och att anbringa gängor på skivorna, så att de åter kunde fästas samman. Den lilla ask, som uppkommer på detta sätt, kan man öppna och stänga efter behag. I denna gömmer man

en urfjäder och med denna, rätt hanterad, kan man såga av tjocka kopparringar och järnstänger. Man tror, att den stackars straffången inte äger mera än en sou, och så äger han i själva verket friheten. Det var en sou av detta slag, som under polisundersökningen blev funnen öppen och i två delar. Man fann den under sängen vid fönstret i kyffet. Man upptäckte likaledes en liten såg av blott stål, som kunde ligga dold i den stora sou'en. Man har skäl att antaga, att när banditerna genomsökte fångens fickor, han bar på sig denna stora sou, som han lyckades dölja i sin hand. När han slutligen fick högra handen fri, öppnade han myntet och betjänade sig av sågen för att skära itu de rep, som höllo honom fången. På detta sätt blir det buller och de knappast märkbara rörelser, som Marius iakttagit, förklarade.

Emedan han icke vågade böja sig ner av fruktan att förråda sig, hade han icke kunnat skära av de rep, som höllo hans vänstra ben fastbundet. — Banditerna hade emellertid hämtat sig efter den första överraskningen.

— Var lugn, sade "Skrotkornet" till Thénardier. — Han sitter ännu fast med ena benet, och

han kan inte komma loss. Det svarar jag för! Jag har själv bundit det där benet.

Nu sade fången emellertid:

— Ni äro uslingar allesammans, men mitt liv är inte värt så mycken ansträngning. Ni skall inte inbilla Er, att Ni kan få mig att skriva eller säga något, som jag icke vill.

Han kavlade upp vänstra rockärmen och tillade:

— Se hit!

Samtidigt spände han sina armmuskler och lade den glödande mejseln på den nakna armen, under det han fortfarande med sin högra hand höll i träskaftet.

Man hörde det fräsande ljudet av bränt kött och tack vare lukten tyckte man, att man befann sig i en tortyrkammare. Marius vacklade av fasa. Till och med bovarna själva ryste. Men icke en muskel rörde sig i den egendomlige åldringens ansikte. Han stod orörlig och nästan vördnadsvärd, under det att det glödande järnet brände sig i hans kött. Han såg på Thénardier med majestätiskt allvar utan hat och utan att förråda sin smärta. I smärta och lidande komma storsinnade karaktärer till sin fulla rätt.

— Era uslingar, sade han — om ni vore lika litet rädda för mig, som jag för er!

Därpå ryckte han mejseln ur såret och kastade ut det förfärliga verktyget genom det öppna fönstret. Det föll ned långt ut på gatan, där det fick kallna i snön.

Fången fortsatte:

— Gör med mig, vad ni vill!

Han var avväpnad.

— Grip honom, sade Thénardier.

Två av bovarna grepo honom i axlarna, och den maskerade buktalaren höll sig mitt framför honom med sin nyckel, färdig att krossa hans huvud vid minsta rörelse.

Samtidigt hörde Marius ett samtal, som fördes med låg röst tätt invid väggen. Han kunde emellertid icke se de talande.

— Vi ha bara en sak att göra.

— Att ta livet av honom?

— Just det.

Det var Thénardier och hans hustru, som rådgjorde med varandra. Thénardier gick långsamt fram till bordet, öppnade lådan och tog fram kniven.

Marius grep hårdare om pistolkolven. Han var i valet och kvalet. Under en hel timma, hade två

röster talat till hans samvete. Den ena befallde honom att respektera sin fars testamente, den andra bönföll honom om att hjälpa fången. De två rösterna fortsatte sin strid utan avbrott. Han höll på att bli alldeles förtvivlad. Han hade svagt hoppats ända till detta ögonblick att finna ett sätt att lyda de båda rösterna, men det hade inte lyckats honom. Faran var emellertid överhängande, nu kunde han inte dröja längre. Några steg från fången stod Thénardier och funderade med kniven i handen. Marius kastade förtvivlade blickar omkring sig, som letade han efter en sista utväg.

Plötsligt spratt han till.

Vid hans fötter borta på bordet belyste en månstråle ett ark papper. På detta papper läste han, vad äldsta flickan Thénardier med stora bokstäver skrivit på morgonen:

"Bylingarna äro här."

Marius fick hastigt en idé. Där hade han medlet, han sökte, lösningen av det fruktansvärda problem, som plågade honom. Han kunde skona mördaren och rädda offret. Han lade sig på knä på byrån, sträckte ut armen och grep pappersarket. Därpå lösgjorde han sakta ett stycke murbruk, svepte in det i papperet och kastade det hela genom tittgluggen in i kyffet.

Det var hög tid. Thénardier hade ej längre några betänkligheter utan gick rakt fram till fången.

— Det var något, som föll, ropade fru Thénardier.

— Vad då? frågade hennes man.

Hustrun rusade fram och tog upp det lilla paketet.

— Varifrån kom det? frågade Thénardier.

— Varifrån tror du? Genom fönstret, förstås.

— Jag såg, när det kastades in, sade "Skrotkornet".

Thénardier slätade hastigt ut papperet och närmade det till ljuset.

— Det är Eponines stil, för tusan!

Han gjorde tecken till sin hustru att närma sig. Han visade henne, vad som stod skrivet på papperet och tillade därpå med dov röst:

— Skynda på, repstegen! Låt oss lämna kvar späcket i råttfällan och smita.

— Utan att skära halsen av honom? frågade Thénardierskan.

— Det ha vi inte tid till.

— Vilken väg ska vi smita? frågade "Skrotkornet".

— Genom fönstret, svarade Thénardier. Eftersom Eponine kastade stenen genom fönstret, så är huset inte bevakat på den sidan.

Den maskerade buktalaren kastade sin stora nyckel, sträckte armarna rakt upp i luften och öppnade och slöt händerna tre gånger i följd utan att säga ett ord. Detta var tecken till flykt. De banditer, som höllo fången, släppte honom. På ett ögonblick var repstegen utanför fönstret och omsorgsfullt fastgjord med de två järnkramporna.

Fången lade inte märke till vad som passerade omkring honom.

Han tycktes drömma eller bedja.

Så snart repstegen var fastgjord, skrek Thénardier:

— Kom, gumman lilla!

Därpå rusade han till fönstret.

Men just som han skulle kliva ut, grep "Skrotkornet" honom stadigt i kragen.

— Nej du, gamle skojare, vi ska först.

— Vi först! tjöto banditerna.

— Ni äro som småbarn, sade Thénardier, vi bara förlora tid. Bylingarna äro över oss.

— Nåja, sade en av banditerna, vi kan ju dra lott om vem som skall gå först.

Thénardier skrek:

— Är ni galna, är ni alldeles vridna! Vi förlora ju bara tid! Dra lott! Med halmstrån kanske! Eller ska vi skriva våra namn på pappersslappar? Och lägga dem i en hatt...

— Vill ni låna min hatt kanske? ropade någon borta på tröskeln.

Alla vände sig om. Där stod Javert.

Han höll sin hatt i handen och sträckte den lende mot dem.

XXI.

MAN BORDE VÄNTA MED ATT ARRESTERA BROTTSLINGARNA, TILLS MAN GRIPIT DERAS OFFER.

När natten föll på, hade Javert ställt sina män på vakt, och själv gömde han sig bakom träden på rue de la Barrière-des-Gobelins, mitt emot Gorbeauska huset på andra sidan boulevarden. Han började med att lägga vantarna på de två unga flickorna, som fått i uppdrag att bevaka omgivningarna. Men han hade blott lyckats "haffa" Azelma. Vad Eponine beträffar, så var hon försvunnen, och han kunde alltså inte gripa henne. Sedan stod Javert och väntade på den överenskomna signalen. Det irriterade honom att se droskan komma och köra bort två gånger. Slutligen blev han otålig. Han var säker på att det var något i görningen. Flera av banditerna hade han känt igen. Till slut beslöt han sig för att gå in utan att invänta pistolskottet.

Läsaren torde erinra sig, att han hade Marius nyckel på sig.

Han kom alldeles lagom.

De överrumplade banditerna kastade sig över sina vapen, som lågo spridda i alla vinklar och vrår. På mindre än en sekund stodo dessa sju skräckinjagande män i försvarsposition. Den ene hade gripit sin yxa, den andre sin nyckel, den tredje sin järnpåk, de övriga voro beväpnade med saxar, stänger och hammare. Thénardier höll fortfarande kniven i handen. Hans hustru grep en stor sten, som låg i hörnet vid fönstret, vilken flickorna brukade sitta på.

Javert satte åter hatten på huvudet. Med korslagda armar, käppen under armen och värjan i skidan, tog han några steg in i rummet.

— Halt där! ropade han. Ni skall inte gå ut genom fönstret utan genom dörren. Det är mindre skadligt för hälsan. Ni är sju, vi är femton. Nu ska vi uppföra oss hyfsat och städat!

"Skrotkornet" drog fram en pistol, som han hade dold i sin arbetarblus, lade den i handen på Thénardier och viskade i hans öra:

— Det är Javert. Jag vågar inte skjuta på den mannen. Vågar du?

— Visst tusan! svarade Thénardier.

— Skjut då.

Thénardier tog pistolen och siktade på Javert.

Javert, som stod på tre stegs avstånd, betraktade honom skarpt och nöjde sig med att säga:

— Skjut inte! Skottet klickar.

Thénardier tryckte på hanen. Skottet klickade.

— Det sa' jag ju, sade Javert.

"Skrotkornet" kastade sin järnstång till Javerts fötter.

— Du är värre än djävulen själv! Jag ger mig.

— Än ni då? frågade Javert de andra banditerna.

De svarade:

— Vi ge oss också.

Javert svarade lugnt:

— Ni skulle uppföra er hyfsat, tänkte jag inte det.

— Jag begär endast en sak, sade "Skrotkornet". Jag vill ha kvar min tobak i fängelset.

— Det beviljas, sade Javert.

Därpå vände han sig om och ropade:

— Kom in!

En avdelning gendarmer med dragna värjor och poliskonstaplar, beväpnade med järnstänger och påkar, strömmade in i rummet på Javerts rop. Man fängslade brottslingarna. Rummet nästan förmörkades av alla dessa människor.

— Lägg handklovar på alla, ropade Javert.

— Kom inte hit, ropade en röst, som icke tillhörde någon man, men man skulle inte heller kunna tro, att den tillhörde en kvinna. Thénardierskan hade dragit sig tillbaka till en av vrårna vid fönstret, och det var hon, som skrek.

Gendarmerna och poliserna drogo sig tillbaka.

Hon hade kastat av sig schalen men behållit hatten på. Hennes man hade krupit ihop bakom henne och syntes knappast, där han låg under schalen. Under det att hon skyddade honom med sin kropp, lyfte hon med bägge händerna stenen över huvudet. Hon såg ut som en jättekvinna, som ämnar kasta ett klippblock.

— Undan, ropade hon.

Alla drogo sig tillbaka mot korridoren, så att en öppen plats bildats mitt på golvet.

Thénardierskan kastade föraktfulla blickar på banditerna, som låtit fängsla sig och mumlade med sin råa, gutturala stämma:

— Sådana fega uslingar!

Javert log och trädde fram på den öppna platsen framför henne.

— Kom inte hit, gå din väg, ropade hon, eljest krossar jag dig!

— Vilken baddare, sade Javert. Men om kä-

ringen har skägg som en man, har jag klor som en käring.

Han närmade sig henne alltmer.

Fru Thénardier, som såg förskräcklig ut med sitt utslagna hår, ställde sig bredbent, böjde sig bakåt och kastade stenen mot Javerts huvud. Javert böjde sig åt sidan. Stenen susade förbi honom, stötte mot väggen, så att ett stort stycke murbruk lossnade, studsade från det ena hörnet till det andra tvärs över kyffet och hamnade slutligen vid Javerts fötter.

I samma ögonblick var Javert framme hos det värda paret Thénardier. Den ena av sina stora händer lade han på kvinnans skuldra, den andra på hennes mans huvud.

— Hit med handklovar, ropade han.

Poliserna skyndade till, och på några minuter var Javerts befallning utförd.

Fru Thénardier betraktade nedslagen sin mans och sina egna bundna händer, kastade sig på golvet och ropade gråtande:

— Mina döttrar!

— De äro i säkerhet, sade Javert.

Poliserna hade emellertid fått syn på den druckne mannen, som låg och sov bakom dörren

och försökte nu skaka liv i honom. När han vaknade, mumlade han:

— Är allt klart, Jondrette?

— Ja, svarade Javert.

De sex fängslade banditerna sågo fortfarande spöklika ut. Tre av dem voro svarta i ansiktet, tre buro masker.

— Behåll maskerna på, sade Javert.

Han mönstrade dem, som hade han varit Fredrik den andre på paradmönstring i Potsdam. Till de tre "verkstadsarbetarna" sade han:

— Goddag, "Skrotkornet", goddag, Brujon, goddag, "Dubbla Millionen".

Därpå vände han sig mot de tre maskerade männen. Till mannen med yxan sade han:

— Goddag, Gueulemer.

Till mannen med påken:

— Goddag, Babet.

Till buktalaren:

— Var hälsad, Claquesous.

I detta ögonblick varseblev han banditernas fånge, som icke hade sagt ett enda ord utan stod tyst med nedböjt huvud.

— Befria den där herrn. Men ingen får lämna huset!

Då han hade sagt detta, satte han sig vid bordet, på vilket ljuset och skrivgrejorna voro kvar. Därpå drog han upp ett stämplat papper ur sin ficka och började skriva sitt protokoll.

När han hade skrivit de första raderna i enlighet med det vanliga protokollformuläret, såg han upp:

— Låt herrn, som var bunden, komma fram.

Poliserna sågo sig omkring.

— Men var finns han? frågade Javert.

Banditernas fånge, herr Leblanc, herr Urbain Fabre, Ursule's och "Lärkans" far hade försvunnit.

Dörren var bevakad, men icke fönstret. Så snart fången känt sig befriad från sina bojor, hade han dragit fördel av den allmänna förvirringen och kastat sig ut genom fönstret. Javert pratade, männen rörde sig fram och tillbaka i det trånga, mörka rummet och uppmärksamheten hade icke ständigt varit riktad på honom.

En polis sprang fram till fönstret och såg ut. Det fanns ingen inom synhåll.

Repstegen svängde ännu.

— Det var då också själva tusan, muttrade Javert mellan tänderna. Det var kanske den fulaste fisken.

XXII.

DEN LILLE GOSSEN, SOM VI FÖRUT HÖRT SKRIKA.

Dagen efter det att dessa händelser tilldragit sig i huset vid boulevarden de l'Hopital, kom en pojke gående från Austerlitz-hållet i riktning mot Fontainebleau. Det var sent på kvällen. Pojken var blek och mager och trasigt klädd. Fastän det var i februari, hade han mycket tunna benkläder på sig, men han sjöng likväl för full hals.

I hörnet av rue du Petit-Banquier stod en gammal gumma nedböjd och rotade i en skräphög, vilken svagt belystes av skenet från gaslyktan. Pojken stötte till henne, när han gick förbi. Därpå drog han sig tillbaka och skrek:

— Ser man på! Och jag, som trodde, att det var en stor, stor hund.

Ordet "stor" uttalade han andra gången med en skämtsam höjning av rösten, vilken skulle kunna åskådliggöras på följande enkla sätt: "En stor, s t o r hund".

Gumman rätade på ryggen och muttrade ursinnig:

— Din slyngel! Om jag inte hade stått nedböjd, så vet jag nog, var jag skulle ha sparkat dig.

Pojken hade redan hunnit förbi henne.

— Håll klaffen! ropade han. Om ni hade gjort det, så hade jag inte tagit fel sedan.

Gumman var mållös av vrede. Det röda skenet från gatlyktan föll rakt på hennes gulbleka ansikte, som var fårat och alldeles rynkigt. Kroppen försvann helt och hållet i skuggan. Man såg endast huvudet. Pojken betraktade henne och sade:

— Fruntimret hör inte till den typ, som tilltalar mig!

Han fortsatte gatan framåt och började åter sjunga:

"Le roi Coupdesabot
S' en allait à la chasse,
A la chasse aux corbeau . . ."

När han hade sjungit dessa tre versrader, avbröt han sig. Han stod framför nummer 50—52, och när han fann porten stängd, började han sparka på den av alla krafter. Hans vilda spark-

ningar stodo mera i proportion till de manskängor, han hade på sig, än till storleken på hans fötter.

Gumman, som han mött i hörnet av rue du Petit-Banquier, skyndade till. Hon skrek och gestikulerade vilt.

— Vad i Herrans namn står på? Man slår in porten! Man stormar huset!

Sparkningarna fortsatte.

Gumman blev andfådd.

— Skaffar man sig tillträde till hus på det sättet nu för tiden?

Plötsligt hejdade hon sig. Hon kände igen pojkslyngeln.

— Vad nu då? Är det du, din lille tusan?

— Det är ju gumman själv, för katten, sade pojken. Tjänare, lilla hon! Jag skall hälsa på mina dagars upphov.

Gumman svarade med en mångtydig grimas, vars ondskefullhet ytterligare förvärrades tack vare hennes rynkiga, fula ansikte. Denna grimas gick tråkigt nog alldeles förlorad i mörkret.

— Här äro de inte kvar längre, snorgärs.

— Det var katten. Var är far?

— Han är på la Force.

— Ser man på bara! Och mor?

— På Saint-Lazare.

— Men mina systrar då?

— På Madelonnettes.

Pojken rev sig bakom örat, såg på mame Burgon och sade:

— Jaså.

Därpå svängde han om på klacken, och ögonblicket därpå hörde gumman, som stod kvar vid porten, honom sjunga med sin klara, ungdomliga röst, när han försvann in bland de svarta almarna, som skälvde för vintervinden:

"Le roi Coupdesabot
S' en allait à la chasse,
A la chasse aux corbeaux,
Monté sur des échasses.
Quand on passait dessous
On lui payait deux sous."

FJÄRDE DELEN

Idyllen på Plumet-gatan

och

hjältedikten från Saint-Denis-gatan.

FÖRSTA BOKEN.

En smula historia.

I.

VÄL TRÄFFAT.

Åren 1831 och 1832, dessa två år, vilka innefatta julirevolutionen, innebära egenartade historiska händelser. Dessa tvenne år äro tillsammans med dem, vilka komma före och efter, som tvenne bergstoppar. De äga en revolutionär storhet och höjd. Man skymtar där avgrunder. De sociala massorna, själva grunden för vår civilisation, underlaget för våra intressemotsättningar, konturerna av vårt gamla samhälle, visa sig här bakom dimmor av teorier och fördomar. Man benämner stundom dessa reaktion mot revolutionen, och ibland skymtar man där sanningen, mänskligheten själ.

Denna märkliga tid är tillräckligt omskriven och den börjar vara så avlägsen, att man kan skönja de viktigaste konturerna.

Låtom oss göra ett försök att skissera dem!

Restaurationen hade varit en besvärlig passage, en av dessa händelser, bakom vilka man skymtar ett otydligt mummel, vilket innebär, att en stor nation nått en vändpunkt. Dessa tillfällen äro märkliga och förbrylla de politiker, vilka önska utnyttja dem. Vid början kräver landet endast vila; man endast hungrar efter fred. Allt detta betyder endast en önskan att leva i lugn och ro. De stora händelserna, slumpen, äventyren och vågspelen, de stora männen, allt detta har man Gud vare tack, haft nog av. Man skulle gärna skänka bort Baesar för Prusius och Napoleon för kung Yvetot. Man har vandrat sedan gryningen, det har varit en hård dag, man har gjort första halten vid Mirabeau, den andra vid Robespierre, den tredje vid Bonaparte, och man är uttröttad. Alla längta efter vila.

Man är trött på uppoffringar, på förlegat hjältemod och söker eller snarare kräver något, men vad? Ett skydd. Och man får det. Man erhåller freden, lugnet och ron, och tillfredställelsen blir allmän. Men under tiden framträda vissa nya ting, som tränga sig på samhället; vanligen bilda dessa händelser dock ej annat än fouragerings-trupperna åt principerna, utgöra dess intendentur.

Vad lär då statskunskapen?

Samtidigt som de uttröttade människorna kräva vila, kräva historiens händelser garantier.

Det var detta England krävde av Stuartarna efter protektorn, det var detta Frankrike krävde av Bourbonerna efter kejsardömet.

Dessa garantier äro en nödvändighet och de måste beviljas. Det är furstarna, som göra detta, men i verkligheten är det tingens egen inneboende styrka. Detta är en djup sanning, som är nyttig att känna till, men som Stuartarne icke misstänkte år 1660, och som Bourbonerna blott skymtade år 1814.

Denna kamp mellan rätten och händelserna har pågått, så länge samhället funnits. Att göra ett slut på denna duell, att låta rätt och materia uppgå i vartannat, det är därpå de visa männen arbeta.

II.

DÅLIG ANPASSNING.

Revolutionen år 1830 hade snabbt hejdats.

Så snart en revolution har inträtt, visa sig genast de sluga och händiga.

Dessa ha under vår egen tid ansett sig äga alla statsmannens egenskaper, och denna tro ha de predikat så grundligt, att statsman har upphört att vara ett slangord. Men låt oss icke glömma, att där det blott finns smidighet och slughet, finns det också med nödvändighet litenhet. Att säga en slug man, är detsamma som att säga en medelmåtta.

På samma sätt betyder statsman stundom detsamma som förrädare.

Skulle man tro dessa personer, så likna de en revolution som 1830 års vid en avskuren pulsåder, som snabbt måste förbindas. När rätten predikas alltför våldsamt, kan den börja vackla i sina grundvalar, och när rätten fastslagits, måste man stärka staten. Sedan friheten satts i högsätet, måste man tänka på makten.

Ännu finns det ingen skillnad mellan de smidiga och de visa människorna, men de börja att misstro varandra. Låt gå för makten, men vad är makt och varifrån kommer den?

Men de smidiga lyssna icke till sådana sakta frammumlade frågor och fortsätta sina planer.

Enligt dessa politiker, vilka ej försumma att åt sina företag skänka en mask av nödvändighet, är det första ett folk måste göra efter en revolution att skaffa sig en dynasti, då kunna de, säga de, få fred efter sin revolution, det vill säga tid att förbinda såren och att reparera sitt eget hus. Dynastien döljer spillrorna och galgen samt maskerar ambulansen.

Men det är icke alltid lätt att skaffa sig en dynasti.

Strängt taget skulle varje snillrik eller till och med vilken första bästa lyckliga människa som helst duga till att bliva konung. Ett exexmpel på det första är Bonaparte och på det andra Ityrbide.

Men första bästa familj duger ej till att skapa en dynasti. Hos en ras finnes det alltid en nödvändighet, en viss ålder, och seklens rynkor kunna ej improviseras.

Om man ser på saken som en statsman, vilka

egenskaper skall man då begära av en konung efter en revolution? Han kan vara, och det är en fördel, en revolutionär; att han själv deltagit i omstörtningen, vare sig han handskats med yxan eller värjan, gynnar honom.

Vilka egenskaper kräver man av en dynasti? Den bör vara nationell, det vill säga revolutionär på avstånd, icke genom handlingar, den begått, utan genom de idéer, den accepterat.

Detta förklarar varför de första revolutionerna nöjde sig med att finna en man, Cromwell och Napoleon, och varför de senare ovillkorligen ville vinna en dynasti, Brunswick eller Orléans.

De kungliga familjerna likna dessa indiska fikonträd, där varje gren böjer sig mot marken, slår rot där samt ger upphov till ett nytt träd. Varje gren kan bliva en dynasti hos dessa familjer. Det enda villkoret är att böja sig ända ned i stoftet.

Detta är de smidiga statsmännens teori.

Den stora konsten är alltså att låta framgången få ett något katastrofalt utseende, att krydda händelserna med en smula fruktan, att minska framåtskridandets hastighet, att en smula fördunkla den nya morgonrodnaden, att dämpa entusiasmen, klippa klorna, inlinda triumfen i vadd, kvä-

va rätten, att invira det jättelika folket i flanell och föra det till vila så snart som möjligt, att föreskriva en sträng diet för denna sunda natur, att behandla Herkules som en konvalescent, att med andra ord vidtaga alla försiktighetsmått mot en alltför stor framgång och förse revolutionen med en skärm, som dämpar det ljus, den sprider.

År 1830 tillämpades denna teori, som man funnit, i England redan 1688.

1830 är en revolution, som stannat på halva vägen. Den var endast ett halvt framsteg, men logiken känner ej till några halvmesyrer lika litet som solen känner till talgdanken.

Vem stannar revolutionerna på halva vägen? Borgarna.

Varför? Emedan borgarna i regel nått ett stadium av tillfredsställelse. I går rådde hunger, i dag överflöd och i morgon råder övermättnad.

Vad som inträffade 1814 efter Napoleon skedde på nytt 1830 efter Karl X.

Det är med orätt som man av borgarna velat göra en klass. Borgarna äro helt enkelt den nöjda och belåtna delen av folket. En borgare är en man, som har tid att sätta sig. Men en stol är icke en kast.

Man har sådan brådska med att sätta sig, att

man för den skull hejdar mänskligheten framåtskridande. Borgarna ha ofta haft detta fel.

Man är icke en klass, emedan man begår fel, och egoismen kan icke utgöra grunden till en social indelning.

Dessutom måste man vara rättvis även mot egoismen, och den stat, som den del av nationen godkänt och som kallas borgare strävade efter år 1830, var ej den döda massa, vilken smälter samman med likgiltighet och lättja och inrymmer en smula skam; det var icke sömnen, vilken förutsätter en tillfällig glömska, under vilken man drömmer, det var i stället en viloplats.

Halt är ett ord med en egendomlig, nästan motsägande dubbelmening: En trupp på marsch, det vill säga rörelse, samt uppehåll, det vill säga vila.

En rast, det betyder återhämtande av krafter, det är den väpnade och vaknade vilan, det är det fullbordade verket, som utsätter vaktposter och håller sig beredd. En halt förutsätter strid i går och strid i morgon.

Det var detta som skedde mellan år 1830 och 1848.

Vad vi här kallat strid kan också benämnas framåtskridande.

Borgarna liksom statsmännen behövde alltså

en man, som uttalade detta ord: Halt. En icke-blott-utan-även, en sammansatt person, vilken uttryckte både revolution och stillastående, en man som symboliserade det närvarande och lät det synas förenligt med både det förflutna och det kommande.

Man fann denna man. Han hette Ludvig Philip av Orléans.

De 221 gjorde Ludvig Philip till konung och Lafayette åtog sig den heliga saken. Han kallade honom för den bästa av republikaner. Stadshuset i Paris ersatte katedralen i Reims.

Detta sätt att utbyta en hel tron mot en halv var "verket 1830".

När de smidiga männen hade slutat, visade sig den ofantliga bristen i deras lösning; allt hade skett utan hänsyn till den absoluta rätten. Den absoluta rätten ropade: Jag protesterar! för att sedan, vilken fruktansvärd sak, försvinna i dunklet.

III.

LUDVIG PHILIP.

Revolutioner ha fruktansvärda armar, de slå kraftigt och hålla väl fast. Till och med när de äro ofullständiga, förvanskade och minderåriga, liksom revolutionen 1830, finnes det hos dem tillräckligt mycken inneboende styrka för att de ej helt skola misslyckas.

Men låtom oss icke heller skryta alltför högröstat; även revolutioner ha misstagit sig och det på det allvarligaste.

Men låtom oss återvända till år 1830. Denna revolution hade tydligen förts på avvägar. Vid skapandet av det som kallades ordning, sedan revolutionen avbrutits, var kungen mera värd än kungligheten. Ludvig Philip var en sällsynt man.

Son till en fader, som historien helt säkert finner förmildrande omständigheter hos, var han lika förtjänt att högaktas, som denne fader var förtjänt att klandras. Han hade alla den enskildes och många av den offentlige mannens dygder, hyste omsorg om sin hälsa, sin förmögenhet, sin person,

sina handlingar, kände minutens värde men icke alltid årets, var måttlig, fridfull och tålig, en hedersman och en god furste, trogen sin hustru; han hade till och med i sitt palats lakejer, vilka hade till uppgift att visa borgarna den äktenskapliga sängen, en förevisning, som ej saknade sin betydelse, sedan familjens äldre gren kunnat uppvisa så många illegitima förbindelser. Han talade alla Europas språk och, vilket är sällsyntare, han förstod att göra sig till talesman för alla intressen. Han var en beundransvärd representant för medelklassen men nådde själv utöver den och var i alla avseenden större än den; samtidigt med att han uppskattade den ätt, från vilken han stammade, var han ej blind för sitt eget värde, och när det gällde familjen, ansåg han sig icke vara Bourbon utan Orléans. Under tiden han var furste, höll han på sin familj, men blev en typisk borgare från den dag, kronan satts på hans huvud. Man påstod honom vara girig men bevisade aldrig detta och han var i grunden en av de män, vilka spara för att vara slösaktiga, när plikten eller en nyck bjuder dem det. Han var kunnig och beläst, en adelsman men icke en riddare, enkel, lugn och stark, beundrad av sin familj, en förledande konversatör, en blaserad statsman, kylig, behärskad

av det omedelbara intresset, ur stånd att hysa groll eller tacksamhet, utan skrupler härskande över medelmåttorna, skicklig i att låta parlamentariska majoriteter segra över de mystiska massor, vilka finnas kring en tron, han var meddelsam nästan till oklokhet men visade trots det en beundransvärd smidighet, Han var rik på utvägar och förstod att anlägga vilket uttryck som helst. Han lät Frankrike frukta Europa och Europa Frankrike, älskade obestridligen sitt land men föredrog sin familj; föredrog vakt framför auktoritet och auktoritet framför värdighet, en egenskap, som har det ödesdigra med sig att den ger utrymme åt listen och ej fullständigt tager avstånd från lågheten; dess fördelar äro dock, att den skyddar politiken från våldsamma stötar och samhället för katastrofer. Han var punktlig, korrekt, uppmärksam, klok och outtröttlig. Han motsade sig stundom, var djärv mot Österrike i Ancona, ihärdig mot England i Spanien, bombarderade Amwers och betalade Pritchard, sjöng med övertygelse marseljäsen, var aldrig mottaglig för nedslagenhet eller trötthet, älskade det sköna och ädla, utopier och drömmar, vredgades lätt och kunde även vara fåfäng och rädd, trots att han ägde alla slag av personligt mod. Han var general vid Valmy, soldat vid Jem-

mapes, utsattes för åtta attentat men smålog alltid, tapper som en grenadiär, modig som en tänkare, endast orolig inför utsikterna till en europeisk omvälvning. Han älskade ej de stora politiska äventyren, var alltid färdig att riskera sitt liv men aldrig sitt verk, förklädde ofta sitt inflytande, medan han hellre ville lydas i sin egenskap av klok man än som konung. Han ägde iakttagelseförmåga men icke intuition, intresserade sig föga för själarna men kände människorna, det vill säga, han måste se dem för att kunna döma dem. Hans förstånd var klart och genomträngande, hans vishet praktisk, hans tal lättflytande, hans minne beundransvärt, vilket utgjorde hans enda likhet med Cesar, Alexander, Napoleon; han kände till fakta, detaljer, data och egennamn men var okunnig om massans tendenser, känslor och strävanden, med ett ord om allt, som man kan kalla själarnas osynliga strömmar. Han godtogs av ytan men icke av det Frankrike, som finnes under den. Han kunde visa slughet i svåra situationer, styrde mycket men regerade icke tillräckligt. Han var sin egen minister och oöverträffad i konsten att av verklighetens småsaker skapa hinder för idéernas omätlighet. Han var en nydanare, när det gällde civilisation och ordning, men gick till överdrift och fick ett

visst processlystet drag. Han grundade och försvarade en dynasti och hos honom fann man drag, som påminde om både Karl den Store och en liten advokat, det vill säga, Ludvig Philip var en av sin tids mest framstående män, han skulle kommit att räknas bland historiens mest berömda härskare, om han endast varit en smula ärelysten samt älskat det stora i lika hög grad som det nyttiga.

Ludvig Philip hade varit vacker, och när han åldrades, erbjöd han fortfarande en tilltalande åsyn. Även om nationen icke älskade honom, beundrades han dock av massan. Han ägde charm. Han saknade majestät och bar varken krona, fastän han var kung, eller vita hår, fastän han var gammal. Hans sätt tillhörde den förgångna tiden, hans vanor den nya, en blandning av adel och borgare, som var mycket lämpligt 1830. Ludvig Philip var ett mellanstadium, som härskade, och från tiden före revolutionen hade han bevarat sitt tal och sin autografi, som han ställde i de nya tankarnas tjänst. Han älskade Polen och Ungern, men han uttalade namnen på dessa folk som man gjorde för hundra år sedan. Liksom Karl X bar han nationalgardets uniform och hederslegionen liksom Napoleon.

Han syntes sällan i kyrkan, jagade aldrig och

besökte aldrig operan. Prästerskapet, jägarna och dansöserna hade ingendera något inflytande på honom. Han höll icke något hov han gick ut med sin paraply under armen, och denna paraply, har länge ingått i hans gloria. Han var en smula murare, trädgårdsmästare och läkare, han åderlät en postiljon, som fallit av hästen. Ludvig Philip kunde lika litet gå ut utan sin lancett som Henrik III utan sin dolk. Rojalisterna hånade denne löjlige konung, den förste, som utgjutit blod för att bota.

Bland historiens klagomål mot Ludvig Philip finns det ett avdrag att göra, nämligen när det gäller kungadömet, regeringen och kungen, tre rader, där siffrornas summa är fullständigt olika. Att den demokratiska rättvisan blev beslagtagen, att framåtskridandet blev en bisak, att upploppen tillbakaslogos med våld, att militära mått användes mot protesterna, detta tillhör kungadömet liksom Transnonaingatan, krigsrätterna, den verkliga statens uppsugande i den juridiska och regeringens hemliga intriger med de trehundra tusen utvalda, detta tillhör kunglighetens konto. Avvisandet av Belgien, det alltför hårt erövrade Algeriet, som bildade ett motstycke till engelsmännens Indien med mera barbari än civilisation, trolösheten mot Abd-

el-Kader, Blaye, den köpte Deutz, den betalade Pritchard, dessa stå på regeringens konto; däremot faller politiken, som mindre var nationell än familjepolitik, på konungens ansvar; som man ser blir konungens räkning icke så stor, om man gör dessa avdrag.

Hans stora fel var, att han var blygsam i Frankrikes namn.

Varpå berodde detta?

Låtom oss säga detta.

Ludvig Philip var en konung, som var allt för mycket fader. Det ständiga ruvandet över en familj, som man vill utveckla till en dynasti, hyser fruktan för allt och älskar ej att bliva stört. Det var av detta, som den utomordentliga rädslan uppkom. Denna rädsla, vilken illa anstod ett folk, som bland sina inhemska minnen har den 14 juli och bland de militära Austerlitz.

Om man gör avdrag för de offentliga plikterna, vilka först måste fyllas, så förtjänade Ludvig Philips familj denna kärlek. Den bildade en beundransvärd tavla av huslig lycka, där dygder och talanger trängdes med varandra. En av Ludvig Philips döttrar, Maria av Orléans, skapade sig ett namn inom konsten liksom Karl av Orléans hade gjort det bland skalderna. Hennes själ hade ska-

pat en marmorstod, vilken hon hade kallat Jeanne d'Arc. Tvenne av Ludvig Philips söner hade avlockat Metternich följande demagogiska beröm: De äro unga män, vilkas likar man sällan möter, och furstar, som man aldrig ser motsvarigheten till.

Detta är utan överdrift sanningen om Ludvig Philip.

Ludvig Philips lycka år 1830 var, att han var jämlikhetens furste, att han i sin person förenade motsättningen mellan restaurationen och revolutionen, att han hade den hos revolutionären oroväckande sida, som hos den styrande skapar förutsättning för lugn. Aldrig tidigare hade det funnits en man, som bättre överensstämde med tidens krav, de gingo helt upp i varandra. Ludvig Philip det är inkarnationen av 1830. Han hade dessutom det stora krav på tronen, att han var landsflyktig. Han hade varit proskriberad och irrat fattig omkring. Han hade levt av sitt eget arbete. I Schweiz hade han, arvtagaren till Frankrikes rikaste jordagods, måst sälja en gammal häst för att få något att äta. I Reichineu hade han undervisat i matematik, under det att hans syster Adelaide sydde och broderade. Dessa egenskaper hos en konung förtjuste borgarna. Med egna händer hade han ryckt ned den sista järnburen på Mont-Saint-Mi-

chel, uppförd av Ludvig XI och ännu begagnad av Ludvig XV. Han var vapenbroder med Du Mouriez, vän med Lafayette, hade varit medlem av Jacobinklubben; Mirabeau hade klappat honom på axeln och Danton hade sagt till honom: Unge man!

Vid tjugofyra års ålder år 93, då han var hertig av Chartres, hade han från ett mörkt hörn i konventet åskådat rättegången mot Ludvig XVI, som med sådan rätt kallats den stackars tyrannen. Revolutionens blinda skarpsynthet, tack vare vilken kungadömet krossades i konungen och kungen med kungadömet, utan att man lade märke till människan i detta vilda sammanstörtande av idéer, den vinande stormen i denna domstol, allmänhetens harm, när den frågade, under det att Capet icke kunde svara, den häpna och förfärade vacklan hos detta kungliga huvud under detta dystra oväder, den relativa oskulden hos alla under denna katastrof, hos dem som dömde såväl som hos dem som dömdes, allt detta hade han betraktat, hela denna svindlande yra. Han hade sett sekler träda fram inför konventets domstol, han hade bakom Ludvig XVI, denne olycklige, som nu gjordes ansvarig, sett den verklige anklagade resa sig, monarkien. Hans själ hade bevarat ett rysansvärt minne av denna folkets rättvisa, som fö-

refaller vara nästan lika opersonlig som Guds egen.

Revolutionen hade hos honom efterlämnat ett underbart spår. I hans minne fanns ett levande intryck av dessa stora år minut efter minut. En dag inför ett vittne, vars utsago vi icke kunna betvivla, läste han ur minnet upp hela bokstaven a i den alfabetiska förteckningen över den konstituerande församlingen.

Ludvig Philip var en konung, som ej skydde ljuset. Under hans regering var både det tryckta och det talande ordet fritt liksom samvetena. Septemberdagarna voro klara. Trots att han kände styrkan hos ljuset, när det angriper privilegierna, utsatte han sin egen tron därför. Historien skall hålla honom räkning för detta.

Liksom alla de historiens personer, vilka lämnat scenen, står Ludvig Philip nu inför mänsklighetens domstol. Processen mot honom har knappast börjat.

Den stund, då historien kommer att uttala sin av alla vördade och opartiska dom, har ännu icke inträtt. Tiden är ännu icke inne att fälla ett slutgiltigt omdöme om denne konung, och den stränga och berömde historikern Louis Blance har till och med nyligen själv mildrat en tidigare dom. Lud-

vig Philip har varit den utvalde bland de två halvheter, som man kallar 221 och 1830, det vill säga ett halvt parlament och en halv revolution. Under alla förhållanden skulle vi icke från den högre ståndpunkt där filosofien råder, kunna döma honom här från andra synpunkter än den absolut demokratiska. Ser man sakerna så, så finns det icke, bortsett från människans och folkets rätt, något annat än usurpassion. Men vad vi kunna säga för närvarande, sedan vi gjort dessa inskränkningar, det är, att hur man än vänder på saken, kommer Ludvig Philip, om man ser honom som människa, alltid att förbliva en av de bästa furstar, vilka suttit på en tron.

Vad talar mot honom? Tronen. Tag bort konungen från Ludvig Philip, och människan står kvar. Och denna människa är god. Hans godhet förtjänar stundom vår beundran, ofta kunde, mitt under de djupaste bekymmer, efter en dag av kamp mot Europas hela diplomati, denne man vända tillbaka till sina rum på aftonen och, utmattad av trötthet och brist på sömn, vad gjorde han väl? Han tog fram aktstycken och tillbragte natten med att gå igenom en brottmålsprocess i det han ansåg, att det visserligen ej var en ringa sak att bjuda Europa spetsen, men att det var ännu viktiga-

re, att en man räddades undan döden. Han kämpade mot sin justitieminister, hindrade vägen till giljotinen steg för steg och stred med juristerna, dessa lagens pratmakare, som han kallade dem. Hans bord var överhopat med papper, han läste dem alla, och han hyste ständig ängslan för att han skulle behöva underteckna en dödsdom. En dag sade han till det vittne, vi förut åberopat: Denna natt har jag räddat sju.

Under de första åren av hans regering var dödsstraffet som avskaffat och det var mot konungens vilja som schavotten återinfördes. Sedan Grèveplatsen försvunnit med släktens äldre gren, skapade juli-monarkien en borgarnas Grèveplats, som bar namnet Barrière Saint-Jecques; de "praktiska" männen kände behovet av en till hälften negativ giljotin, och detta var en av de segrar, som Casimir Périer, vilken representerade det trångbrösta-de borgerskapet, vann över Ludvig Philip, vilken representerade liberalerna. Kungen hade själv skrivit anmärkningar till Beccarie. Sedan han sett Fieschis maskin, utropade han: Vilken skada, att jag icke blev sårad! Då skulle jag kunnat benåda.

En annan gång skrev han med hänsyftning på sina ministrars motstånd med anledning av en politisk brottsling, som är en av vår tids yppersta

personer: Hans benådning är beviljad, och det återstår blott att utverka den. Ludvig Philip var mild som Ludvig IX och god som Henrik IV.

I vår tanke står den som äger godhet, en sällsynt pärla i historien, nästan framför den som är stor.

Ludvig Philip har dömts strängt av många, för hårt kanske av andra; det är därför helt naturligt, att en man, som själv börjar bli en skugga, som har känt denne konung, avlägger sitt vittnesmål inför historien. Detta är fullständigt opartiskt, ty n gravskrift, som författas av en död, är uppriktig. En skugga kan trösta den andra och vistandet tillsamman i samma mörker skänker rätten till att berömma. Men behöver icke befara, att man om de två i landsflykt kan säga: Den ena har smickrat den andre.

IV.

NÄR GRUNDVALARNA UNDERMINERAS.

Vid den tidpunkt, då de händelser vi förtälja skulle skymmas av de tragiska moln, vilka utmärka början av Ludvig Philips regering, måste vi undanröja all oklarhet, och det var nödvändigt att vi här skildrade denna kung.

Ludvig Philip hade tillträtt makten utan våld, utan att själv ha vidtagit några åtgärder, endast på grund av en nyck hos revolutionen, vilken uppenbarligen hade syftat till något helt annat. Hertigen av Orléans hade icke personligen ingripit. Han var född furste och trodde sig vald till konung. Han hade icke själv tagit detta uppdrag, som man erbjudit honom och som han mottagit, övertygad, om än med orätt, att detta erbjudande hade skett med rätta och att det var hans plikt att mottaga det. Han hade alltså makten i god tro. Men — vi påstå det fullständigt uppriktigt — när Ludvig Philip var i god tro liksom demokratien, när den gick till angrepp, då kunna de olyckor, som uppkomma ur de sociala striderna,

varken läggas konungen eller demokratien till last. Principernas strid liknar elementernas. Oceanen försvarar vattnet, orkanen luften, konungen monarkien liksom demokratien folket. Det relativa, som är demokratiens, kämpar mot det absoluta, som är republiken. Samhället åderlåtes under denna strid, men vad som nu utgör dess lidande, kommer i framtiden att vara till dess bästa. Under alla förhållanden bör man icke klandra dem, vilka strida; en av dem har tydligen orätt, ty rätten är icke, liksom kolossen från Rhodo, på två stränder samtidigt, med den ena foten i republiken och den andra i monarkien. Den är odelbar och tillhör helt och hållet den ena sidan, men de som misstaga sig, göra detta i god tro, och en blind är icke en brottsling i högre grad än en av vendéiupprorets män är en skurk. Låt oss alltså endast tillskriva ödet dessa fruktansvärda sammanstötningar. Orkanerna må ha varit än så kraftiga, det är dock icke mänskligheten som ansvarar för dem.

Låt oss sluta denna framställning.

Regeringen av år 1830 mötte genast svårigheter, och född under gårdagen måste den kämpa för det närvarande.

Knappast hade den tillträtt makten, förrän den

förnam oklara angrepp på den julibyggnad, som så nyligen hade uppförts och var så föga säker.

Motståndet föddes under morgondagen, kanske fanns det redan under gårdagen.

För varje månad växte motståndet, som först var hemligt men sedan blev allt mera öppet.

Julirevolutionen hade utom Frankrikes gränser föga uppskattats av monarkerna, det ha vi redan sagt, och inom Frankrike hade den bedömts på många olika sätt.

Gud kungör för människorna sin vilja i händelsernas skrift, en skrift, som utgöres av ett mystiskt språk. Människorna äro ständigt beredda att läsa denna text, men översättningen är snabb, bristfällig, full av fel, luckor och motsägelser. Det är endast få människor, som förstå det gudomliga språket. De klokaste, de lugnaste, de djupaste andarna tolka den långsamt, och när de nå fram till en lösning, har denna kanske redan verkställts och massor av översättningar finnas. Varje översättning skapar ett parti och varje motsägelse en sammansvärjning, och liksom varje parti tror sig hava den enda rätta texten, så tror sig varje sammansvärjning äga den rätta syn på tingen.

Det händer, att själva den högsta makten ej är något annat än en sammansvärjning.

Under varje revolution finns det människor, som göra motstånd; de bilda de gamla partierna. Dessa äro på kungadömet av Guds nåde, anse att revolutionerna endast härska med upprorets rätt och att man har rätt att bekämpa dem. Fel. Ty bakom revolutionen finner man icke folket utan konungen. Revolution är motsatsen till uppror; en revolution är en normal händelse, som i dag själv äger sitt eget berättigande, vilket visserligen har förgiftats av föregivna revolutionärer men som ännu fläckvis lever kvar, till och med när fläckarna äro av blod. Revolutionen uppkommer av en nödvändighet och ej av en slump, revolution betyder återvändandet till verkligheten från det konstlade. Den kommer, emedan den måste komma.

Icke desto mindre angreps revolutionen år 1830 av de gamla rojalistiska partierna med hela den våldsamhet, som uppkommer av en felaktig tankegång. Misstag äro utmärkta projektiler. De träffa den angripna med stor säkerhet på de sårbaraste punkterna, emedan denna saknar sitt harnesk, sin logik. De angrepo denna revolution inom monarkien. De ropade: revolution varför denna konung! Sammansvärjningar äro blinda men kunna träffa målet.

Även från republikanerna hörde man detta rop. Men de hade logik på sin sida. Blindheten hos rojalisterna var klarsynthet hos republikanerna, ty 1830 hade glömt, att det fanns ett folk. Den harmsna demokratien förebrådde dem detta.

Kungadömet av 1830 måste alltså tillgripa alla krafter för att kunna motstå angreppen från det förgångna och det kommande. Det representerade ögonblicket, i strid med både monarkiens sekelgamla tradition och den eviga rätten.

När det gällde utlandet måste 1830, som ej längre representerade revolutionen utan monarkien, med nödvändighet anpassa sig efter Europa. Tvånget att bevara freden ökade svårigheterna. En på onaturligt sätt framtvungen harmoni skapar ofta större bekymmer än ett krig. Ur denna oklara konflikt, som alltjämt undansköts men alltid förnams i djupet, skapades den väpnade freden, en ruinerande lösning, vilken åstadkommits av en civilisation, som misstog sig själv.... Julimånadens konungadöme slog bakut i de enropeiska regeringarnas anspann, där den tvangs att gå mot sin egen vilja. Metternich skulle gärna åtagit sig att leda den. Den drevs i Frankrike framåt av utvecklingen, under det att

den i Europa drev fram de långsamma monarkierna. Den både bogserade och bogserades.

I landets inre trängdes de stora frågorna om fattigdomen, proletariatet, lönerna, uppfostran, strafflagen, prostitutionen, kvinnorna, rikedomen, eländet, industrien, förbrukningen, fördelningen av inkomsterna, valuta och myntförhållandena, krediten, kapitalsrätt, rätten till arbete, alla dessa ting som möta i ett samhälle och som bildade en fruktansvärd mängd frågor.

En smula vid sidan av den politiska partibildningen fann man en annan överenskommelse. Mot den demokratiska jäsningen svarade en filosofiens. Samhällets elit förnam samma oro som massan och även om detta skedde på ett annat sätt, så var den dock lika stor.

Filosoferna tänkte, under det att grunden, det vill säga folket, genomsyrades av revolutionära strömningar och darrade under epileptiska anfall. Var för sig eller förenade i familjer och sammanslutningar, undersökte dessa tänkare de sociala problemen, lugnt men djupt. De voro som fredliga gruvarbetare vilka sakta men säkert sprängde in sina stollgångar i en vulkans inre och knappast läto sig störas av de plötsliga skakningarna eller den glöd, som skymtade fram.

Denna oberördhet var det kanske icke minst vackra skådespelet under denna upprörda tid.

Människans lycka, se där, vad de ville vinna ur samhället.

Dessa män överlämnade ej åt de politiska partierna de rättsliga frågorna och nöjde sig med att syssla med lyckan.

De materiella frågorna, frågorna om åkerbruk, industri och handel, blevo nästan som en ny religion. I denna civilisation där man i viss grad finner Gud men i ännu högre grad människans verk att i denna sammanställa och hopsmälta de olika intressena, så att de bildade en verkligt bärkraftig klippa, att göra detta enligt de av ekonomerna tåligt studerade bunamiska lagarna, detta var det arbete, som utfördes av dessa politikens geologer.

Man återfann dessa män under olika beteckningar, vilka kunna sammanföras i ordet socialister; de försökte att framlocka den mänskliga lyckans levande vatten ur verklighetens hårda sten.

Deras iver omstämde allt från frågan om schavotten till frågan om kriget. Till de mänskliga rättigheter, vilka förkunnas av den franska revolutionen, lade de kvinnans och barnens rätt.

Det kanske förefaller läsaren egendomligt, att vi här icke ingående och noga ha ur teoretisk synpunkt behandlat de frågor, vilka framställts genom socialisterna. Vi skola nöja oss med att låta antyda dem. Alla de problem, vilka framläggas om socialisterna, kunna, sedan de kosmiska vyerna och de mystiska drömmarna avlägsnats, återföras till tvenne grundfrågor:

Det första problemet:

Att skapa rikedom.

Det andra:

Att dela den.

Den första frågan innebär arbetets problem.

Den andra lönens.

I det första fallet rör det sig om användandet av kraften.

I det andra om fördelningen av njutningarna.

Ur ett klokt användande av styrkan framgår den offentliga makten.

Ur en god fördelning av njutningarna framkommer den individuella lyckan.

Med en klok fördelning måste man förstå en lika fördelning men även en billig. Billigheten utgör jämlikhetens första grundpelare.

Av dessa två ting tillsammans, den yttre mak-

ten utåt, den individuella lyckan inåt, skapas samhällets blomstring.

Samhällets blomstring betyder lyckliga och fria människor, en stor nation.

England har löst det första av dessa problem. Detta land har skapat beundransvärda rikedomar men fördelat dem dåligt. Denna lösning är icke fullständig och för till två ytterligeter: Å ena sidan en häpnadsväckande rikedom, å den andra en lika häpnadsväckande fattigdom. Alla njutningar tillfalla några, alla umbäranden de övriga, det vill säga folket. Privilegierna, undantagen, monopolen, feodalrättigheterna, allt uppstår i arbetet. Det är ett falskt och farligt förhållande att låta den enskildes lidanden utgöra grundvalen för det offentligas makt och att låta statens storhet bottna i så mycket umbärande. En sådan storhet lider av ett inre fel, i det att den bygger endast på det materiella och tar hänsyn till det moraliska.

Kommunismen och agrarerna tro sig kunna lösa det andra problemet. De misstaga sig. Den fördelning, de föreslå, dödar all produktion. Om allt delas lika, upphäves varje tävlan och följaktligen varje arbete. Det är en fördelning, som liknar slaktarens, vilken dödar allt han delar. Det är

därför omöjligt att nöja sig med dessa lösningar. Att döda rikedomen är icke att fördela den.

Skall man nå fram till en riktig lösning, måste båda frågorna besvaras samtidigt. Svaret på båda frågorna blir detsamma.

Löser man det första problemet, når man fram till Venedig eller England. Man får antingen en konstlad makt, som i Venedig eller en materiell som i England; man når fram till bibelns rike man. Och slutet på detta blir antingen att makten förloras genom våld som i Venedig eller genom en bankrutt, som fallet kommer att bli med England. Och den övriga världen skall ej hindra fallet, och döden skall komma, emedan allt som endast är egoism, måste dö, då det ej för människosläktet innebär varken en dygd eller en idé.

Det är uppenbart, att vi med orden Venedig och England icke beteckna folken utan samfunden, oligarkier, vilka trängt sig på folken, och utan att utgöra nationen rest sig över denna, de hysa alltid vördnad och sympati för nationerna. I sin egenskap av folk, kommer Venedig att återfödas. I sin egenskap av aristokrati, kommer England att falla, men som folk är det odödligt. Men låtom oss nu fortsätta.

Besvara båda frågorna, egga den rike och be-

skydda den fattige, undertryck nöden och gör ett slut på det orättvisa utnyttjandet av den svage, tygla den orättvisa avundsjukan, som hyses av den, vilken ännu vandrar på vägen, mot den som nått målet, avväg matematiskt och i fullt samförstånd lönerna i förhållande till det utförda arbetet, låt den fria och obligatoriska undervisningen ingå förening och gör kunskapen till medborgarens grund, utveckla intelligenserna allt under det att armarna sysselsättas, var på en gång ett mäktigt folk och en familj av lyckliga människor, demokratisera äganderätten men ej genom att avskaffa den utan genom att göra den allmän, så att varje medborgare äger något, vilket är lättare att genomföra än man tror, vilket allt betyder, att man skall lära sig att skapa rikedomar och att fördela dem. Man når då samtidigt den materiella och den moraliska storheten och blir värdig Frankrikes stora namn.

Detta är socialismens predikan, om man bortser från några enstaka sekter. Det är detta som den vetat framföra.

Dess strävan är värd vår beundran, och vi måste kalla det ädelt och storslaget.

Dessa teorier, dessa läror, denna opposition, denna oväntade nödvändighet för människan i

statens tjänst att räkna med filosoferna, denna oklara aning om kommande stora ting, tvånget att skapa en ny politik, som stämde överens med den gamla utan att allt för mycket strida med revolutionens ideal, en situation, där Lafayette måste försvara Polignac och trots detta upplopp och tack vare det dagliga framåtskridande parlamentet och demonstrationerna på gatorna, intressen, vilka måste hållas i jämvikt, hans egen tro på revolutionen och kanske en aning om det öde, som väntade honom, vilken ej erhållit den högsta makten med allas bifall, hans fasta beslut att bliva sin släkts traditioner trogen, hans kärlek till den egna familjen och hans allvarliga aktning för folket — allt detta bidrog att plåga Ludvig Philiph, och hur kraftig han än var, och vilket mod han än förstod att utveckla, så tyngdes han dock stundom av konungamanteln.

Han förnam, hur han förlorade fotfästet, men detta Frankrike, som vacklade under honom, var dock mer än någonsin Frankrike.

Mörka moln skockade sig vid synranden. Ett egendomligt mörker kom allt närmare och insvepte så småningom människorna, tingen och idéerna. Detta mörker kom från den samlande harmen och från tänkarna. Allt det man hade

haft så bråttom att kväva, började nu åter att andas. Den hederlige mannens samvete måste ibland draga ett djupt andedrag, så osund var denna luft, som förpestades av med sanning blandade sofismer. Hjärtat hade svårt att arbeta i den tryckande atmosfär, som vilade över samhället och darrade som aspens löv, när stormen närmar sig. Den elektriska spänningen var så stark, att i vissa tillfällen förste bäste tycktes kunna bringa den till utlösning. Men efter sådana blixtar återtog dunklet sitt välde. Man hörde då och då ett dovt mullrande, vilket visade, att luften ännu ej var rensad.

Tjugo månader hade knappast förflutit efter julirevolutionen, men året 1832 ingick dock under hotande auspicier. Folket var utblottat, arbetarna saknade bröd, och den siste prinsen av Condé hade dött under mystiska omständigheter; från Bryssel hade man jagat bort ätten Nassau, liksom Bourbonerna från Paris och Belgien hade erbjudit sig åt en fransk furste men givits åt en engelsk. Nicolaus var hatfylld, bakom oss funnos söderns tvenne demoner, Ferdinand av Spanien och Miguel i Portugal, Italiens mark darrade, Metternich sträckte ut sin hand över Boulogna, Frankrike hade korsat Österrikes planer i Anco-

na. I norra Europa hördes det ödesdigra ljudet från den hammare, som än en gång slog på Polens likkista. Från hela Europa kastades spanande och spörjande blickar mot Frankrike. England var en föga pålitlig bundsförvant, som varje ögonblick var beredd att kasta sig över den svage. Senaten dolde sig bakom Beccarias rygg för att undanhålla rätvisan fyra huvuden, liljorna utplånades från fält och konungs rand, korset togs ned från Nôtre-Dame-kyrkan. Lafayette hade förlorat allt inflytande, Laffitte hade ruinerats, Benjamin Constanc hade dött i fattigdom, Casimir Perier hade dött, trött på makten, den politiska och den sociala gnistan spred sig samtidigt i landets båda huvudstäder, i tankens och i arbetets, ty i Paris flammade inbördeskriget upp, och i Lyon det sociala. Båda städerna stodo i brand, och folkets panna belystes av vulkanens glöd; det södra Frankrike var fanatiskt, det västra i uppror, hertiginnan av Berry var i Vendée, intriger, sammansvärjningar, revolter, kolera, allt bidrog att öka ljudet, som dovt antydde kommande händelser.

V.

HÄNDELSER, SOM HISTORIEN BYGGER PÅ MEN ICKE KÄNNER.

Situationen hade förvärrats i slutet av april månad. Det jäste överallt. Ända sedan 1830 hade man sett små, hastigt undertryckta upplopp, vilka ständigt förnyades och utgjorde ett tecken på att det överallt glödde under ytan, någonting fruktansvärt höll på att förberedas. Man började redan ana, om än otydligt, möjligheten av en ny revolution. Frankrike riktade blickarna mot Paris och Paris riktade blickarna mot förstaden Saint-Antoine.

Denna förstad, där det länge jäst under ytan, började nu likna en vulkan. Värdshusen på Charonegatan voro, hur egendomligt det än kan låta att använda dessa två ord tillsammans om sådana platser, de voro både allvarliga och sorgliga.

Den nuvarande regimens tillvaro sattes utan vidare under debatt. Man diskuterade öppet om man skulle slåss eller hålla sig lugn. Det fanns inre rum, där man lät arbetarna avlägga ed på "att

de skulle skynda ut på gatan vid första alarm" och att de skulle kämpa utan att räkna motståndarnas antal. Sedan denna ed avlagts, ropade en man från ett hörn av salen: Du hör det, du har svurit det!

Ibland fördes man upp till ett privat rum i andra våningen, där man fick genomgå ceremonier, som erinra om frimurarnas, nykomlingen fick avlägga ed på "att han skulle betjänas på samma sätt som famljefäderna", så löd formeln.

I de offentliga kafélokalerna läste man "upproriska" flygblad. "Det visade ett öppet förakt för regeringen" hette det i en av tidens hemliga rapporter.

Man hörde ord som dessa: Jag känner icke namnen på ledarna. Vi utomstående få icke veta dem förrän två timmar i förväg.

En arbetare sade: Vi äro trehundra, och om vi lägga samman femtio öre var, blir det etthundrafemtio kronor till krut och kulor.

En annan sade: Jag begär inte sex månader, jag begär inte ens två. Det kommer ej att dröja två veckor, innan vi äro lika starka som regeringen. Varför skall man tveka, när man är tjugofemtusen man.

En tredje sade: Jag är uppe varje natt för att göra patroner.

Då och då kommo välklädda herrar, vilka lämnade stora beställningar och sågo ut som ledare, vilka tryckte händerna på de inflytelserikaste arbetarna och sedan gingo sin väg. De stannade aldrig mer än tio minuter. Med låg röst utbytte man de betydelsefulla orden: Saken är mogen, måttet är rågat.

Alla mumlade samma formel, och upphetsningen var så stor, att en arbetare en dag, då lokalen var full av gäster utropade: Vi hava inga vapen.

En av hans kamrater svarade: Soldaterna hava!

Han parodierade med detta en av Bonapartens dagorder till den italienska armén.

"När de icke mera ha något hemligt att tala om", skrives i en rapport, "träffas de icke".

Man förstår knappast, vilka hemligheter de kunnat haft, när de så öppet kunde säga allt som de gjorde.

Sammankomsterna voro ibland förlagda till bestämda tider. Stundom bevistades de endast av åtta eller tio personer, vilka alltid voro desamma. Vid andra tillfällen åter ägde alla tillträde, och lokalen var överfull. En del kommo på grund av ärlig övertygelse, andra emedan de gingo förbi

lokalen "på vägen till sitt arbete". Alldeles som under revolutionen fanns det på dessa värdshus patriotiska kvinnor, vilka omfamnade och kysste de nykomna.

Men andra och mera betydelsefulla händelser skulle äga rum.

En person trädde in på krogen, intog sin förtäring och gick med följande ord: Källarmästare, revolutionen kommer att betala.

På ett värdshus tvärs över Charonnegatan utsåg man ombud för revolutionen genom att draga lotter ur en mössa.

Hos en fäktmästare, som gav lektioner vid De Cotte-gatan, samlade sig arbetarna för att få lektioner. Man fann där en vapensamling av träsvärd, käppar och floretter. En dag tog man knopparna av floretterna. En arbetare sade: Vi äro tjugofem, men man räknar icke med mig utan anser mig för att vara en maskin. Denne man var den längre fram mycket omtalade Quénisset. De händelser, som förbereddes, erhöllo så småningom en egendomlig ryktbarhet. När en kvinna sopade utanför sin port, sade hon till en annan: De ha redan länge arbetat med att göra patroner.

På de offentliga platserna läste man upprop till nationalgardet i departementen. Ett av dessa

upprop var undertecknat med namnet Burtot, källarmästare.

Utanför en vinhandel vid Lénoirtorget trädde en dag en skäggig man med italiensk brytning upp på en sten samt läste med hög röst upp ett egendomligt plakat, som tycktes härröra sig från någon hemlig makt. Massorna samlade sig runt honom och applåderade. De ord, vilka väckte det största bifallet, ha upptecknats: "Våra läror motarbetas, våra upprop rivas sönder och man spionerar på och kastar i fängelse våra ombud... Det höga priset på bomullen har omvänt massor av borgare... Folkets framtid förberedes inom våra okända led... Det kan icke vara på annat vis, handling eller reaktion, revolution eller motrevolution. Ty i vår tid tror man icke längre på trögheten eller oroligheten. För folket eller mot folket, det är frågan. Det finns intet annat val... Den dag ni ej längre vill veta av oss, kunna ni kasta bort oss, men till dess böra ni hjälpa oss att tränga framåt. Allt detta skedde mitt på dagen.

Något annat som var ännu djärvare, blev just på grund av sin djärvhet misstänkt av folket. Den 4 april 1832 steg en man upp på en sten i hörnet av Sainte-Mauguirite-gatan och utropade: Jag är Babeufist.

Men under namnet Babeuf anade folket namnet Gisquet.

Bland annat sade en förbipasserande:

— Ned med äganderätten. Vänsterns motstånd är fegt och förrädiskt. När den vill ha något genomfört, predikar den revolution. Den är demokratisk för att ej duka under och rojalistisk för att ej behöva slåss. Republikanerna äro däggdjur med fjädrar. Misstro republikanerna, arbetande medborgare!

— Tig medborgare, polisspion! ropade en arbetare. Detta gjorde slut på talet.

Det inträffade också mystiska tilldragelser.

En arbetare mötte en dag i närheten av klubben "en välklädd man", som sade till honom: Vart går du medborgare?

— Min herre, svarade arbetaren, jag har icke nöjet att vara bekant med eder.

— Men jag känner dig, och mannen tillade: Var ej orolig, jag är en av kommitténs agenter. Man misstänkte, att du icke är pålitlig. Nu vet du, att man har ett öga på dig, om du skulle vilja yppa något.

Därpå tryckte han arbetarens hand och gick med följande ord: Vi komma snart att återses.

Polisen var på sin vakt och uppsnappade märk-

värdiga samtal icke blott på värdshusen utan även på öppen gata: Laga att du blir intagen så fort som möjligt, sade en vävare till en snickare.

— Varför?

— Man kan kanske få möjlighet att skjuta ett skott.

Två män i trasor utbytte följande mystiska ord:

— Vem härskar över oss?

— Det är herr Philiph.

— Nej det är borgarna.

En annan gång hörde man tvenne män i förbifarten säga till varandra: Vi ha en god anfallsplan.

Ett enskilt samtal mellan fyra män hopkrupna vid ett dike vid Trône-porten uppfattades även:

— Allt skall göras för att han icke längre skall kunna stanna i Paris.

— Vilken h a n? Ovissheten var hotfull.

"De ledande männen", som de kallades i förstaden, höllo sig i skymundan. Man trodde, att de träffades på ett värdshus invid Pointe S:t Eustache en man vid namn Aug. — vilken ledde skräddarnas understödsförening på Mondéteur-gatan, ansågs vara mellanhanden mellan ledarna och förstaden. Ett djupt dunkel svävade dock kring des-

sa ledare, och det finns ingen säker orsak för att förringa stoltheten i det svar, som en anklagad längre fram avlade inför pärskammarens domstol.

— Vem var eder ledare?

— Jag har aldrig träffat någon sådan och erkänner ingen.

Ännu nöjde man sig dock med ord, vilka voro otydliga, med lösa förslag och hörsagor. Men mera oroande tecken skulle visa sig.

En snickare, vilken på De Reuilly-gatan höll på att spika upp några plankor kring en tomt, där man höll på med en nybyggnad, fann ett sönderrivet brev, där man ännu kunde läsa följande rader:

"Det är nödvändigt att kommittén vidtager mått och steg för att hindra rekryteringen inom de olika sällskapen..." vidare läste man ett postscriptum:

"Vi hava vidare fått veta, att det finnes gevär vid Faubourg-Poissonnieri-gatan fem, till ett antal av fem eller sextusen hos en vapenhandlare därstädes. Sektionen har inga vapen".

Snickaren blev förvånad och visade papperet för sina grannar. En bit från det första fann han ett nytt papper, som även det var sönderrivet, och som var ännu mera betecknande, varför vi återgiva det på grund av dess historiska värde.

Q C D E Denna lista läres utantill. Sedan rives den sönder. De, som blivit antagna, skola göra på samma sätt, sedan de fått sina order.

Hälsning och broderskap. L. u og a'fe

De personer, vilka erhöllo kunskap om detta fynd, visste först senare innebörden av dessa fyra stora bokstäver: quinturions, centurions, décurions, éclaireurs samt av bokstäverna u og a' fe vilka bildade ett datum, nämligen den 15 april 1832. Under de fyra stora bokstäverna stodo namn och karaktäristiska beskrivningar, till exempel Q, Bannarel, 8 gevär, 83 patroner, en säker man. — C. Baubière, 1 pistol, 40 patroner. — D. Rollet, 1 florett, 1 pistol, 1 kruthorn. — E. Tessier, 1 sabel, 1 tornister, noggrann. — Terreur, 8 gevär, tapper, o. s. v.

Slutligen fann snickaren, fortfarande på samma plats, ett tredje papper, på vilket man ännu tydligt kunde läsa denna gåtfulla lista:

Enhet. Blanchard. Arbre-sec. 6.
Barra, Soize. Salle-a u-Comte.
Kosciusko, Aubry le boucher?
J, J. R.
Cajus Gracchus.
Revisionsrätt Dufon Four.

Chute des Girondins Derbac Maubuée.

Washington, Pinson. 1 pist. 86 cart.

Marseillaise.

Souver, de peuple Michel Quincampoix Sabre.

Hoche.

Marceau. Platon. Arbre-sec.

Varsovie. Tilly, crieur du Populaire.

Den hederlige mannen, som fick tag på denna lista, fick sedan veta dess innebörd. Det synes som om den var en fullständig förteckning över sektionerna i fjärde arondissementet inom Samfundet för människans rättigheter med sektionschefernas namn och adress. Nu, när alla dessa tilldragelser tillhöra historien, kan man offentliggöra dem. Man bör kanske tillägga, att Samfundet för människans rättigheter synes ha stiftats efter den tidpunkt, då detta papper hittades. Kanske var det endast ett första utkast.

Men efter allt detta prat och alla dessa förslag började man nå fram till något mera påtagligt.

På Popincuo-gatan hos en kramhandlare fann man i en byrålåda sju grå pappersark, vikta i fyra delar. Inne i dem fann man tjugosex blad av samma grå papper, vikta i form av patroner, samt ett kort, på vilket man läste:

Salpeter — 24 lod, svavel — 4 lod, kol — 5 lod, vatten — 4 lod.

Undersökningen konstaterade, att det kändes en stark krutlukt i lådan.

En murare, som återvände efter dagens arbete, glömde ett litet paket på en bänk nära Austerlitz-bron. Paketet beslagtogs, och när man öppnade det, fann man tvenne broschyrer, undertecknade Lahautiére, samt en visa med titeln: "Arbetare förenen eder". Därtill fanns en bleckask med patroner.

Två arbetare sutto och festade, och då den ene skulle hjälpa den andre, som blivit illamående, kände han en pistol i hans rockficka.

I en avskrädeshög på boulevarden mellan Père Lathaise och Trôneporten, på en av de mest övergivna platserna, funno några lekande barn en säck, som innehöll en kulform, en apparat för tillverkning av patroner, en ask, i vilken man fann krut, samt en liten gjutgryta, i vars inre man fann tydliga spår av smält bly.

När några poliser klockan fem en morgon helt oförmodat trängde in hos en man vid namn Pardon, som senare blev chef för sektionen Barricarde-Merry samt dödades under upploppet i april

1834, funno de honom fullt påklädd och med handen full av patroner, vilka han just tillverkat.

Vid den tid på dagen, då arbetarna taga sin middagsrast, hade man sett två män mötas mellan Picpus- och Charenton-portarna på en liten krog, vilken som skylt hade ett schackspel. Den ena av männen tog fram ur sin blus en pistol, som han gav den andre. När han gjort detta, märkte han, att kroppens utdunstning hade gjort krutet något fuktigt. Han laddade därför pistolen på nytt, varpå de båda männen skildes åt.

En man vid namn Gallais, som senare dödades under aprilupploppet vid Beiaubourge-gatan, skröt med att han hemma hos sig hade sjuhundra patroner och tjugofyra gevärsflintor.

Myndigheterna mottogo en dag underrättelsen om att denne man just hade delat ut vapen i förstaden jämte tvåhundratusen patroner. Följande vecka utdelades trettiotusen patroner. Egendomligt nog lyckades polisen aldrig finna några. I ett uppsnappat brev läste man: Den dag är icke avlägsen, då klockorna på fyra tinnar skola sammankalla åttiotusen patrioter.

Alla visste och kände till denna jäsning,som man nästan skulle kunnat kalla lugn. Det förestående upproret organiserades, helt obekymrat

inför myndigheternas ögon. Denna kris var ännu underjordisk men likväl fullt märkbar. Borgarna talade helt fredligt med arbetarna om vad som förbereddes. Man sade: Hur står det till med upproret? i samma ton som man skulle sagt: Hur mår din hustru?

En möbelhandlande på Moreau-gatan sade: Nå, när tänker ni angripa?

Och en annan handlande sade: Snart går man till angrepp. Jag vet det. För en månad sedan voro ni femtontusen men nu äro ni tjugofem. Han erbjöd grannen sin bössa och en liten pistol, som han ville sälja för sju francs.

Den revolutionära febern ökades. Ingen plats varken i Paris eller i Frankrike gick helt fri. Överallt kände man pulsens feberaktiga slag liksom de hinnor, vilka uppstå vid vissa inflammationer i människokroppen, började de hemliga sällskapens nätverk att sträcka sig över hela landet. Ur föreningen Folkets vänner uppkom samfundet Människans rättighet, vilket daterade en av sina dagorder: Pluviôsg, år 40 av den republikanska eran. Detta sällskap skulle överleva domstolarnas beslut om dess upplösning och tvekade ej att giva följande betecknande namn åt sina olika avdelningar:

Pikarna.
Stormklockan.
Alarmkanonen.
Frygiska mössan.
21 januari.
Tiggarna.
Truanderna.
Framåt.
Robespierre.
Jämlikhet.
Det skall lyckas.

Samfundet människans rättigheter gav upphov till sällskapet Handling. Dessa voro otåliga och ivriga medlemmar, vilka önskade skynda före alla andra. Andra sammanslutningar sökte värva rekryter från de stora samfunden. Så uppkom Galliska sällskapet och vidare Samhällenas organisationskommitté, Pressens frihet, Den personliga friheten, Folkuppfostran, Mot de indirekta skatterna. I fortsättningen fann man även sällskapet Ouvrieres égalitaires, som delade upp sig i tre avdelningar, égalisterna, kommunisterna och reformisterna. Bastiljens armé var en militäriskt ordnad sammanslutning, där fyra män stodo under befäl av en korpral, tio under en sergeant, tjugo under en underlöjtnant och fyrtio under en löjtnant. Där

fanns aldrig mer än fem man, som kände varandra. Organisationen utmärkte sig för en kombination av försiktighet och djärvhet, som erinrar om Venedigs sammansvärjning. Ledningen ägde tvenne armar, sällskapen Handling och Bastiljen; ett legitimistiskt samfund, de trogna riddarna, befann sig även bland dessa republikanska men avslöjades och avskyddes.

De parisiska sammanslutningarna grenade ut sig till de större städerna. Lyon, Nantes, Lille och Marseille ägde sina sammanslutningar för Människans rättigheter, carbonari, De fria männen. Alx ägde ett revolutionärt sällskap, som hette Cougourde. Vi ha redan nämnt detta namn.

I Paris jäste det nästan lika mycket i förstaden Saint-Marseicau som i förstaden Saint Antoine och skolorna voro nästan lika oroliga som förstäderna. Ett kafé på Saint-Hyacinthegatan och krogen Sept-Billards på Mathurins-Saint-Jaques-gatan tjänade till mötesplats för de studerande. Vi ha redan sett, att sällskapet A. B. C:s vänner, vilket var anslutet till samfundet i Agners och Aix, möttes på kafé Musain. Vi ha även sett, att dessa unga män samlades på den restaurang nära Mondétou-gatan, som man kallade Corinthen. Dessa möten voro hemliga. Andra voro så offentliga

som möjligt, och man kan döma om den djärvhet som visades, genom följande förhör under en av de senare processerna: Var hölls denna sammankomst?

— På De la Paix-gatan.

— Hos vem?

— På gatan.

— Vilka sektioner voro där?

— Endast en.

— Vilken?

— Sektionen Manuel.

— Vem var ledaren?

— Jag.

— Ni är alldeles för ung för att alldeles ensam ha kommit på tanken att angripa regeringen. Varifrån erhöll ni edra instruktioner?

— Från centralkommittén.

Armén underminerades samtidigt med den civila befolkningen, vilket visades av händelserna i Belfourt, Lunéville och Epinan. Man räknade på det 52:dra, 5:te, 8:de, 37:de och 20:de regementena. Borgougne och i söderns städer planterade man frihetens träd, det vill säga en röd mössa på en stång.

Sådan var alltså situationen. Förstaden Saint-

Antoine var, som vi redan sagt, centrum för hela denna rörelse.

Denna gamla förstad vimlar av folk som i en myrstack, av människor, som äro arbetsamma, modiga men ilskna som bin, och den liksom skälvde i väntan på och lägtan efter ett uppror. Allt var oro men utan att det dagliga arbetet för den skull avbröts. Intet kan skänka en föreställning om denna rörliga och hotande anblick. I denna förstad finnes den mest skriande nöd dold bland vindskuporna, man finner där även glödande och sällsynta hjärnor. Särskilt när det gäller nöd och intelligens är det farliga, att ytterligheterna beröra varandra.

Förstaden Saint-Antoine hade även andra orsaker till oro, ty den hade känning av de affärskriser, bankrutter, strejker och arbetsinställelser, som sammanhänga med stora politiska omvälvningar. Under revolutionstiden utgör nöden både en orsak och en följd. Det slag, den utdelar, faller tillbaka på den själv. Denna kraftiga, stolta befolkning, alltid färdig att gripa till vapen, var irriterad och underminerad och tycktes blott vänta på den tändande gnistan. Varje gång man mot horisonten ser gnistor, vilka drivits av händelsernas vind, kan man ej undgå att tänka på förstaden

Saint-Antoine och på den fruktansvärda slump, som vid Paris' portar placerat denna krutdurk av nöd och intelligens.

Krogarna i förstaden Saint-Antoine, vilka mer än en gång omnämnts på dessa sidor, äga en historisk ryktbarhet. Under upprorstider berusar man sig där mera av ord än av vin. Man finner där en slags profetisk anda och känsla av framtiden, som fyller hjärtan och själar. Krogarna i denna förstad likna de tavernor på Aventinska kullen, vilka byggts ovanpå sibyllans grotta och som fylldes av de heliga ångorna. Det var tavernor, vars bord nästan voro trefötter och där man drack vad Ennius kallar det sibyllinska vinet.

Förstaden Saint Antoine är som en folkreservoar. Revolutionen åstadkommer där sprickor, genom vilka folkets suveränitet flyter ut. Denna suveränitet kan handla orätt och misstaga sig, men förblir dock alltid stor. Man kunde giva den samma namn som den blinde Polyfem: Ingen.

År 1793 strömmade det ut från förstaden Saint Antoine än vilda legioner, än heroiska band, beroende på om de allmänna idéerna voro goda eller dåliga, om det var en fanatismens eller en entusiasmens dag. Vi nämnde ordet vilda. Låt oss förklara det. Dessa trasiga män, som vid de till-

fällen, då revolutionens kaos rådde, störtade fram över gamla Paris, tjutande, vilda, med yxan i handen, vad ville de? De ville göra slut på förtryck och tyranni, de önskade arbete för mannen, undervisning för barnet, social rättvisa för kvinnan, frihet, jämlikhet och broderskap, bröd för alla, upplysning åt alla, ett paradis på jorden, de önskade framåtskridandet. Denna heliga, goda och vilda sak, den krävde de, när de drevos till det yttersta på ett fruktansvärt sätt, halvnakna, med släggan i handen och med rytande mun, de voro vildar, det är sant, men civilisationens vildar.

De krävde rasande sin rätt. De ville, även om det skulle ske genom skräck och fasa, tvinga människosläktet till paradiset. De föreföllo att vara barbarer, och de voro mänsklighetens räddare. De krävde ljuset, under det de själva voro maskerade som mörkret. Mot dessa män, som, det erkänna vi, voro vilda och förskräckande men med gott syfte, stodo andra män, småleende, prydda med broderier och guld, i silkestrumpor och vita plymer, gula handskar och lackskor, lutade mot ett sammetsklätt bord eller ett hörn av marmorspiseln; de krävde milt bevarandet av det gamla, av medeltiden, den gudomliga rätten, fanatismen, okunnigheten, slaveriet, dödsstraffet, kriget. Med däm-

pade röster och med utsökt artighet talade de till försvar för sabeln, bålet och schavotten. För vår del skulle vi, om vi vore tvungna att välja mellan civilisationens barbarer och barbariets civiliserade, välja barbarerna. Men lyckligtvis är en annan utväg möjlig.

Man behöver icke göra något språng i det ovissa, varken framåt eller tillbaka. Det behöves varken despoti eller terror. Vi vilja ett långsamt framåtskridande.

Gud har dragit försorg därom. Guds hela politik består i att avsluta branscherna.

VI.

ENJOLRAS OCH HANS BEFÄLHAVARE.

Ungefär vid denna tid höll Enjolras med tanke på vad som möjligen kunde inträffa ett slags generalmönstring. Alla voro samlade på kafé Musain. I det han brukade en del gåtfulla bilder, som likväl voro betecknande, sade Enjolras:

— Det är nödvändigt att veta hur läget är och vad man skall räkna med. Vill man hava kämpar, måste man skapa sådana. Man måste hava något att kämpa med. Det kan aldrig skada. De som äro ute, ha alltid större risk att bliva stångade, när det finns oxar på vägen, än när det icke finns några. Låt oss därför räkna hjorden. Huru många äro vi? Arbetet får icke uppskjutas till morgondagen. Upprorsmän böra alltid ha bråttom, ty framåtskridandet har icke ett ögonblick att förlora. Låtom oss alltid misstro det oväntade och aldrig träffas oförberedda. Vi måste se över alla sömmar, som vi gjort, för att se om de hålla. Den saken skola vi i dag grundligt göra. Courfeyrac, du skall besöka eleverna vid Polytekniska skolan.

I dag äro de fria; det är onsdag i dag. Inte sant, du Feuilly, du ser till dem på La Glacière, Combeferre har lovat att gå till Picpus, det är en skön samling där. Bahorel skall besöka l'Estrapade. Prouvaire murarhopen börjar svalna; du måste giva oss nyheterna angående logen vid Grenelle-Saint-Honorégatan. Joly begiver sig till Dufugtrens klinik och känner den medicinska fakulteten på pulsen. Bossuet gör en liten tur åt Palais de Justice och talar med juristerna. Jag åtager mig Cougourde.

— Allt är således klart? sade Courfeyrac.

— Nej.

— Vad fattas?

— En sak av största vikt.

— Vad är det? frågade Combeferre.

— Barriére du Maine, svarade Enjolras.

Enjolras förblev ett ögonblick tankfull men fortsatte:

— Vid Barriére du Maine finnas marmorarbetare, målare och bildhuggarearbetare. Det är en entusiastisk samling, men de slappna snart. Jag vet icke, vad som gått åt dem den sista tiden. De tänka på andra saker. De slappna. De använda all sin tid till att spela domino. Det skulle vara nyttigt för dem, om man sade några bestämda ord.

Det är hos Richefeu, som de pläga samlas. Man brukar finna dem där mellan tolv och ett på middagen. Det fordras nytt liv i dem. Jag har för den skull hoppats på den tankspridde Marius, som i grund och botten är bra, men han kommer icke hit mera. Jag behöver någon för Barriére du Maine, men jag har ingen.

— Än jag då? sade Grantaire, jag är ju här.

— Du?

— Ja jag.

— Vill du föreläsa för republikaner! Vill du i grundsatsernas namn sätta liv i kallnade hjärtan?

— Varför icke?

— Skulle du verkligen kunna vara till nytta på något sätt?

— Jag har åtminstone en svag föreställning om det, sade Grantaire.

— Du tror ju icke på någonting.

— Jag tror på dig.

— Grantaire, vill du göra mig en tjänst?

— Allt, skall jag borsta dina stövlar?

— Nåväl, lägg dig icke i våra affärer. Sov av dig absintruset.

— Du är otacksam, Enjolras.

— Skulle du vara karl till att kunna gå till Barriére du Maine? Skulle du vara i stånd till det?

— Jag är i stånd till att gå ut efter de Grés-gatan, att passera Saint Michel-platsen, vrida in genom Monsiur le Prince-gatan, passerad Vaugirard-gatan, förbi Karmeliterklostret, vidare efter Assasgatan och Cherche-Midi-gatan lämna ministeriet bakom mig, skynda över Vieilles-Tuileries-gatan över boulevarden, Chaussé du Maine, förbi den gamla stadsporten och stiga in hos Richefeu. Jag är i stånd att göra detta. Mina skosulor äro det likaså.

— Känner du kamraterna hos Richefeu?

— Inte mycket. Vi kalla varandra bara du.

— Vad tänker du säga till dem?

— Jag vill tala med dem om Robespierre, om Danton och om våra principer.

— Du?

— Jag! Ni göra mig icke rättvisa. När jag sätter mig något före, då är jag ryslig. Jag har läst Prud'homme. Jag känner till Contrat-social, och jag känner i mitt hjärta konstitutionen av år två. Medborgarens frihet slutar, där en annan medborgares frihet begynner. Tager du mig för en vanlig dumbom? Jag har en gammal assignat där hemma i min byrå. Människans rättigheter, folkets suveränitet, för tusan, jag är till och med själv en smula herbertist. Jag kan med klockan

i handen under sex timmar läsa upp de finaste saker.

— Var allvarlig, sade Enjolras.

— Jag är vild, sade Grantaire.

Enjolras tänkte några sekunder och gjorde sedan en gest, som visade, att han hade bestämt sig.

— Grantaire, sade han allvarligt, jag har bestämt mig för att försöka med dig. Du kan gå till Barriére du Maine.

Grantaire bodde i närheten av Café Musain. Han försvann men återvände inom fem minuter. Han hade gått för att taga på sig en väst à la Robespierre.

— Röd, sade han när han steg in och betraktade Enjolras. Men med en energisk rörelse av handen bredde han ut västens båda slag över bröstet. I det han närmade sig Enjolras, viskade han i hans öra:

— Var lugn!

Han tog resolut på sig hatten och gick ut igen.

En kvarts timma senare var salen i café Musain tom. Alla vänner av A. B. C. voro gångna var och en till sina sysslor. Enjolras, som hade bestämt sig för la Cougourde, var den siste, som gick.

De medlemmar av Aix-samfundet Cougourde,

som befunno sig i Paris, brukade samlas på Issyslätten i ett gammalt ensligt stenbrott, sådana det finns så många på denna sidan om Paris. Under det Enjolras begav sig till mötesstället, tog han en överblick över situationen. Att något allvarligt försiggick, var tydligt. När de symptom, som föregå en smygande, social sjukdom, långsamt sätta sig i rörelse, kan minsta orsak inveckla och tilltrassla dem. På så sätt uppkomma omvälvningar och pånyttfödelser. Enjolras såg igenom framtidens mörka förlåt en allvarlig och ärofull tid komma. Vem visste, om icke ögonblicket snart var inne. Folket skulle åter vara i sin rätt, vilket härligt skådespel! Revolutionen skulle i sin majestätiska glans åter taga Frankrike under sitt välde, och säga till världen: Fortsättning följer i morgon! Enjolras kände sig belåten. Ugnen brann. Han hade i detta ögonblick en löpeld av vänner, som spridde sig i Paris. Han komponerade, i sina tankar, Med Combeferres filosofi, av Feuillys kosmopolitiska hänförelse. Courfeyras livlighet. Bahorels löjen, Jean Prouvaires melankoli, Jolys kunskap och Bossuets satiriska skämt, något elektriskt gnistrande, vilket skulle fattat eld litet varstans. Om alla deltoge, skulle man säkert få lön för mödan. Detta var gott och väl. Sedan kom

han att tänka på Grantaire. — Aha, sade han, Barriére du Maine ligger ju icke så långt ifrån min väg. Om jag skulle titta in hos Richefeu. Det skulle roa mig att se, hur det gått för Grantaire och hur han har det.

Klockan slog ett i Vaugirardkyrkans torn, när Enjolras anlände till Richefeus rökstuga. Han öppnade dörren, steg in, korsade armarna, lät dörren falla igen bakom sig och betraktade rummet, som var uppfyllt av bord, människor och tobaksrök. En röst höjde sig igenom rökmolnen, en annan röst besvarade den förra. Det var Grantaire, som samtalade med en av sina motståndare.

Grantaire hade satt sig mitt emot en annan person vid ett marmorbord, som var översållat av smulor och dominobrickor. Han slog sin knutna hand på marmorskivan och vad Enjolras hörde, var följande:

— Dubbla sexan.
— Fyra.
— Pass! Det har jag inga.
— Du är död. Två.
— Sex.
— Tre.
— Ess.
— Jag sätter ut.

— Fyra poäng.

— Knappast.

— Det är du.

— Jag har gjort ett idiotiskt fel.

— Det går ju bra.

— Femton.

— Plus sju.

— Det gör för mig tjugotvå. (Funderande.) Tjugotvå.

— Du väntade dig icke dubbla sexan. Hade jag satt ut den i början, så hade hela spelet varit förändrat.

— Två omigen.

— Ess.

— Ess! Det är bra, fem.

— Pass.

— Det är du som har satt ut, tror jag.

— Ja.

— Ingenting.

— Vilken tur! Ah! Du har då en tur (långa funderingar). Två.

— Ess.

— Varken fem eller ess. Det var dumt för dig.

— Domino.

— En pudels namn!

ANDRA BOKEN.

Eponine.

I.

LÄRKFÄLTET.

Marius hade åsett det oväntade resultatet av den snara, vilken han övertalat Javert att lägga ut; men knappast hade Javert lämnat huset, medförande sina fångar i tre hyrvagnar, förrän Marius smög sig ut ur byggnaden. Klockan var ännu icke mera än nio på aftonen. Marius gick till Courfeyrac. Courfeyrac var icke längre den förnäme invånaren i kvarter Latine; han hade flyttat till Verrerie-gatan, av politiska skäl; denna stadsdel var den, vars befolkning hade rest sig. Marius sade till Courferyrac:

— Jag önskar sova hos dig.

Courfeyrac framdrog en madrass ur sin säng, i vilken han hade två, placerade den på golvet och sade:

— Varsågod.

Klockan sju följande morgon återkom Marius till det gamla rucklet, betalade hyran, och det,

som han var skyldig fru Bourgon, lät på en kärra lasta sina böcker, sin säng, sitt bord, sin byrå och sina två stolar, och begav sig i väg utan att lämna sin adress, så att när Javert återvände på förmiddagen för att ställa en del frågor till Marius om gårdagens tilldragelse, träffade han ingen annan än fru Bougon, som svarade honom:

— Han har gett sig iväg!

Fru Bougon var övertygad om, att Marius var inblandad i någon tjuvliga, som blivit gripen under natten.

— Vem hade kunnat tro detta? jämrade hon sig, när hon talade med kvarterets portvakter. En sådan ung gosse, som såg ut nästan som en flicka.

Marius hade två olika skäl till sin hastiga flyttning. Det första var, att han nu kände en formlig avsky för detta hus, i vilket han på så nära håll skådat ett det mest frånstötande och vedervärdiga av alla samhällets lyten; ondskan i förening med eländet; det andra var, att han icke ville figurera i den rättegång, som förmodligen skulle följa, ty han ville icke vittna emot Thénardier.

Javert trodde, att den unge mannen, vars namn han icke erinrat sig, hade blivit skrämd och begivit sig iväg eller kanske rent av icke varit hemma vid detta tillfälle; han gjorde några an-

strängningar för att finna honom, men lyckades icke.

En månad förflöt och därefter ännu en. Marius befann sig ständigt hos Coufeyrac. Han hade av en sakförare, vilken ofta besökte domstolarna, fått höra, att Thénardier var under sträng bevakning och icke fick mottaga någon. Varje måndag avlämnade Marius på La Forcefängelset fem francs för Thénardiers räkning.

När Marius icke hade några penningar, lånade han de fem francsen av Courfeyrac. Det var första gången i hela hans liv, som han lånade penningar. Dessa fem francs, vilka regelbundet återkommo, voro en gåta för Courfyerac, som gav dem, och för Thénardier, som mottog dem.

— Vad kan han använda dem till? tänkte Courfeyrac.

— Från vem komma de? tänkte Thénardier.

För övrigt var Marius djupt bekymrad. Allt hade återigen trasslat ihop sig till en härva. Han såg icke längre klart framför sig. Han hade åter blivit kastad tillbaka i det mysterium, där han trevade sig fram. Han hade ett ögonblick helt nära sig i detta obskyra dunkel återsett den unga flickan, som han älskade och den gamle mannen, som tycktes vara hennes far; dessa båda okända

personer, vilka utgjorde hans enda intresse, och hans enda förhoppningar i världen hade i samma ögonblick, som han trodde sig finna dem, försvunnit. Icke ett spår av visshet och sanning hade framlockats genom denna, den mest fruktansvärda sammanstötning. Icke ens en gissning var möjlig för honom. Han hade icke ens reda på namnet, vilket han dock en gång trodde sig veta. Det var säkert icke Ursula. Och lärkan var säkert blott ett öknamn. Och vad skulle man tänka om den gamle? Gömde han sig undan för polisen? Den vithårige arbetaren, som Marius ibland hade mött i närheten av Invalidhotellet, föll honom nu i tankarna. Det föreföll honom möjligt, att denne arbetare och herr Leblanc voro samma person. Han förklädde sig således. Denne man hade såväl sina heroiska, som tvetydiga sidor. Varför hade han icke kallat på hjälp? Varför hade han flytt? Var han eller var han icke flickans fader? Och slutligen, var han verkligen den man, som Thénardier trott sig känna igen? Kanhända Thénardier hade misstagit sig? Allt var spörsmål, omöjliga att lösa. Allt detta förringade icke den änglalika flickan, som han sett i Luxembourgträdgården. Men huru hjärtslitande. Marius hjärta brann av en stark passion, men

natten lägrade sig över hans ögon. Han kände sig ryckas framåt, han kände sig dragen till något, men han kunde icke röra sig ur fläcken. Han hade förlorat till och med den instinkt, som kärleken brukar giva. Denna låga, som bränner, brukar i vanliga fall upplysa och omkring sig sprida ett sken, som kan vara till nytta. Men Marius uppfattade icke längre dessa passionens viskningar. Aldrig tänkte han: Om jag skulle gå dit? Om jag skulle försöka mig på det eller det? Henne, som han icke längre kunde kalla Ursula, fanns tydligen någonstans; men ingenting gav Marius någon ledning var han borde söka henne. Hela hans liv kunde man nu sammanfatta i tvenne begrepp: En absolut osäkerhet i ett ogenomträngligt dunkel. Att återse henne, det var hans ständiga längtan, men han hade upphört att hoppas.

Till råga på allt återkom fattigdomen. Han kände tätt intill sig, tätt bakom sig dess isande fläktar. Under dessa lidanden, ja redan för lång tid tillbaka, hade han avbrutit sitt arbete, och ingenting är vanskligare än ett avbrott i arbetet. Det är en vana, som man mister; en vana, som är lätt att giva upp men svår att återtaga.

Drömmeri till en viss grad kan vara bra lik-

som ett narkotiskt medel taget i lagom dosis. Härigenom insöver man ibland de häftiga febrar, som rasa inom den arbetande intelligensen, och det bildas liksom ett mjukt, dämpande lager, som mildrar det allt för starka tänkandets ansträngningar, som igenfyller luckor och mellanrum, som sammanbinder dem och jämnar ut dem. Men för mycket drömmeri överväldigar och förgör. Stackars den själsarbetare, som fullkomligt övergiver tänkandet och uteslutande försjunker i drömmar! Han tror, att han snart skall kunna återgå, och han tänker inom sig, att när allt kommer omkring, så gör det detsamma. Misstag!

Att tänka är intelligensens verk, att drömma är dess vällust. Att byta ut tänkandet mot drömmar är som att blanda ett gift med ett näringsvärde.

Marius hade, som man torde påminna sig, börjat göra så. Passionen hade kommit över honom och försatt honom i drömmar utan mål och utan djup. När han gick ut, gick han ut endast för att drömma; han företog sig ingenting; han levde som i en dvala men upplivades aldrig av någon frisk fläkt. Allt eftersom arbetet minskades, växte behoven. Detta är en naturlig följd. I ett drömmande tillstånd är människan vanligtvis vek

och förslappad; självarbetet är förslöat, och man förmår icke hålla livet tillhopa. Att leva på detta sätt kan vara både bra och illa, ty om vekheten är skadlig, är frikostigheten god och ädel, men den fattige, som är både ädel och frikostig och som icke arbetar, han är förlorad. Tillgångarna taga slut, och nöden visar sig.

Den mest ädle och karaktärsfaste man har lika svårt för att stanna som den svagaste och slappaste, när den en gång kommit in på denna sluttande väg, som vanligen slutar med självmord eller brott. Man går ut endast för att drömma, men den dagen kanske kommer, då man går ut för att kasta sig i sjön. Det överdrivna drömmeriet kan skapa en Escousse eller en Lebras.

Marius fortsatte långsamt utför denna väg med ögonen fästa på henne, som han icke längre såg. Detta, som vi här hava skrivit, förefaller nog främmande, men det är dock sant. Minnet av en frånvarande tänder ett ljus i vårt hjärta; ju längre denne är borta, dessto klarare strålar minnet av honom; den förtvivlade själen märker detta ljus vid sin horisont; det är som en stjärna, som tändes i det inres natt. Hon, det var Marius enda tanke. Han tänkte icke på någonting annat. Han förnam på ett dunkelt sätt, att hans gamla

rock blev förkastlig, att hans nya blev utsliten, att hans linne var slitet, hans hatt var utnött, hans stövlar voro utnötta, ja hela hans liv var utnött och han sade inom sig:

— Ack, om jag ändå finge återse henne, innan jag dör!

En enda tröstande tanke stod för honom, den, att hon hade älskat honom. Att hon en gång hade låtit sin blick vila på honom och att den hade sagt honom det. Hon kände visserligen icke hans namn, men hon kände hans hjärta. Och kanske att hon, var hon än nu befann sig, älskade honom ännu. Vem kunde veta, om icke hon tänkte på honom just såsom han tänkte på henne. Ibland, under dessa hemlighetsfulla, oförklarliga stunder, som varje älskande hjärta har, då han icke hade anledning att känna annat än sorg, kunde det dock hända, att en sprittning av glädje genomfor honom, och han tänkte: — Det är hennes tankar, som komma till mig. Sedan tillade han: — Kanske gå också mina tankar till henne.

Den illusion, vilken han ögonblicket efteråt förkastade, förmådde dock upplysa hans själ och inge honom en känsla av hopp. Då och då, i synnerhet vid den tid på aftonen, då dessa drömmande varelser bliva som mest melankoliska, ned-

kastade han på ett papper sina tankar, de mest rena, opersonliga, idealiska av alla tankar, de, varav hela hans hjärta var fullt. Detta kallade han att skriva till henne.

Man får icke tro, att hans förstånd var omtöckmat. Tvärtom. Han hade tappat lusten för arbete och kraften att röra sig framåt mot ett visst mål, men hans blick var klar och känslan för det goda och rätta ägde han mer än någonsin. Marius kunde lugnt åse allt, som hände och försiggick under hans ögon, till och med de likgiltigaste tilldragelser lade han märke till, och allt bedömde han på ett fullkomligt rätt sätt. Hans omdöme, nästan skiljt ifrån hoppet, var lika klart som alltid, och höjde sig över medelmåttans. I detta sinnestillstånd undgick honom ingenting, ingenting missledde honom, allt uppdagade han och han sökte grundtonen i livet och hos människan. Den, åt vilken Gud givit en själ, är lycklig till och med i sin ångest. De, som icke sett tingen i denna värld och icke sett människornas hjärtan i detta dubbla ljus, ha icke sett någonting verkligt och veta ingenting. Den själ, som lider och älskar, är upphöjd. För övrigt förgingo dagarna, den ena efter den andra, utan att någonting nytt visade sig. Det föreföll honom en-

dast som om den mörka väg, vilken återstod honom att vandra, blev kortare för varje ögonblick. Han skönjde redan den bottenlösa avgrundens rand.

Huru! Sade han till sig själv, skulle jag icke återse henne dessförinnan.

När man gått uppför Saint-Jacques-gatan, lämnat stadsporten och följt den gamla inre boulevarden en bit på vänster hand, når man fram till Sant-gatan, därefter till Glacière-gatan och strax innan man hunnit fram till den lilla Gobelin-bäcken, kommer man fram till ett fält, vilket ligger inneslutet inom Paris' enformiga boulevarder, och det är den enda plats, där Ruysdaël skulle känt sig manad att sitta ned. Här finnes detta obeskrivliga något, varur täckheten springer fram, en grön äng, över vilken linor äro utspända och tvättkläder uthängda till torkning, en gammal trädgårdsmästarebyggnad ifrån Ludvig XIII:s tid, med ett högt tak, genombrutet av märkvärdiga vindskupor, förfallna staket, en smula vatten emellan popplarna, kvinnor, skratt och röster; vid horisonten skymtar man Pàntheon, dövstumsinstitutet, mörkt, tungt och fantastiskt, och i fonden höja sig de stränga fyrkanterna av Nôtre Dames torn.

Trots att stället förtjänar att ses, kommer sällan någon dit. Man finner knappast ett nöjesåkdon var fjärde timma.

Det hände en gång, att Marius på en av sina ensliga vandringar kom till platsen invid vattendraget. Den dagen såg man på boulevarden någonting märkvärdigt, en vandrare. Marius, som kände sig sällsynt frapperad av ställets behag, frågade vandraren:

— Vad är namnet på detta stället? Den vandrande svarade:

— Det är Lärkfältet, och tillade sedan, att det var här, som Ulbach dödade vallflickan från Ivry.

Men efter detta ord: Lärkfältet, hade Marius icke hört mer. Det gives tillfällen i livet, då ett enda ord kan framkalla en plötslig förstening hos den, som befinner sig i ett drömmande tillstånd. Alla hans tankar kretsade kring en enda idé; han var ur stånd att uppfatta någonting annat. Lärkan var det namn, som Marius i sina djupaste tankar kallade henne för i stället för Ursule? Ah, tänkte han, med det oförnuft, som är utmärkande för dessa ensliga monologer, detta är hennes fält. Jag skall alltså här få veta, var hon finnes.

Detta var orimligt men oemotståndligt.

Och han kom alla dagar till detta lärkans fält.

II.

HUR BROTT SKAPAS I FÄNGELSERNA.

Javerts triumf i det Gorbeauska rucklet hade till synes varit fullständig men icke så i verkligheten.

Först och främst, och detta var hans största bekymmer, hade Javert icke lyckats infånga straffången. Den jagade, som flyr undan, är mer misstänkt än den, som jagar, och det är troligt, att den person, som var en så värdefull fångst för banditerna, säkerligen skulle varit lika värdefull för rättvisan.

Därtill hade också Montparnasse lyckats fly undan Javert. Han måste alltså passa på ett lämpligare tillfälle för att komma åt denna "Hin håles sprätt". Montparnasse hade stött på Eponine, som stod på vakt under boulevardens träd, och tagit henne med sig, emedan han hellre ville vara Memorino med dottern än Schinderhannes med fadern. Detta hade varit till lycka för honom. Han var fri. Eponine hade visserligen blivit gripen, men detta var en klen tröst

för Javert. Eponine hade fått råka Azelma i Madelonettes.

Slutligen, under färden från Gorbeauska rucklet till la Forse, hade en av de viktigaste bland de häktade, Claquesous, försvunnit. Ingen kunde veta, hur detta hade gått till. Poliserna och sergeanterna förstodo ingenting av det hela. Han hade förvandlat sig, han hade glidit dem ur händerna, han hade på något obegripligt sätt smugit sig ur den gamla ruskiga vagnen och flytt. Ingen visste vad man skulle tro, men ett var tydligt, vid framkomsten till fängelset fanns ingen Claquesous. Antingen var hans flykt förorsakad av trollens eller polisens hjälp. Antingen hade Claquesous smält bort i dunklet liksom en snöflinga i vatten, eller också hade polisagenterna låtit honom undkomma. Var denne man en gåta, sammansatt av ordning och oordning? Var han månne en brottsling, utskickad av ordningsmakten, för att spionera på andra brottslingar? Var han kanske en sfinx, som stod med framfötterna i brottets värld och med bakfötterna i polisens. Javert godtog ingen av dessa förklaringar, och han skulle hava ryst vid tanken på att använda sådana verktyg, men inom hans distrikt fanns andra polistjänstemän, och ehuru dessa stodo under

honom, voro de mera invigda i polisprefekturens hemligheter än han själv, och Claquesous var en brottsling av den typ, som kunde tjänstgöra som en utmärkt polisspion. Att på detta sätt kunna smyga sig undan i mörkret, det är utmärkt för boven och beundransvärt för polisen. Det finnes verkligen sådana skurkar, som kunna framvisa dessa båda egenskaper. Nog av, Claquesous var försvunnen, och man kunde icke återfinna honom. Javert var mera förargad än förvånad över det.

Vad Marius, den dumbommen till advokat, som förmodligen blivit rädd, beträffar, och vars namn Javert glömt bort, var han till ringa nytta. En advokat kan man alltid återfinna. Men var han verkligen en advokat?

Rannsakningen hade börjat.

Domaren, som ledde rannsakningen, hade ansett det vara fördelaktigt att placera en av banditerna ifrån Patron-Minette-bandet i ett allmänt häkte i stället för i ett enskilt i den förhoppningen, att han skulle förråda någonting. Denne man, var Brujon, den långhårige mannen ifrån Petit-Banquier-gatan. Han hade blivit insläppt i Cour Charlemagne, och spionerna hade sina ögon fästa på honom.

Namnet Brujon är ett av la Forces minnen. På den ohyggliga fängelsegården i nybyggnaden, som av fängelsets styrelse kallades coun Saint-Bernhard, och som fångarna själva kallade lejongropen, kring dessa murar, vilka voro betäckta av slemmiga växter, vilka reste sig till höger och vänster om huvudbyggnaden, tätt intill den gamla rostiga järnport, som förde till det forna hertigliga kapellet men som nu blivit stråtrövarnas sovsal, såg man ännu för ett tiotal år sedan en jättestor, skulpterad sten med följande inskription:

Brujon, 1811.

Brujon från 1811 var fader till Brujon från 1832. Den sistnämnde, av vilken man sett en skymt i det Gorbeauska huset, var en knepig och kvick pojke men med ett förläget och ömkligt utseende. Med anledning av detta utseende hade domaren skiljt honom ifrån de andra, i den tron, att han kunde göra större nytta i cour Charlemagne än i den isolerade fängelsecellen. Tjuvarna avbryta icke sitt verk för det de råkat i rättvisans händer, man generar sig icke för sådana bagateller. Att vara i fängelse för ett brott, utesluter icke, att man påbörjar ett nytt. De äro konst-

närer, som hava en duk på utställningen, men icke desto mindre påbörja de en ny i sin ateljer.

Brujon syntes alldeles förstockad i fängelset. Man kunde se honom hela timmar i cour Chalemagne, där han stod tätt bredvid marketentarens lucka, och som en fåne betrakta den smutsiga prislistan på varorna, denna lista, vilken började med lök, 62 centimer, och slutade med cigarr, 5 centimer. Eller också kunde han använda sin tid till att stå och darra och skaka tänder, i det han påstod, att han hade feber, och frågade, om icke någon av de tjugoåtta sängarna i sjuksalen var ledig.

Helt plötsligt mot slutet av februari 1832 fick man veta, att Brujon, den sömntuten, genom husets folk, icke i sitt eget namn men i trenne kamraters, hade låtit uträtta tre olika ärenden, vilka inalles hade kostat honom femtio sous, en ansenlig summa, vilken väckte fängelseföreståndarens uppmärksamhet.

Man förhörde sig och genom att undersöka den i samtalsrummet uppspikade taxan för ärendens uträttande, fick man veta, att dessa femtio sous hade blivit fördelade sålunda: tre ärenden; ett till Panteon, à tio sou; ett till Val-de-Crâce à femton sou och ett till barriére de Grenelle à tju-

gofem sou. Detta var det dyraste på hela taxan. Vid Panthéon, vid Val-de-Grâce och vid barriere de Grenelle voro just tre särdeles fruktade äventyrare bosatta, Krui-den Gers, kallad Bizaro, Glorieux, en frigiven galärslav, och Bar Caross, och på dessa äventyrare fäste polisen nu återigen sina blickar. Man trodde, att dessa tre tillhörde Patron-Minettes band, vars båda anförare Rabet och Gueulemer hade blivit häktade. Man trodde, att Brujons budskap, vilka blivit emottagna, icke i bostäder utan av på gatan väntande personer, innehöllo underrättelser om någon ny uttänkt komplott. Där funnos även andra spår; man lade beslag på de tre äventyrarna, och man trodde sig hava tillintetgjort Brujons plan.

Ungefär en vecka efter det dessa åtgärder blivit vidtagna, hände det en natt, att en man, som tjänstgjorde som nattvakt och som skulle gå nattronden för att inspektera nedre våningens sovrum i nybyggnaden, kom att upptäcka följande; för att vara säker om, att nattronden gjorde sin plikt, ålåg det honom att varje timma nedlägga en med timtalet betecknad kopparplåt i en på sovrummens dörr anbragt låda, och just när ronden skulle nedlägga sin plåt i Brujons låda, fick han genom gluggen på rummets dörr se Brujon sitta

uppe och skriva någonting vid skenet av korridorens lampa. Vakten steg in. Man försatte Brujon för en månad i strängare fångenskap, men man fick aldrig reda på vad han skrivit. Polisen kom ingen vart med honom.

Ett är säkert, att följande dag blev en postiljon kastad från cour Charlemagne i lejongropen över den fem våningar höga byggnaden, vilken skiljde de båda gårdarna.

Med postiljon mena de häktade en konstnärligt hopknådad brödkula, vilken man skickar till Irland, det vill säga kastar över fängelsetaken, ifrån den ena gården till den andra. Etymologi: Över England; från den ena marken till den andra; till Irland. Den, som finner denna kula, bryter sönder den, och inuti denna finnes då en biljett, adresserad till någon av fångarna på denna gård. Om det är en häktad, som finner den, så överlämnar han biljetten till adressaten; om det är en fångknekt eller en av fängelsets hemliga spionerande fångar, vilka i de franska fängelserna kallas "får" och i Bagnos för "rävar", så blir biljetten inlämnad på fängelsets kontor, och den sändes sedan därifrån till polisen.

Denna gång kom postiljonen till sin adress, trots att den, för vilken den var bestämd, för till-

fället befann sig i isolerat fängelse. Adressaten var ingen mindre än Babet, en av de fyra anförarna för Patron-Minette-bandet.

Postiljonen innehöll en liten pappersrulle, på vilken stodo dessa båda rader:

— Babet. Det finnes ett arbete att utföra vid Plumet-gatan. Ett staket utanför en trädgård.

Detta var vad Brujon skrivit under natten.

Trots alla undersökningar kunde Babet dock finna utväg att sända biljetten från la Force till Salpêtrière till "en god väninna" som han hade där, och som var häktad därstädes. Denna flicka lämnade i sin tur biljetten till en annan av sina bekanta, en kvinna vid namn Magnon, vilken var bevakad av polisen, men vilken ännu icke var häktad. Denna Magnon, vars namn läsaren redan känner till, var inblandad i Thénardiers affärer, vilka vi framdeles vidare skola omtala, och genom att gå till Eponine kunde hon tjäna som medlarinnan mellan la Salpêtrière och la Madelonnette.

Det hände sig emellertid, att vid det tillfälle, då rättegången mot Thénardier pågick, man saknade bevis mot hans döttrar, varför Eponine och Azelma blevo frigivna.

När Eponine lämnade fängelset, överlämnade Magnon, som väntade vid Madelonnettes port, till henne Brujons biljett till Babet och gav henne i uppdrag att sköta affären.

Eponine gav sig iväg till Plumet-gatan, undersökte staketet och trädgården, gav akt på och spionerade runt omkring, och några dagar därefter kom hon till Magnon, som bodde vid Clocheperce-gatan, med en skorpa, vilken Magnon överbringade åt Babets väninna på Salpêtrière. En skorpa betyder på fångars symboliska språk: Ingenting att göra. Något mindre än en vecka senare möttes Brujon och Babet i en av la Forsefängelsets korridorer, då den ene var på väg till ett förhör och den andre återkom därifrån. — Nåväl, frågade Brujon, hur går det med P-gatan? — — Skorpa, svarade Babet.

På så sätt blev Brujons tilltänkta brott kvävt i sin linda. Men detta misslyckade försök hade dock följder, vilka helt och hållet lågo utanför Brujons program. Man får se i fortsättningen! Ibland tror man, att man spinner på en viss tråd, men i verkligheten är det en annan.

III.

EN UPPENBARELSE FÖR FADER MAUBEUF.

Marius gick numera aldrig och hälsade på någon människa. Men det hände någon gång, att han mötte fader Mabeuf. Medan Marius långsamt gick utför den dystra trappa, som skulle kunna kallas för källartrappa, och som leder ned till mörka ställen utan dagsljus, och där man hör de lyckliga promenera ovanför sitt huvud, så gick fader Mabeuf å sin sida utför en liknande trappa. Hans Cauteretz flora gick absolut icke längre i bokhandeln. Hans experiment med indigo hade heller icke utfallit lyckligt i den lilla Austerlitz-trädgården, vilken saknade tillräckligt ljus. Mabeuf kunde icke odla annat än några sällsynta växter, som älskade fuktighet och skugga. Han förlorade dock icke modet. Han hade fått upplåten åt sig en liten jordbit i Jardin des Plantes; denna hade ett bra läge, och han tänkte där på egen bekostnad fortsätta sina försök med indigo. För detta ändamål hade han pantsatt plåtarna till sin flora. Han hade reducerat sin

frukost till två ägg, och det ena lämnade han till sin gamla hushållerska, vilken han icke på femton månader hade betalat den ringaste lön. Ofta var frukosten hans enda måltid. Han skrattade icke längre sitt barnsliga skratt, han hade blivit retlig och ville icke taga emot något besök. Marius gjorde rätt i att icke tänka på att besöka honom vidare. Någon gång vid den tiden, då Mabeuf begav sig till Jardin des Plantes, kunde det hända, att den gamle gubben och den unge mannen möttes på boulevard de L'Hôpital. De talade icke med varandra. De endast gåvo varandra en trött nickning med huvudet. Tråkigt nog finns det tillfällen i livet, då fattigdomen splittrar. De hade varit två vänner, de voro nu endast två människor, som möttes.

Bokhandlare Royol var död. Fader Mabeuf kände nu endast sina böcker, sin trädgård och sin indigo; dessa voro tre saker, som för honom utgjorde lyckan, nöjet och hoppet. Detta var nog för honom, för att kunna leva. Han sade till sig själv:

— När jag gjort mina indigokulor, så skall jag bliva rik. Jag skall då lösa ut mina plåtar, jag skall få avsättning för min Flora med litet charlataneri, med litet bluff och annonser i tidningar-

na och jag skall köpa, jag vet nog vad, ett exemplar av L'Art de Naviguer av Pierre de Médine med träsnitt, upplagan av 1559. I väntan på allt detta arbetade han hela dagen i sitt indigoland, och om aftnarna gick han hem för att sköta sin trädgård och läsa sina böcker. Vid denna tid var Mabeuf nära åttio år. En afton hade han en egendomlig syn.

Han hade återvänt hem, medan det ännu var fullt dagsljus. Mor Plutarque, som var klen och sjuk, låg till sängs. Han hade just ätit sin middag, bestående av ett ben, på vilket det ännu fanns en smula kött kvar, och en brödbit, som han funnit på köksbordet, och han hade satt sig på en kullfallen sten, vilken tjänstgjorde som bänk i hans trädgård.

Tätt bredvid denna bänk fanns det, liksom det fordom plägade finnas i gamla fruktträdgårdar, en lår av bjälkar och plankor, nu i tämligen dåligt skick; den var nedtill inredd som bur, dess första våning användes till förvaring av frukt. I nedre buren funnos för tillfället inga kaniner, men i den övre våningen lågo några äpplen. Det var rester ifrån vinterförrådet.

Med tillhjälp av sina glasögon hade fader Mabeuf börjat läsa i två böcker, vilka han älskade

passionerat, och som det vill icke säga så litet vid hans ålder togo hela hans uppmärksamhet i anspråk. Hans medfödda rädsla gjorde honom till en viss grad mottaglig för vidskepelse. Den första av dessa böcker var en ryktbar avhandling av president Delancre, som hette De l' Inconstance res démons, den andra var en kvartsvolym av Mutor de la Rubaudière, som hette Les Diables de Vauvert et Les gobelins de la Bièvre. Den sista boken intresserade honom så mycket mer, emedan hans trädgård var en av de platser, som haft sitt tillhåll för tomtar. Skymningen inträdde och kastade ett ljust sken på himlen, och mörka skuggor lägrade sig på marken. Under det han läste, betraktade fader Mabeuf sina växter och bland andra en beundransvärd Rhododenron, som han mycket gladde sig åt; fyra dagar av värme och blåst men utan en droppe regn hade förgått; stammarna böjde sig, knopparna slokade, bladen föllo av, allt var i behov av vatten, rhorodenronbusken såg särskilt bedrövlig ut. Fader Mabeuf tillhörde dessa, som sade, att även växterna ägde en själ. Den gamle hade arbetat hela dagen i sitt indigoland, han var maktlös av trötthet men reste sig dock upp, lade böckerna på bänken och gick fram till brunnen, men när han fått tag i sin

kedja, ägde han icke kvar så mycken kraft, att han orkade lösgöra den från proppen. Då vände han sig om och kastade en ångestfull blick mot himlen, vilken var strålande stjärnklar.

Aftonen strålade med denna klarhet, som förmår dämpa människans bekymmer med en oförklarlig men evig makt. Natten lovade att bli lika torr som dagen hade varit.

— Överallt stjärnor, tänkte den gamle mannen. Icke ett enda moln. Icke en droppe vatten.

Och hans huvud, som för ett ögonblick varit upplyft, sjönk åter tillbaka mot hans bröst.

Han lyfte det åter och betraktade än en gång himlen, i det han mumlade:

— En droppe vatten! En smula barmhärtighet!

Han försökte sig ännu en gång på att lösa brunnskedjan men orkade icke. I detta ögonblick hörde han en röst, som sade:

— Herr Mabeuf, vill Ni, att jag skall vattna er trädgård?

På samma gång hördes ett buller i häcken, liknande det, som uppstår när ett djur rusar fram, och ifrån buskarna kom en stor, mager flicka, vilken ställde sig framför honom och betraktade honom skarpt. Hon liknade icke så mycket en

människa som en skepnad, som plötsligt visade sig i skymningen. Innan fader Mabeuf, vilken hade oerhört lätt för att bliva rädd, hunnit giva ett svar, hade varelsen, vars rörelser syntes märkvärdiga och klumpiga, löst kedjan, hissat ned spannen och dragit upp den igen, fyllt vattenkannan, och den gode mannen såg denna uppenbarelse, vilken var barfotad och bar en trasig kjol, gå emellan trädgårdssängarna och skänka dem detta livgivande vatten. Det ljud, som uppstod, när vattenstrålarna flöto ut på de torra bladen, gladde fader Mabeufs själ. Det föreföll honom, som vore nu hans rhododenron lycklig.

Första vattenspannen var tom, flickan hämtade upp den andra och därefter den tredje. Hon vattnade hela trädgården.

När hon gick av och an i gångarna, där hennes skugga tecknade sig alldeles mörk, med de knotiga armarna hängande och den slarviga halsduken fladdrande, så liknade hon en stor fladermus. När hon hade slutat, kom fader Mabeuf till henne med tårar i ögonen och läggande sin hand på hennes panna, sade han:

— Må Gud välsigna Er, Ni är en ängel, emedan Ni vårdar blommorna.

— Nej, svarade hon, jag är djävulen, men det gör mig detsamma.

Utan att lyssna och utan att vänta på hennes svar, utbrast den gamle:

— Vilken skada, att jag skall vara så olycklig och fattig, att jag icke skall kunna göra någonting för Er.

— Ni kan göra en sak för mig, sade hon.

— Vad då?

— Säga mig var herr Marius bor.

Den gamle förstod icke, vad hon menade.

— Vilken herr Marius? han lyfte blicken och tycktes söka som efter en försvunnen sak.

— En ung man, som brukade komma hit då och då.

Nu hade herr Mabeuf rannsakat sitt minne.

— Ah, javisst, utbrast han, jag vet nu vem Ni menar. Vänta litet, herr Marius, baron Marius Pontmercy, visst tusan! han bor, eller rättare, han bor icke, ack, nu minns jag det icke.

Under det han talade, hade han böjt sig ned för att binda upp en kvist på rhododenronbusken, och han fortsatte:

— Vänta, nu kommer jag ihåg det. Han brukar ofta gå i boulevarden, och då brukar han taga vägen åt Glacièrehållet till, Croulebarbe-gatan

och Lärkfältet. Gå dit. Han är icke svår att möta....

När herr Mabeuf hade rest sig, så fanns där ingen människa; flickan hade försvunnit.

Han kände sig verkligen en smula rädd.

— Sannerligen, tänkte han, om icke min trädgård vore vattnad, skulle jag tro, att jag haft besök av en ande.

En timma senare, när han hade gått och lagt sig, i det ögonblick, då man håller på att insomna, i det ögonblick, då tanken förirrar sig och är oredig och så småningom antager formen av en dröm, kom han åter att tänka på saken.

Ja, denna händelse liknar mycket den, som la Rubaudière berättar om tomtarna. Tänk om det varit en tomte!

IV.

EN UPPENBARELSE VISAR SIG FÖR MARIUS.

Några dagar efter det "anden" gjort sitt besök hos fader Mabeuf, företog Marius en vacker morgon en promenad. Det var måndag, den dag, då Marius brukade låna hundra sous av Courfeyrace för Thénardiers räkning. Han hade stoppat hundrasousstycket i fickan, och innan han gick till fängelsets kontor, beslöt han sig för att göra en liten promenad i hopp om att bättre kunna arbeta, när han återkom därifrån. Så gick det till varje dag. Så fort han stigit upp, satte han sig ned framför en bok och en bunt papper för att arbeta på någon översättning; han var vid denna tid sysselsatt med översättning från tyskan, vilken handlade om en ryktbar tvist mellan två tyska vetenskapsmän, Gans och Savigny. Han tog itu med Savigny, han tog itu med Gans, läste fyra rader, försökte skriva en men kunde icke; han såg en stjärna mellan papperet och sig själv, reste sig från stolen sägande:

— Jag går ut. Det skall nog hjälpa.

Och han gick till Lärkfältet.

Där såg han mer än någonsin stjärnan och mindre än någonsin Savigny och Gans.

Han kom tillbaka, försökte åter arbeta men lyckades icke. Det var omöjligt att åter sammanbinda alla de sönderslitna trådarna i hjärnan; då sade han:

— I morgon skall jag icke gå ut. Det hindrar mig från att arbeta. Men han gick ut alla dagar.

Han bodde mera på Lärkfältet än i Courfeyracs bostad. Hans verkliga adress var denna: Boulevard de la Sante, sjunde trädet efter Croulebarbe-gatan.

Denna morgon hade han övergvit det sjunde trädet och satte sig ned på muren vid Gobelinån. Ett glatt solsken bröt sig fram mellan de utslagna och friska bladen.

Han tänkte på henne. Hans tankar utgjorde förebråelser, men de återföllo på honom själv; han tänkte med sorg på lättjan, denna själens lamhet, vilken alltmer bemäktigade sig honom, och på denna natt, vilken för varje stund blev allt tätare framför honom, så att han snart icke ens kunde urskilja solen.

Fastän dessa orediga tankar vimlade i hans

hjärna, de förmådde icke ens antaga fast form, så nedsatt var hans tankeförmåga, och trots den melankoli, i vilken han var försjunken, hade han dock förnimmelse av yttervärlden. Han hörde bakom sig, nedanför sig, på de båda flodstränderna, huru tvätterskorna vid Gobelin-ån klappade sina tvättkläder och huru fåglarna kvittrade sin sång i almarna. Å ena sidan hörde han frihetens toner, den lyckliga bekymmerslöshetens och den bevingade sysslolöshetens; å andra sidan hörde han arbetets buller. Dessa ljud, bägge så glada, bragte honom i djupa funderingar och förmådde honom nästan att tänka.

Mitt under sina funderingar hörde han plötsligt en bekant röst, som sade:

— Nej, men se, där är han!

Han lyfte sina ögon och kände igen det stackars barnet, som varit hos honom en morgon. Han visste nu, vad hon hette; hon hette Eponine och det var den äldsta av flickorna Thénardier. Hon hade märkvärdigt nog blivit både vackrare och eländigare än förut. Hon var barfotad och klädd i trasor, alldeles som den dag, då hon helt resolut trädde in i hans rum, men klädtrasorna voro nu två månader äldre och hålen större. Det var samma hesa stämma, samma rynkiga och

solbrända panna, samma vilda och irrande blick. Hon hade tillika fått ett uttryck av rädsla och ödmjukhet i sina drag, något, som ett vistande i fängelset alltid tillägger eländet. Hon hade halmstrån och korn i håret, icke som Ofelia, vilken blivit smittad av Hamlets vansinne, utan emedan hon tillbringat natten i någon höstack.

Trots allt detta var hon vacker. O ungdom, vilken stjärna du ändock är!

Emellertid stannade hon framför Marius, och hennes bleka ansikte visade ett svagt uttryck av glädje och någonting, som man kunde likna vid ett småleende.

Hon stod några ögonblick utan att kunna tala.

— Så möter jag Er äntligen! — sade hon sedan. Fader Mabeuf hade rätt, när han sade att jag kunde möta Er här. Som jag har sökt efter Er! Om Ni bara visste det! Jag har suttit häktad. Fjorton dagar! De släppte mig lös, emedan de icke hade någonting emot mig, och emedan jag icke uppnått den ålder, då jag är ansvarig. Det fattades två månader. Åh, vad jag har sökt efter Er! I hela sex veckor. Ni bor alltså icke kvar därborta?

— Nej, sade Marius.

— Ah, jag förstår. Det är för den sakens

skull. Sådant är alltid obehagligt. Ni har flyttat. Nåväl! Man varför skall Ni ha den där gamla hatten på er? En ung man som Ni bör ha snygga kläder. Vet Ni vad, herr Marius, fader Mabeuf kallar Er baron Marius, men jag vet inte varför. Inte är väl Ni baron? Baroner äro gamla gubbar, som promenera omkring i Luxembourgträdgården framför slottet, där solen steker som varmast, och som bruka läsa Quotidienne för en sou. Jag har en gång varit med ett brev till en baron, som såg ut så där. Han var mer än hundra år gammal. Men säg mig nu var Ni bor för närvarande.

Marius svarade icke.

— Ah, fortsatte hon, Ni har ett hål på Er skjorta, får jag lov att laga det? Med ett uttryck, som efterhand blev allt dystrare fortsatte hon: Ni tycks icke vara glad åt att se mig?

Marius teg; själv iakttog hon tystnad under ett ögonblick men utbrast därefter:

— Om jag ville, så skulle jag snart förmå er att se glad ut!

— Hur så? Vad ämnade ni säga? frågade Marius.

— Ah, ni kallade mig du förut, sade hon.

— Nåja, vad ville du säga?

Hon bet sig i läppen; hon syntes tveka, liksom hade hon utkämpat en inre strid. Äntligen hade hon fattat ett beslut.

— Nåväl, det gör detsamma. Ni ser ledsen ut, och jag vill att ni skall bliva belåten. Lova mig endast, att ni skall bliva glad. Jag vill se er skratta och höra er säga: Ah, det var roligt. Stackars herr Marius, ni vet, att ni har lovat giva mig allt, vad jag önskar.

— Ja, men tala nu.

Hon såg Marius ända in i vitögat och sade till honom.

— Jag har adressen.

Marius bleknade. Allt hans blod strömmade till hjärtat.

— Vilken adress?

— Den adress, som ni bad mig om. Hon tillade med en viss ansträngning:

— Adressen, ni vet nog vilken jag menar.

— Ja! framstötte Marius.

— Den unga damens.

När hon uttalat dessa ord, suckade hon djupt.

Marius flög upp från muren där han satt, och grep häftigt hennes hand.

— Ah, utbrast han, det var utmärkt! Tala om för mig allt vad du vill ha! Var är det?

— Följ med mig, sade hon. Jag känner icke riktigt namnet på gatan eller numret på huset, men det är åt alldeles motsatt håll härifrån, och jag känner igen huset och vill visa er det.

Hon drog undan sin hand, och med en ton, som skulle gripit en iakttagare, men som icke gjorde det ringaste intryck på den hänförde Marius, yttrade hon:

— Ack, så belåten ni ser ut.

Ett moln överfor Marius' panna. Han fattade Eponine i armen, och sade:

— Svär mig en sak!

— Svära, sade hon, vad betyder det? Nåväl, vad vill ni, att jag skall svära?

Och hon skrattade.

— Din far! Lova mig, Eponine, svär mig, att du aldrig låter din far känna denna adress.

Hon vände sig mot honom med en häpen min.

— Eponine! Hur vet ni att jag heter Eponine?

— Lova mig det, som jag bad dig om!

Men hon tycktes icke lyssna till honom.

— Jo, det var fint! Ni har kallat mig Eponine!

Marius grep båda hennes armar på en gång.

— Så svara mig då, i himlens namn! Hör på, när jag säger dig, att du måste svära att icke omtala adressen för din far.

— Min far, sade hon. Ack, ja, min far! Var lugn för honom. Han är häktad. Förresten, vad bryr jag mig om min far!

— Men du lovar mig ändå icke, utbrast Marius.

— Så släpp mig då! sade hon med ett gapskratt. Som ni rister mig! Så! Så! Jag lovar er! Jag svär det! Vad gör det mig. Jag tänker icke omtala adressen för min fader. Nå, är ni nöjd nu, eller är det någonting mer?

— Och icke för någon annan människa! fortsatte Marius.

— Icke för någon människa!

— Nu kan du visa mig vägen dit, sade Marius.

— Nu genast?

— Nu genast.

— Kom! — Tänk, vad han är belåten, sade hon.

Efter några steg stannade hon.

— Ni följer mig på för nära håll, herr Marius. Låt mig gå förut och följ mig på längre avstånd, så väcker det icke uppmärksamhet. Det passar sig icke, att man ser en ung herre som ni, följa en kvinna som jag.

Intet språk skulle kunnat uttrycka allt som låg i ordet kvinna, såsom hon uttalade det.

Hon gick några steg men stannade igen.

Marius upphann henne, och utan att vända sig mot honom sade hon följande ord:

— Kommer ni ihåg, att ni har lovat mig någonting?

Marius trevade i sin ficka. Allt vad han ägde i denna världen var de fem francs, vilka voro bestämda för Thénardier. Han tog myntet och lade det i Eponines hand.

Hon öppnade handen och kastade myntet till marken samt fortsatte med en dyster min:

— Jag bryr mig icke om edra pengar.

TREDJE BOKEN.

Huset vid Plumetgatan.

I.

DET UNDANGÖMDA HUSET.

Mot mitten av sista århundradet lät en av parlamentets i Paris presidenter, som hade en älskarinna, och som höll detta hemligt — vid denna tid var det brukligt, att förnämt folk öppet visade sina mätresser, emedan medelklassen hemlighöll dem — bygga ett litet hus i Vaubourg saint Germain vid den ensliga Blometgatan, vilken numera heter Plumetgatan, icke långt ifrån den plats, som då kallades le Combat des Animaux.

Detta hus bestod av en paviljong med blott en våning; i bottenvåningen funnos två salar, i första våningen två rum, och på dess allra nedersta botten fanns ett kök, högre upp fanns en budoar, under taket en vind och utanför det hela låg en trädgård, omgiven av ett järnstaket åt gatan. Hela trädgården innefattade ungefär ett plogland. Detta var allt vad förbipasserande kunde se, men

bakom paviljongen fanns en liten gård, och i dess bakgrund fanns en liten lägenhet på två rum ovanför en källare, avsedd att begagnas vid olika tillfällen, till exempel när man önskade gömma undan ett barn och en amma. Denna lägenhet kommuniserade på baksidan genom en lönnport med en lång, smal, stenlagd, krokig gång, utan tak. Den gick fram emellan två höga murar, och denna gång, vilken med sällsynt skicklighet doldes mellan trädgårdsmurarna, vars alla vinklar och krökar den följde, ledde till ännu en lönnport, vilken befanns vara belägen en halv fjärdedels mil därifrån, och den öppnade sig åt en helt annan stadsdel vid den längst bort belägna delen av Babylonegatan.

Presidenten använde sig av denna väg, och om man utspionerat och förföljt honom samt observerat, att han varje dag i hemlighet gick bort någonstans, kunde man dock icke ana, att han kunde komma ifrån Babylonegatan till Plumetgatan. Genom väl avvägda inköp av jordbitar hade den listige presidenten kunnat anlägga denna hemliga väg på sin egen mark och till följd därav utan kontroll av främmande ögon. Sedan hade han i små jordlotter uppdelat de intill gången vettande markerna och försålt dessa till de personer,

som ägde de närbelägna trädgårdarna. Ägarna av dessa jordlotter trodde, att de på de båda sidorna hade en gränsmur, och de hade ingen aning om att mellan de två murarna framslingrade sig en stenlagd väg igenom deras trädgårdsland och planteringen. Fåglarna voro de enda, som hade reda på denna märkvärdighet. Det är troligt, att det gångna århundradets fåglar haft mycket att skvallra om angående herr presidenten.

Paviljongen, byggd av sten och möblerad i Watteaus smak, rokoko i det inre, perukstil i det yttre, samt omgiven med en tredubbel häck av blommor, hade någonting diskret, kokett, men på samma gång högtidligt, såsom det kan passa sig för en nyck av kärleken och magistraten. Detta hus och denna gång, vilka i dag äro försvunna, existerade ännu för femtio år sedan. År —93 hade en kopparslagare köpt huset för att riva det, men som han icke kunde betala priset, försattes han i konkurstillstånd. På så sätt blev det huset som ruinerade kopparslagaren. Sedan stod huset obebott och förföll så småningom, liksom alla bostäder göra, när ingen människa tager hand om dem. Det stod fortfarande möblerat med presidentens gamla möbler, det annonserades ständigt

till salu, eller till uthyrning; de tio eller tolv personer, som årligen gingo förbi huset vid Plumetgatan, underrättades härom av en gulnad och nästan oläslig lapp, som var klistrad på staketet ända sedan 1810.

Mot slutet av restaurationen kunde samma förbipasserande varsebliva, att papperslappen hade försvunnit och att första våningens luckor till och med voro öppna. Huset hade verkligen blivit bebott. Fönsterna ägde jalusier, ett tecken till att där bodde en kvinna.

I oktober 1829 hade en tämligen gammal man kommit och hyrt huset, alldeles sådant det befann sig däri inbegripet såväl den lilla byggnaden på bakgården som gången, vilken ledde till Babilonegatan. Han hade låtit iordningställa lönnportarna i gångens båda ändar. Huset var, som vi nyss omtalat, så gott som möblerat med presidentens gamla möbler. Den nye hyresgästen hade låtit göra flera reparationer. Han hade låtit sätta dit vad som saknades, han hade låtit stensätta gården, lägga in tegel där så behövdes, nya trappsteg, fällt in bräder i panelerna och satt rutor i fönsterna, och slutligen hade han flyttat in med en ung flicka och en äldre tjänarinna. Han hade icke gjort något buller av sig, utan han lik-

nade snarare en som smyger sig in, än en som flyttar in i sin egen bostad. Grannarne hade ingenting att säga, och orsaken härtill var den, att några grannar funnos icke. Hyresgästen var ingen annan än Jean Valjean, den unga flickan var Cosette. Tjänarinnan var en kvinna, kallad Toussaint, som Jean Valjean räddat ifrån fattighuset. Hon var gammal, hon var från landet och hon stammade, trenne egenskaper, vilka gjorde att Jean Valjean bestämde sig för henne. Han hade hyrt huset under namnet M. Vauchelevent, rentier. I allt detta här omtalade har läsaren säkerligen förr än Thénardier känt igen Jean Valjean.

Varför hade Jean Valjean lämnat klostret Petit-Picpus? Vad hade passerat?

Ingenting. Man erinrar sig nog, att Jean Valjean kände sig lycklig i klostret, så lycklig, att hans samvete till slut blev oroligt. Han såg Cosette hela dagarna, han kände faderskärleken utveckla sig allt mer hos honom, han började älska detta barn med hela sin själ, och han sade till sig själv, att flickan var hans, att ingenting kunde taga henne ifrån honom, att det alltid skulle förbliva så, att hon troligen skulle bli nunna, emedan hon varje dag milt och älskvärt lockades därtill,

att klostret i framtiden skulle vara hela hennes värld såväl som hans, att han skulle åldras och hon skulle växa upp härinne, att hon skulle åldras och han skulle dö, och till slut — vilken underbar förhoppning — skulle ingen skilsmässa bliva möjlig. Medan han överlämnade sig åt dessa funderingar, började han samtidigt att tvivla. Han började ställa frågor till sig själv. Han frågade sig om all denna lycka var ämnad för honom, om han icke också borde tänka på en annans lycka, denna flickas, vilken han, gamle man, berövade henne. Vore icke detta en stöld? Han sade sig, att flickan hade rättighet att lära känna livet, innan hon skulle försaka det. Om han på förhand och utan att fråga henne till råds fråntoge henne hela livets glädje under förevändning av att bespara henne alla prövningar, om han begagnade sig av hennes okunnighet och hennes isolerade ställning för att låta en inbillad kallelse få fast fot, så skulle han rycka en människa ifrån den väg, som naturen utstakat och ljuga inför Gud. Och vem visste, om icke Cosette skulle börja hata honom, när hon en gång fick klart för sig, att hon var nunna? Den sista tanken, som var mera egoistisk och mindre ädel än de andra, blev honom outhärdlig. Han beslöt att lämna klostret.

Han bestämde sig för detta; han insåg med smärta, att det var oundvikligt. Det fanns ingenting att göra åt det. Fem års vistelse inom dessa fyra murar, fem år av fullkomligt försvinnande, hade tillintetgjort eller åtminstone skingrat hans farhågor. Han kunde lugnt återvända till människorna. Han hade åldrats, och mycket hade blivit förändrat. Vem skulle kunnat känna igen honom nu? Och om han såg saken i dess mörkaste dager, så hotade faran endast honom, och han hade ingen rätt att tvinga Cosette till ett klosterliv på den grund att han hade varit straffdömd. Förresten, vad betyder faran jämförd med plikten? Och förresten, ingenting hindrade honom ifrån att vidtaga alla försiktighetsmått.

Vad Cosettes uppfostran beträffar, så var den nästan fullbordad.

När hans beslut en gång var fattat, inväntade han endast det lämpliga ögonblicket. Detta dröjde icke att infinna sig. Den gamle Fauchelevent dog.

Jean Valjean bad om ett samtal med den högvördiga priorinnan. Han meddelade henne, att han vid broderns död erhållit ett arv, vilket tillät honom att i framtiden leva utan strängare arbete, varför han önskade lämna klostrets tjänst och

samtidigt taga sin dotter med sig. Eftersom Cosette icke skulle avlägga klosterlöftet, fann han det orätt, att hon skulle ha erhållit sin uppfostran och undervisning utan någon ersättning. Han bad därför den högvördiga priorinnan helt ödmjukt, att hon för klostrets räkning ville emottaga en summa av femtusen francs som ersättning för de fem år, vilka Cosette tillbringat där.

Sålunda lämnade Jean Valjean det eviga tillbedjandets kloster.

När han lämnade klostret, bar han själv i handen sin lilla väska, vars nyckel han alltid bar på sig. Denna väska vågade han icke anförtro åt någon bärare. Den retade Cosettes nyfikenhet på grund av den egendomliga odör, som den spridde omkring sig.

Låt oss genast omtala, att han aldrig någonsin lämnade denna väska ifrån sig. Han hade den alltid i sitt rum. Denna väska var den första sak och ibland den enda, som han medtog vid sina flyttningar. Cosette skrattade åt den och kallade den för "den oskiljaktiga" samt tillade:

— Jag är svartsjuk på den.

Jean Valjean trädde dock icke ut i det fria utan en viss oro. Han uppträdde numera under namnet Ultime Fauchelevent.

Vid samma tid hyrde han även tvenne andra bostäder i Paris för att väcka mindre uppmärksamhet än han skulle gjort, om han alltid varit bosatt i samma kvarter, för att, om så behövdes, kunna försvinna vid minsta anledning till oro och slutligen för att undgå att bli blottställd såsom den natt, då han märkvärdigt nog undkom Javert. Dessa båda bostäder voro helt enkla och föreföllo torftiga; de voro belägna i två stadsdelar, vilka lågo ganska långt ifrån varandra, den ena vid Questgatan, den andra vid Homme-armégatan.

Han besökte tidvis än Questgatan och än Homme-armé-gatan, och ibland tillbragte han där en hel månad eller sex veckor i Cosettes sällskap utan att medtaga Toussainte. Han lät sig uppassas av portvaktarfamiljen och uppgav sig vara rentier från granntrakten, som behövde en bostad inne i staden. Denne aktade man hade i Paris tre bostäder för att kunna undfly polisen.

II.

JEAN VALJEAN NATIONALGARDIST.

Sitt hem hade han vid Plumet-gatan och sitt liv hade han ordnat på följande sätt.

Cosette bebodde paviljongen tillsammans med tjänarinnan; hon hade det stora sovrummet med speglarna, budoaren med de förgyllda listerna och presidentens salong med de förnäma tapeterna och de stora fåtöljerna; hon hade trädgården. I Cosettes rum hade Jean Valjean låtit sätta in en säng med sänghimmel, som var av gammal dammast, och på hennes golv hade han låtit lägga en gammal vacker persisk matta, vilken han köpt på Figuier-S:t-Pauls-gatan hos fru Gaucher, och för att i någon mån mildra det allvarliga intrycket av dessa gamla praktpjäser hade han tillika möblerat rummet med åtskilliga vackra småsaker, som en ung flicka alltid sätter värde på, såsom en hylla, ett bokskåp med vackra band, ett bord, inlagt med pärlemo, och en toalett med tillbehör av förgyllt silver och japanska porslinspjäser. Framför första våningens fönster hängde långa damastgardi-

ner i övervägande röd ton, i stil med sänghimlen. I bottenvåningen funnos handvävda gardiner. Hela vintern igenom eldades alla rummen i Cosettes lilla byggnad ända nedifrån och upp. Han bodde själv i rummen inåt bakgården, och hans möblering bestod av en tältsäng med madrass, ett omålat bord, två korgstolar, en vattenkruka av fajans, några gamla bokluntor på en hylla, och i en vrå stod hans kära väska. Han lät aldrig elda i rummen. Sin middag åt han tillsammans med Cosette, och det skulle alltid finnas en bit grovt bröd för hans räkning på bordet. När Toussaint kom till dem, hade han sagt henne:

— Det är fröken, som är herre i huset.

— Än herrn då? frågade Toussaint förvånad.

— Jag är mer än herre, jag är far.

I klostret hade Cosette fått lära sig hushåll; hon hade hand om utgifterna, vilka voro mycket måttliga. Varje dag tog Jean Valjean Cosettes arm och gjorde en promenad med henne. Han förde henne till Luxembourg-trädgården, till de gångar, som voro mest ensliga, och följde henne varje söndag i högmässan, alltid i Saint Jacques-du Haut-Pas, emedan det var lång väg dit. Denna kyrka är belägen i en fattig stadsdel, och han utdelade alltid rika allmosor där, vilket hade till

följd, att han ofta var omringad av de fattiga, och varför han utav paret Thénardier blivit kallad den välgörande herrn i Saint-Jacques-du-Haut-Pas-kyrkan. Han följde gärna Cosette, när hon besökte sjuka och fattiga. Var och en nekades tillträde till huset vid Plumet-gatan. Toussaint hämtade alla matvaror, och Jean Valjean gick själv efter vatten, som han hämtade ifrån en pump i närheten. Man förvarade ved och vin i en halvt underjordisk grotta, vilken invändigt var klädd med stora stenar. Den låg strax invid porten till Babilonegatan, och under presidentens tid hade den tjänstgjort som grotta, ty på den tiden, då dårskaperna och de så kallade "le petites maisons" stodo i sitt flor, kunde det icke tänkas kärlek utan grottor.

Vid lönnporten till Babilonegatan fanns en låda, avsedd för tidningar och brev, men, som de tre invånarna i paviljongen på Plumet-gatan aldrig mottogo vare sig brev eller tidningar, så begagnades lådan, vilken förr i tiden mottagit kärleksbiljetter till den förälskade juristen, numera endast av skatteuppbördsmannen, som lät nedlägga sina kontributionssedlar i den och dessutom mottog den också vaktbiljetter. M. Fauchelevent, rentieren, tillhörde nationalgardet; han hade icke kun-

nat slippa undan den omfattande folkräkningen 1831. De upplysningar, som inhämtades vid denna tid, hade sträckt sig ända till Petit-Picpus-klostret. Jean Valjean ansågs inom sitt distrikt för en aktningsvärd medborgare, vilken utträtt ur klostrets heliga och ogenomträngliga tillvaro, och följaktligen var han värdig att göra vakt.

Tre eller fyra gånger om året tog Jean Valjean på sig uniform och gick på vakt; detta gjorde han för övrigt gärna. Det utgjorde för honom en förklädnad, fullt korrekt, som jämställde honom med vem som helst, men som icke desto mindre lät honom förbliva en ensling. Jean Valjean hade uppnått sina sextio år, en ålder, som enligt lag borde gjort honom fri, men som han icke tycktes vara mera än femtio, och han förresten icke hade någon lust att övergiva sin sergeant-major och gräla med Lobau, så kvarstannade han. Han hade inga legala papper, han hemlighöll sitt namn, sin identitet, sin ålder och för övrigt allt annat, men han var, som vi redan omtalat, en villig nationalgardist. Att vara lik varje annan, som fullgör sina skyldigheter, det var hans högsta önskan. Denne mans ideal var att söka likna, till det inre en ängel, till det yttre en borgare.

Vi vilja påpeka en sak. När Jean Valjean gick

ut med Cosette, klädde han sig, såsom vi redan sett, ungefär som en för detta officer. När han gick ut ensam, och detta hände vanligtvis på kvällen, klädde han sig alltid i en arbetares enkla kläder och hade på huvudet en mössa, vars skärm dolde hans ansikte. Var detta av försiktighet eller av blygsamhet? Det var av båda dessa anledningar samtidigt. Cosette hade vant sig vid det hemlighetsfulla i tillvaron, och hon märkte numera knappast sin fars egenheter. Vad Toussaint beträffar, så beundrade hon Jean Valjean och allt vad han gjorde fann hon gott. En dag sade hans slaktare, vilken hade fått syn på honom:

— Det var mig en "konstig kropp"!

Hon svarade:

— Det är ett helgon.

Varken Jean Valjean, Cosette eller Toussainte begagnade någonsin någon annan ingång än porten vid Babilonegatan. Om man icke kunde varsebli dem igenom trädgårdsgrinden, var det svårt att ana, att de bodde vid Plumet-gatan. Denna grind hölls alltid stängd. Jean Valjean begagnade icke trädgården, för att den icke skulle draga uppmärksamheten till sig. I detta misstog han sig måhända.

III.

FOLIIS AC FRONDIBUS.

Trädgården, vilken sålunda varit lämnad åt sig själv mer än ett halvt sekel, ägde nu en sällsam charm. De, vilka för fyrtio år sedan passerade förbi här, stannade för att betrakta denna utan att ana alla de hemligheter, som gömde sig bakom dess gröna och friska häckar. Många äro de, som vid denna tid låtit sina blickar nyfiket tränga in mellan järnstängerna i den gamla hänglåsförsedda grinden, vilken sned och ranglig hängde emellan två mossbevuxna stenpelare, och som pryddes med inskrifter, vilka voro otydbara.

I ett hörn stod en stenbänk, här och där några mossbevuxna statyer, några halvt förfallna spaljéer, som murknade invid muren; några ordentliga gångar eller gräsmattor funnos icke, utan överallt fanns ogräs. Trädgårdskonsten var borta och naturen regerade. Ogräset trivdes utmärkt på den lilla jordbiten. Den tycktes riktigt fira en fest där. Ingenting i denna trädgård fanns, som hämmade den naturliga utvecklingen; där var den verkliga

friheten rådande. Träden hade böjt sig ned till buskarna, och buskarna hade skjutit upp i höjden, närmande sig träden. Den lilla örten hade skjutit upp, den kraftiga grenen hade höjt sig; det som kryper på marken, hade sökt sig mot höjden, och det som utvecklar sig i höjden hade böjt sig ned mot det, som släpar sig utefter mossan; stammar, blad, grenar, rötter, tuvor, klängen och törnen, allt hade blandat sig om vartannat, trasslat in sig och snärjt sig; växtligheten hade i innerlig omfamning under skaparens tillfredsställda blick här firat och fullbordat sin broderlighets heliga mysterium, symbolen för människornas brödraskap. Denna trädgård var icke mera en trädgård, den var ett kolossalt snår, det vill säga någonting, som är ogenomträngligt liksom en skog, befolkat som en stad, skälvande som ett näste, dyster som en katedral, doftande som en bukett, enslig som en grav, levande som en människohop.

I blomstermånaden inträdde också kärlekens tid i det stora snåret, som befann sig i sin fulla frihet innanför sin grind och inom sina fyra murar. Pånyttfödelsens hemlighetsfulla krafter började verka; det dallrade i den uppgående solen, ungefär som ett djur, vilket inandas den utgjutande kärlekens dofter, vilka sprida sig över hela världen, och

vilket känner vårens saft uppstiga och sjuda i ådrorna; skakande för vinden sitt gröna hår, sådde det över den fuktiga marken, över de trasiga statyerna, över paviljongens förfallna trappa och ända ut på den ensliga gatans stenläggning blommor som stjärnor, rosenröda pärlor, fruktbarhet, skönhet, liv, glädje, vällukter. Vid middagstiden var där tillhåll för tusentals vita fjärilar, och det var en underbar syn, dessa sommarens levande snöflingor, virvlande i glada flockar. Ifrån den glättiga grönskan talade en massa oskuldsfulla röster till sinnet, och det som fåglarnas kvitter glömde att förtälja, sade insekternas surrande. På aftonen utbredde sig i trädgården ett hemlighetsfullt töcken, som insvepte den i en slöja, bildad av dimmor, och ett lugnt vemod fyllde densamma; blommornas berusande doft spridde sig åt alla håll som ett utsökt gift; man hörde det sista kvittrande ljudet ifrån fåglarna, innan de somnade in i lövverket; man kände den heliga innerligheten mellan fågeln och trädet; om dagen livas grenarna av de bevingade, om natten skyddar lövverket de bevingade.

Om vintern var trädgården mörk, fuktig, vit av rimfrost, och man kunde endast skymta byggnaden.

I stället för blommor på grenarna och dagg i blommorna syntes sniglarnas långa silverband på den kalla mattan av gulnade löv; men på alla vis, under alla former, i alla årstider, om våren, vintern, sommaren, hösten, andades den lilla trädgården vemod, begrundelse, enslighet, frihet, människans frånvaro, Guds närhet och den gamla, rostiga grinden såg ut som ville den säga:

— Denna trädgård är min.

Runt omkring detta fanns det bullrande Paris; endast några steg därifrån befunno sig de magnifika hotellen på Varrennes-gatan, helt nära låg Invalid-kyrkan och icke långt därifrån deputeradekammaren; i närheten rullade de förnäma ekipagerna på Bourgogne- och St.-Dominique-gatan; omnibussar, gula, bruna, vita och röda korsade varandra på närmaste gata, men Plumet-gatan var fortfarande en ödemark, och de forna ägarnas död, en revolution, som hade passerat, det forna välståndets fall, frånvaron, glömskan, fyrtio år av tomhet hade varit tillräckligt för att till detta ställe återföra ormbunkarna, kungsljusen, akvilejorna, det höga gräset, de stora örterna med sina bleka blad, ödlorna, skarabéerna och de livliga insekterna; att ur jordens djup uppkalla och mellan dessa fyra murar framställa en natur med vild och stor-

slagen skönhet, att föranleda att naturen, som kullkastar människornas småaktiga anordningar och som alltid uppenbara sig helt och fullt såväl i myran som i örnen och åter uppenbarade sig i denna lilla parisiska trädgård med samma allvar och storslagenhet som i en av nya världens urskogar.

IV.

FÖRÄNDRINGAR AV GRINDEN.

Det tycktes som om denna trädgård, förr i tiden anlagd för att dölja en utsvävande mans hemligheter, nu blivit omgjord så, att den tjänade att dölja oskyldiga hemligheter. Där funnos nu inga bersåer, inga lusthus, inga grottor; där fanns en härlig skugga, vilken föll såsom en slöja från alla sidor. Paphos hade åter blivit Eden. Man skulle kunna säga, att ångern renat denna plats. Denna blomstersäng erbjöd nu sina blommor av hjärtat. Den koketta trädgården, som förut icke hade det bästa rykte, hade åter blivit jungfrulig och blygsam. En president med tilhjälp av en trädgårdsmästare, en god man, som trodde sig vara en Lamoignon och en annan hygglig man, som trodde sig vara en ny Le Nôtre, hade putsat, fejat och inrättat den för galanteriet; naturen hade åter själv omhändertagit den, hade fyllt den med skugga och inrett den för kärleken.

Det fanns i denna enslighet ett hjärta, som var alldeles redo. Kärleken behövde blott visa sig;

den hade här ett tempel sammansatt av grönska, gräs, mossa och fågelkvitter, av vemodig skymning, av grenarnas sus och av ett hjärta, rikt på godhet, tro, renhet och hopp och på höga strävanden och illusioner.

Cosette var nästan ännu ett barn, när hon lämnade klostret; hon var knappast fjorton år gammal och hon befann sig i slynåren; vi ha omtalat, att bortsett från ögonen syntes hon bli snarare ful än vacker. Dragen voro icke fula, men hon var klumpig, mager, blyg och djärv på samma gång hon var, om man så får säga, en stor, liten flicka.

Hennes uppfostran var avslutad, det vill säga, hon hade fått undervisning i religion, särskilt i att läsa böner; vidare hade hon fått lära sig historia, det vill säga vad som i klostret menades härmed, geografi, grammatik, språklära, Frankrikes konungar, någon musik, hur man skulle göra en näsa och så vidare, men för övrigt var hon alldeles okunnig, vilket samtidigt är en charm och en fara. En ung flickas själ bör icke lämnas i mörkret; om någon tid blir den plötsligt upplyst av allt för livliga ljusföreteelser. Hon bör upplysas småningom och försiktigt, hellre genom egna reflektioner än genom ett bjärt ocb bryskt ljus. Hon behöver en

mild halvdager, som skingrar de barnsliga farhågorna och skyddar emot fall. Endast modersinstinkten, denna underbara intuition, vari jungfruns minnen ingår tillika med kvinnans erfarenhet; endast den vet huru och på vad sätt denna halvdager skall åstadkommas. Ingenting kan ersätta denna instinkt. För att bilda en ung flickas själ räcker icke hela världens nunnor, det behövs en mor.

Cosette hade icke haft någon mor, hon hade endast haft flera mödrar.

Vad Jean Valjean beträffar så visade han på samma gång all tänkbar ömhet, så väl som all tänkbar omsorg, men han var blott en gammal man och han förstod icke allt.

I detta uppfostringsvärv, i detta allvarliga värv att bereda en kvinna för livet fordras så oerhört mycket förstånd och vetande.

Ingenting gör en ung flicka så mottaglig för känslor som klostret. Klostret vänder tanken åt det okända. Hjärtat, hänvisat till sig själv, kan icke utveckla sig, kan icke slå ut i blom utan gräver sig ned i sitt eget inre. Härifrån komma visioner, gissningar, romanutkast, önskningar eller äventyr, fantastiska lekar, byggnader uppförda uti själens mörka djup, dystra, hemlighetsfulla boningar, i vilka passionerna strax finna beredda rum,

så snart klostergallret är överskridet, och det är dem tillåtet att inträda. Klostret är ett tryck, som varar hela livet igenom, ifall det övervinner människohjärtat.

Sedan Cosette lämnat klostret, kunde hon icke tänka sig någonting mera underbart och mera farligt än huset vid Plumet-gatan. Det var fortsättningen på ensligheten tillika med början av friheten; en stängd trädgård med en rik, yppig och doftande natur; samma drömmar som i klostret, men dessutom en och annan gång en blick på unga män; ett galler, men åt gatan.

Men, vi säga det än en gång, hon var ännu blott ett barn, när hon anlände dit. Jean Valjean överlämnade åt henne den förvildade trädgården.

— Gör med den precis som du vill, sade han.

Cosette älskade sin far, det vill säga Jean Valjean, av hela sin själ med en naiv flickaktig passion, som gjorde den gamle till hennes efterlängtade och omtyckta sällskap. Man torde påminna sig, att herr Madeleine läste mycket; Jean Valjean hade fortsatt därmed. Han hade lyckats bli en intressant berättare, han ägde den okända rikedom på tankar och den vältalighet, som man finner hos ett gott förstånd, vilket odlat sig själv. Av hans forna strävhet fanns det endast kvar så

mycket hos honom, att det kryddade hans godhet. Det var en skrovlig själ men ett gott hjärta. Under deras ensamma vandringar i Luxembourgträdgården berättade han en mängd olika saker, och han begagnade då som källor det, som han hade läst men också det, som han hade lidit. Under det Cosette lyssnade till honom, irrade hennes blickar omkring.

Denne enkle man var tillräcklig för Cosettes tankar, liksom den vilda trädgården var tillräcklig för hennes ögon. När hon sprungit sig uttröttad efter fjärilarna, kom hon andfådd till honom och sade:

— Ack, vad jag har sprungit!

Då kysste han henne på pannan.

Cosette dyrkade den gamle mannen. Hon följde efter honom överallt. Där Jean Valjean var, där trivdes hon. Eftersom Jean Valjean icke bodde i paviljongen och icke brukade vara i trädgården, så höll hon hellre till på den stenlagda bakgården än i den blomsterfyllda trädgården och hellre i det lilla rummet med korgstolarna än i den stora salongen med de vackra tapeterna och de bekväma länstolarna. Jean Valjean smålog ibland och kände sig lycklig över att vara besvärad av henne, och då brukade han säga:

— Men gå nu upp till dig ett slag och lämna mig ensam en stund!

Hon visade honom små vänliga omsorger, vilka äga så mycket större behag, när den ägnas en far av en dotter.

— Far, jag tycker det är så kallt hos dig. Varför lägger du icke hit en matta och ställer in en ugn?

— Kära barn, det finns så många människor, mycket bättre än jag, som icke ens ha tak över huvudet.

— Varför skall det då eldas hos mig och varför skall jag ha allt så bra?

— Emedan du är en kvinna och ett barn.

— Jaså, skola männen frysa och fara illa?

— Somliga män.

— Gott, då tänker jag komma hit så ofta, att du blir tvungen att skaffa hit en eldstad.

Hon sade ännu en gång till honom:

— Far, varför äter du ett sådant groft bröd?

— Därför, min flicka.

— Nåväl, om du äter det, så skall jag också göra det.

För att Cosette icke skulle börja äta grovt bröd, blev Jean Valjean tvungen att äta vitt bröd.

Cosette erinrade sig endast svagt sin barndom. Hon bad morgon och afton för sin mor, vilken hon aldrig hade känt. Minnet av det Thénardierska paret stod för henne som en obehaglig dröm. Hon erinrade sig, att hon "en dag varit ute på natten" för att hämta vatten i en skog, hon trodde att det var mycket långt från Paris. Det föreföll henne som hade hon börjat sitt liv i en avgrund och att Jean Valjean hade kommit och befriat henne ifrån denna. Hon föreställde sig sin barndom som en tid, då hon levat ibland idel tusenfotingar, spindlar och ormar. När hon om aftnarna, innan hon somnade in, satt och tänkte, inbillade hon sig, hon hade nämligen icke någon bestämd föreställning om, att hon var Jean Valjeans dotter och han hennes far, att hennes mors själ hade gått över till den gamle mannen och nu befann sig hos henne.

När hon ibland satt, lutade hon sin kind emot hans vita hår, lät några stilla tårar falla och tänkte:

— Kanske är det min mor, denna gode man.

Hur märkvärdigt det än låter, hade Cosette, okunnig såsom en i klostret uppfostrad flicka måste bli, ingen aning om hur man blir mor; hon hade till slut fått den föreställningen, att hon knappast hade ägt någon mor. Denna mor, som hon

icke ens visste namnet på; hur ofta hon än frågade Jean Valjean därom, sade han ingenting ändå. Om hon upprepade sin fråga, svarade han endast med ett småleende. En gång var hon envis; småleendet förvandlade sig i tårar.

Denna Jean Valjeans tystnad insvepte Fantine i dunkel.

Medan Cosette ännu var liten, talade Jean Valjean gärna med henne om modern; sedan hon vuxit upp till en ung flicka, blev detta honom omöjligt. Han tyckte, att han icke vågade. Var det för Cosettes skull, eller var det för Fantines? Han erfor en viss religiös ängslan för att låta hennes skugga få liv i Cosettes tankar, och för att låta den döda få någon del i deras öde. Ju mer denna skugga blev helig för honom, desto mera fruktansvärd föreföll den honom. Han tänkte på Fantine, och han kände sig säker på att han borde tiga. Han tyckte sig liksom i en dimma varsebli ett obestämt något, vilket påminde om ett finger, lagt på ett par läppar. All den blyghet, som hade funnits hos Fantine, och som under hennes liv med våld blivit frånrövad henne, hade den kanske efter hennes död återvänt till henne för att vaka över den dödas frid och bevara henne i hennes grav? Kände Jean Valjean omedvetet detta inflytande?

Vi, som tro på döden, vi tillhöra icke den, som förkastar denna mystiska förklaring. Härav kom det sig, att han kände det omöjligt att inför Cosette uttala detta namn: Fantine.

En dag sade Cosette till honom:

— Far, jag har drömt om min mor i natt. Hon hade två stora vingar. Min mor var kanske under sin livstid nära att bli ett helgon.

— Genom lidandet, svarade Jean Valjean.

För övrigt var Jean Valjean lycklig.

När Cosette gick ut med honom, vilade hon sig mot hans arm med hjärtat fullt av stolthet och lycka. Jean Valjean kände sig fullkomligt hänförd av sällhet vid alla dessa ömhetstecken, som hon visade honom. Den stackars mannen darrade av en himmelsk fröjd; han föreställde sig med tillfredsställelse, att detta skulle fortfara hela livet igenom; han sade sig, att han verkligen icke hade lidit tillräckligt för att förtjäna en sådan strålande lycka, och han tackade Gud i djupet av sin själ för att han låtit honom, stackars eländige, bli så älskad av denna oskuldsfulla varelse.

(Forts. i nionde bandet.)